ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ — ТОМ XLV, 1948/49
КН. 4 — ЕЗИКОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРА
ANNUAIRE DE L'UNIVERSITÉ DE SOFIA
FACULTÉ HISTORICO-PHILOLOGIQUE — TOME XLV, 1948/49
LIVRE 4 — LINGUISTIQUE ET LITTÉRATURE

РОМАНИЗМЪТ МЕЖДУ ДУНАВА И БАЛКАНА

ОТ

БОРИС ГЕРОВ

ЧАСТ I

ОТ АВГУСТ ДО ХАДРИАН

LA ROMANISATION ENTRE LE DANUBE ET LES BALKANS

PAR

BORIS GEROV

PREMIÈRE PARTIE

D' AUGUSTE À HADRIEN

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО „НАУКА И ИЗКУСТВО"
СОФИЯ — 1949

РОМАНИЗМЪТ МЕЖДУ ДУНАВА И БАЛКАНА ОТ АВГУСТ ДО ХАДРИАН

1. Настаняване на римляните между Дунава и Балкана. История на областта от Август до Хадриан

Както другаде, така и в областта между Дунава и Балкана военното и трайно настаняване на римляните е било подготвено от тяхното търговско[1] и икономическо проникване. За включването не само на нашата област, но и на целия басейн на Долни Дунав в римската икономическа сфера през 1 в. пр. н. е. свидетелствуват обилните колективни находки от изключително републикански монети по цялото това пространство.[2] По-далечни колонизаторски цели през тая епоха римляните не са могли да си поставят в една нискокултурна и лишена от градски центрове област.[3] Пътищата на тяхната икономическа експанзия, които са изхождали предимно от Македония, са вървели по съобщителните линии Струма — Искър и Вардар — Морава — Тимок и по-нататък по течението на Дунава към Добруджа.[4] Голямата река е била важен път на икономическо и културно проникване, който следват по-късно и римските легиони. Военното настаняване на римляните между Дунава и Балкана е дело на августовата политика, която е целила да осигури границите на империята, като ги пренесе по естествената и защитена преграда, образувана от големите европейски и азиатски реки. Достигането на Долни Дунав и използуването му за имперска граница е могло да стане възможно едва след битката при Акциум, когато изходните бази и десният фланг на действията отвъд Балкана са били напълно осигурени[5] Наистина на няколко пъти преди това римляните стигали до Дунава, но нито тригодишната дарданска война (75—73 г.), при която C. Scribonius Curio нападнал мизите от двете страни на Тимок и достигнал устието му,[1] нито походът на M. Terentius Varro Lucullus през 72—71 г., който отново засегнал мизите, но чиято главна цел била левопонтийските градове, които наистина подчинил[2], нито най-сетне злополучните походи на C. Antonius Hybrida през 62—61 г., които докарали загубата на тия градове,[3] са могли да установят трайно римската власт на север от Балкана. Това направил македонският провинциален управител Marcus Licinius Crassus. В два последователни похода през 29 и 28 г. той наложил римската воля над племената, които населяват тая част на полуострова, и проправил пътя за по-сетнешното ѝ присъединяване към римската империя.[4] С тия походи, които са част от завоеванието на Илирик, римляните установили за граница линията Сава—Дунав до една точка, лежаща значително на изток.

---

[1] За посещението на римски търговци у неподчинените на римляните племена срв. Caes. в. Gall. IV 3, 3.

[2] Mitrea, Revista istorica Română V 1935, 225 sqq.; Condurachi, Balkania VII 1, 1944, 28 sqq.

[3] Тук случаят не е същият както в Мала Азия и Африка, където големият брой римски граждани, избити от Митридат и Югурта, показва напредналата римска колонизация в тия страни по това време.

[4] Колективни находки на изключително републикански монети са твърде чести. Материалът е събран от Т. Герасимов, но не е цубликуван още. Една незначителна част е обнародвана от Seure, Rev. num. 1923 p. p. 11 (n. 3), 21 (n. n. 39, 41), 22 (n. 43), 26 (n. 47).

[5] Ср. Miltner, Klio XXX 1937, 206.

Вероятно още през февруари на 29 г. пр. н. е. значителен брой бастарни с жени, деца и коли под водителството на Делдо преминали замръзналия Дунав, прехвърлили Балкана някъде в околността на София и достигнали Кюстендилско поле, областта на племето дентелети, които по това време били в приятелски отношения с римляните. В помощ на дентелетите, но по-скоро да защити границите на провинция Македония, нейният управител Крас потеглил с войската си към Пауталия. Пред тая наброяваща 4—5 легиона армия бастарните се оттеглили през Сердика и Хемус към Дунава. Римляните завладели Сердика и по Нишава и Тимок се отправили към Дунава, опустошавайки земята на мизите от двете страни на Тимок. Изчаквайки развитието на събитията бастарните се оттеглили към устието на Цибрица, гдето след покоряването на мизите се явила и римската войска. Със свойствената на римляните неверност, която ни е така добре позната от Галската война на Цезар, както и със силата на оръжието, бастарните били разбити, лагерът им с жени, деца и имущества унищожен, като само част от тях успяла да се спаси в една крепост. Сам Крас собственоръчно убил царя им Делдо. За превземането на тая вероятно островна крепост му дошъл на помощ гетският цар Ролес, който заради тая услуга бил прогласен за приятел и съюзник на римляните. След това Крас се обърнал отново срещу мизите, които накарал чрез преговори, заплахи или военни акции да признаят римската власт. При връщането си в Македония войската страдала както от студовете на настъпилата вече зима, така и от враждебността на сердите и на медите по средното течение на Струма. На следната пролет една нова бастарнска войска, тоя път без жени и деца, преминала Дунава и се явила бързо в Кюстендилско поле, за да отмъсти на дентелетите, които смятали виновни за поражението на сънародниците си. Без да се допита в Рим, Крас се видял принуден да пристъпи към действие. В бързи походи той нападнал бастарните, победил ги и ги принудил да се оттеглят отвъд Дунава. Но щом веднаж прекрачил границите на Македония, той не се задоволил с тоя успех. С упорита борба той подчинил медите и сердите, които проявили враждебност при завръщането му през зимата, и за предупреждение към всички, които биха вдигнали оръжие, отрязъл на пленниците ръцете. След това Крас се обърнал на изток срещу траките, преди всичко срещу двете големи тракийски племена беси и одриси. Областта на бесите била опустошена, а одрисите посрещнали римляните без оръжие. Операциите в долината на Марица били прекъснати, понеже римската войска била повикана да помогне на съюзника им Ролес срещу гетския цар Дапикс някъде в източната част на Дунавската равнина. Нападателят бил разбит и обсаден в една крепост, която била предадена чрез измяна. Дапикс се самоубил, а значителна част от населението заедно с имуществата си се оттеглила в многобройните и извити входове на пещерата Keiris. След зазидването на входовете ѝ, обаче, гладът принудил скрилите се да се предадат. След тоя бърз успех Крас продължил подчиняването на гетските княжества в североизточната част на Балканския полуостров. Била превзета и важната крепост Genucla, където се пазели отнетите от римляните през 61 г. знамена. Между това на запад някои от подчинените мизи отново вдигнали глава. Срещу тях Крас изпратил своите пълководци, а сам се насочил срещу артакиите, в областта по средния Хемус, и срещу другите неподчинявани дотогава племена, на които след упорита борба наложил римската власт. Под впечатлението на победите му трибалите на Дунава между мизите и гетите, дарданите между Мизия и Македония, а също и гръцките левопонтийски градове се подчинили доброволно на Крас.

Защитата на западната част от Дунавската равнина поели сами римляните, а с защитата на източната част бил натоварен верният на римляните гетски цар Ролес, който е трябвало да закриля и гръцките градове по черноморското крайбрежие.[1] Но още в 16 г. пр. н. е. или скоро след това тая за-

---

[1] Patsch, SBAW CCXIV 1933, 35 sq. заедно с изворите; Fluss, RE XV 2369 sq.

[2] Patsch, цит. съч. 36 sqq. заедно с извори и литература.

[3] Вж. Patsch, цит. съч. 29 sqq. с приведени извори и литература.

[4] Главният извор за тия походи е Dio Cass. LI 23, 2 sqq.; срв. Groag, RE XIII 272 sqq.; Patsch, цит. съч. 69 sqq.; Stein, Leg. Mös. 10 sqq.; Dessau, Röm. Kaiserz. I 392 sqq.; The Cambridge Ancient History vol. X 117 sq.

---

[1] Patsch, SBAW CCXIV 1933, 90 sqq.: Stein, Leg. Mös. 12.

щита се оказала неефикасна, понеже римляните е трябвало да воюват на Долни Дунав срещу нападатели от север, савромати[1] или бастарни.[2] Но скоро след това, вероятно през зимата 14/13 г. последвал още по-сложен удар в цялото пространство между Тиса и устието на Дунава, в който взели участие даки, сармати, бастарни и гети. Войната срещу нападателите била водена от Gnaeus Cornelius Lentulus с гарнизоните на токущо създаденото през 15 г. военно управление в западната част на Мизия.[3] Срещу въстаналия пък същевременно върховен жрец на Дионисовото светилище в Тракия, беса Вологес, бил повикан от Памфилия с войски Lucius Calpurnius Piso. Нападателите били разбити отсам и отвъд Дунава. За да попречи на по-нататъшните им нападения според Florus II 28 Лентул издигнал крепости по десния бряг на Дунава. За да не бъдат избикаляни и откъсвани, източните гарнизони били свързани чрез пътища със съобщителните линии по Сава и Морава. Връзката между крепостите била поддържана и по Дунава. По тоя начин с походите на Лентул започнало изграждането на дунавския лимес. Главните му опорни точки били още тогава същите, както и в по-късната епоха, защото мястото им е било определено от самото разположение на брега, най-вече при устиетата на по-големите десни притоци, през които се открива достъп към вътрешността. Северните склонове на Хемус в западната част и цялата област между Дунав и Понта на изток от Трибалия били поверени на васалния на римляните тракийски цар Реметалк, който трябвало при нужда да защищава дунавския лимес на изток от Трибалия. Гръцките градове по крайбрежието, обаче, не били включени в Тракийското царство, но останали зависими от управителя на Македония.

За военни действия след това в нашата област имаме сведения от 6 г. на н. е. Едновременно с въстанието в Илирик и Панония даки и бастарни минали Долни Дунав.[4] Военните действия срещу тях били водени от Реметалк. в помощ на когото дошли римски подкрепления от Азия. От 7 до 12 г. не били отбелязани никакви вълнения или нападения от север. Здравата защита на дунавския лимес в мизийската префектура се оказала ефикасна не само тогава, но и по-късно, когато по-наизток се дошло до конфликт. Здраво укрепеният Aegisus (Тулча) при дунавската делта бил нападнат и превзет

---

[1] Dio Cass. LIV 20, 3; срв. Stein, цит. съч. 13, 4.

[2] Patsch, цит. съч. 83.

[3] Patsch, цит. съч. 91 sq.; Dessau, Röm. Kaiserz. I 395. Датирането на похода към края на второто десетилетие пр. н. е. се приема от Patsch, Ritterling, RE XII 1229, Miltner, Klio XXX 213 и 219 sqq., докато Stein, Leg. Mös. 17, 8 се отнася много скептично относно възможността да се установи времето на похода на Лентул срещу даките.

[4] Patsch, цит. съч. 115 sqq.

в 12 г. от гетите.[1] Срещу нападателите действувал един легион, пренесен по Дунава от запад, а от юг вероятно сам Реметалк. В 15 г. наверно се повторило нападението на гетите, тоя път срещу Troesmis, по-късно лагер на V Македонски легион. Кастелът бил превзет, но скоро отново възвърнат от римска войска, която дошла пак от запад по Дунава. Обикновено се приема, че войсковата част в двата случая е била IV Скитски легион.[2]

Още в 12 г. Гай Попей Сабин е бил назначен за императорски наместник на Мизия.[3] В 15 г. са му били поверени също провинциите Македония и Ахея. Неговата власт се е разпрострела и върху Тракия. Тепърва по тоя случай Мизия е била обърната от военно губернаторство в провинция. Като гранична провинция тя получила значителна войска и един подуправител, който бил подчинен на главния управител. Тая длъжност изпълнявал командващият стоящата в провинцията войска. Провинциализирането е станало постепенно, а военната префектура останала да съществува и след това. Тогава (15 г.) гръцките градове били отделени от Макединия и присъединени към провинция Мизия, като вероятно една ивица от десния дунавски бряг, на изток от Трибалия, е била отнета от Тракийското царство и присъединена към Мизия. Междуособната война между Рескупорис и Котис, както и въстанието на диите, койлалетите и одрисите през 21 г. засегнали също областта на север от Балкана, където преминали от юг части от въстаниците, за да разбунтуват и местните траки.[4] Също така тая област била засегната вероятно, доколкото е принадлежала към Тракийското царство, и от въстанието на траките в 26 год., когато е било въведено набирането на войници за помощните войски. Балканът станал център на въстаническата съпротива, където в недостъпни и укрепени места са били прибрани жени, деца, старци и добитък. След потушаването на въстанието настъпил мир в тая част на полуострова. В 46 г. Мизия станала база за войната с Боспоранското царство[5] и за включването на Крим и северния черноморски бряг към системата на протекторатите, с които била оградена от изток римската империя. В 44 г. било разтурено съществуващето от 15 г. на н. е. генерално губернаторство на Мизия, Македония и Ахея. Последните две провинции били върнати на сената. Мизия останала императорска провинция под управлението на императорски наместник с консулски ранг.[6] Вероятно тогава била обърната Тракия в провинция. Това предизвикало въстание, което било по-значително отколкото въстанието през 26 г. Потушаването му привлекло в Мизия и VIII Августов легион.

---

[1] Patsch, цит. съч. 120 sqq.; Stein, Leg. Mös. 13 sq., според който с гети тук са означени даките и сарматите.

[2] Ritterling, RE XII 1557.

[3] Patsch, цит. съч. 126 sqq.; Stein, Leg. Mös. 16 sq.

[4] Patsch, цит. съч. 133 sqq.

[5] Patsch, цит. съч. 138 sqq.

[6] Patsch, цит. съч. 145.

В 62 г. Мизия станала база на военни операции в Влахия, където едно сарматско нахлуване притиснало отвъддунавските племена. Сто хиляди от приятелски настроените към римляните измежду тях били настанени от императорския наместник Plautius Silvanus в Мизия.[1] В надвечерието на гражданската война при свалянето на Нерон (9 VI 68 г.) и през време на самата война роксолани и по-късно даки минали Дунава и завладели слабоукрепените лагери на помощните войски. Роксоланите били прогонени от III Галски легион под командата на Aurelius Fuscus, а даките от веспасиановия генерал Mucianus, чиято армия била на път за Италия.[2] През зимата 69/70 г. последвало опустошително нападение от страна на сарматите.[3] В първите години на веспасиановото управление били положени грижи за възстановяването и заздравяването на дунавския лимес, който през гражданската война се оказал недостатъчно здрав да спре нахлуването от север и да предотврати опустошението на Мизия. Тогава там били настанени повече и по-големи гарнизони.[4] Зад новия укрепен и сгъстен лимес прекъснатият поради разрушенията през 69—70 г. процес на романизация е могъл да бъде подновен.[5] Лагерните селища отново привлекли прокуденото римско и романизирано население или на мястото на загиналото дошло ново, за да задоволи нарасналите нужди на гарнизоните. Това мирно развитие продължило петнадесет години. През зимата на 85/86 г. даките нахлули по замръзналия Дунав вероятно между лагерите Oescus и Novae, които обаче не били превзети.[6] Изпратените насреща им войски били разбити вероятно при Никюп, а командващият войските Oppius Sabinus загинал в сражението. Областта била опустошена и тепърва привличането на войски от други провинции под командата на Cornelius Fuscus е могло, след трудна и продължителна военна акция, да отхвърли даките отвъд Дунава.[7] През първата дакийска война на Траян (101—102 г.), при настъпването на римляните в Дакия, Децебал предприел в Мизия диверсионна акция, в която взели участие даки и роксолани.[8] Размерите на тая акция не са ни известни, понеже сведенията

---

[1] Patsch, цит. съч. p. 163 sqq.

[2] Dessau, Röm. Kaiserz. II 374 sq.

[3] Patsch, цит. съч., 179.

[4] Fl. Ios., b. Iud. VII 94, срв. Patsch, цит. съч. 179 sq.

[5] Patsch, цит. съч. 176 sqq., 181 sq.

[6] Patsch, SBAW CCXVII 1937, 18.

[7] Patsch, цит. съч. 9 sqq.

[8] Patsch, цит. съч. 66 sqq.

за нея идат само от изображенията върху Траяновата колона. Това са последните враждебни действия в нашата област през дохадриановата епоха.

2. Преглед на стануващите в нашата област легиони до времето на Хадриан

Първите легиони, за чието присъствие в областта на Долни Дунав имаме сведения, са V Македонски и IV Скитски. Въпреки различните схващания за времето, през което те са се явили в тая част на полуострова, за сега общо се приема, че през първото десетилетие на нашето леточисление те са били вече там.[1] По това време вследствие на августовата военна реформа легионите и помощните войски са били настанени вече на постоянни лагери.[2] Можем да приемем въз основа на един надпис,[3] че още тогава лагер най-малко на V Македонски легион, а възможно и на IV Скитски е бил Oescus. Докато от последния легион,[4] който заминава за Сирия и напуска за винаги нашата област около 56/57 г.[5] не са засвидетелствувани досега никакви епиграфски следи между Дунава и Балкана, от V Македонски легион притежаваме достатъчно надписи и имаме повече данни за пребиваването му в тая област. В 62 г. легионът заминава за Армения и след десетгодишно отсъствие през лятото или есента на 71 г.[6] се завръща отново в Oescus, където остава до втората дакийска война на Траян, когато бил преместен в Troesmis, гдето неговото пребиваване е вече засвидетелствувано през 112 г.[7] През първото десетилетие на н. е. се явява във връзка с отгласите на панонското въстание в Тракия[8] leg. XX Valeria victrix. Той е бил на гарнизон в Илирик, откъдето преди 14 г. е бил преместен на Рейн.[9] Във връзка с въстанието на траките в 45 г. в Мизия идва от Панония leg. VIII Augusta, чийто лагер през нероново време е Novae, където престоява до 69 г. Той взема участие в гражданската война в Италия след свалянето на Нерон, откъдето през пролетта на 70 г. заминава направо за Горна Германия.[10] Присъствието на поменатите два легиона е засвидетелствувано с по един паметник от нашата област. На мястото на IV Скитски легион, който през 56/57 г. заминал за Сирия, бил изпратен на дунавския лимес leg. VII Claudia, който до тогава квартирувал в Далмация. Той взема участие в гражданската война през 69 г. Негов лагер в 70 г. е вече Viminacium. Части от него са квартирували и по дунавския бряг между Тимок и Цибрица, гдето са оставили следи.[1] Легионът взема участие и в дакийските войни на Домициан и Траян.[2] През зимата на 67/68 г. или през пролетта на 68 г. от Сирия идва в Мизия leg. III Gallica. Според Ritterling[3] легионът се настанил в незаетия от гарнизон Oescus, но според Patsch[4], поради целта на идването си, някъде по-наизток от Novae, вероятно в Durostorum. След гражданската война, още през зимата 69/70 г. легионът бил изпратен направо от Италия в Сирия.[5] Краткотрайното пребиваване на тоя легион в нашата област не е засвидетелствувано досега с епиграфски паметници. През 69 г. на път за Италия е действувал в нашата област leg. VI Ferrata, с който веспасиановият пълководец Муциан е разбил нахлулите даки.[6] И тоя легион не е оставил никакви епиграфски следи. В 69 г. идва също в Мизия leg. V Alaudae, който е бил стар рейнски легион.[7] Той действувал в източната част на нашата област. Лагерът му според Patsch[8] е бил на изток от Novae, вероятно в Durostorum. При поражението на Cornelius Fuscus в 87 г. легионът е бил унищожен и престанал да съществува[9]. През 69 или 70 г. в Мизия идва leg. I Italica, който е бил създаден от Нерон през 66 или 67 г.[1] Той се настанил в опразнения лагер на VIII Августов легион, Novae, където останал до края на античността. Части от него са квартирували и на други места в Долна Мизия. Той е вземал участие със свои контингенти в различни походи, обаче не е напускал, доколкото е известно, никога провинция Мизия за продължително време. Тоя легион е оставил твърде много паметници от своето пребиваване, не само в Novae, но и на други места в провинцията. По това време се явява в нашата област и един друг легион. Вероятно веднага след основаването си от Веспасиан през 70 г., leg. IV Flavia е взел

---

[1] Ritterling, RE XII 1573; Syme, JRS XXIII 1933, 29 sq., 31; Stein, Leg. Mös. 16 sq.

[2] Dessau, Röm. Kaiserz. I 222 sqq.

[3] ИБАИ IV 1926—27, 313.

[4] Premerstein, AB I 1898, 176; Ritterling, RE XII 1556; Patsch, SBAW CCXIV 1933, 122.

[5] Ritterling, RE XII 1559; за предполагаемо участие на IV Скитски легион в дакийските войни на Домициан (86 г.), ср. Patsch, SBAW CCXVII 1937, 9 sq.

[6] Ritterling, RE XII 1575.

[7] Patsch, SBAW CCXVII, 1937, 189 sq.

[8] Ritterling, RE XII 1771.

[9] Ritterling, RE XII 1771.

[10] Ritterling, RE XII 1647, 1649, 1650, 1652.

---

[1] ИБАД II 1911, 272: Псп LXXI 1910, 861.

[2] Ritterling, RE XII 1614 sqq.; Patsch, SBAW CCXVII 1937, 3, 46.

[3] RE XII 1258, 1521.

[4] SBAW CCXIV 1933, 169, CCXVII 1937, 3, 3.

[5] Ritterling, RE XII 1523; Patsch, SBAW CCXIV 1933, 180.

[6] Patsch, SBAW CCXIV 1933, 177.

[7] Ritterling, RE XII 1569.

[8] Patsch, SBAW CCXIV 1933, 180 sq.; CCXVII 1937, 3.

[9] Ritterling, RE XII 1277 sq., 1569 sq.; Syme JRS XVIII 1928, 54 sqq.; Patsch, SBAW CCXVII 1937, 12 sq.

[10] Ritterling, RE XII 1407 sqq.

участие в успешните военни действия на Rubirius Gallus в Мизия,[1] но се завърнал в Далмация, която напуснал в 86 г., когато дошъл в Мизия, за да участвува в дакийските войни на Домициан.[2] Относно първоначалния лагер на легиона в Мизия до настаняването му в Singidunum съществуват три мнения. Според първото[3] около края на 1 в. легионът е бил на лагер в Ratiaria, според второто[4] първоначално легионът е бил настанен заедно с VII Клавдиев легион в Viminacium, а от времето на Хадриан в Singidunum. Според третото пък[5] от 86 г. нататък до свършването на дакийските войни лагер на легиона е бил Durostorum, откъдето бил преместен от Траян в Singidunum.[6] От предполагаемото пребиваване на легиона в нашата област нямаме преки епиграфски доказателства. Намерените до сега, обаче, два оброчни надписа на ветерани от тоя легион, единият от Oescus, другият от Синаговци (Видинско)[7], говорят по-скоро, в случай че приемем това пребиваване, за западната част на областта. Още един легион е оставил следи от престояването си през траяново време в нашата област. Това е XI Клавдиев легион, който бил преместен от Панония в Долна Мизия около началото на втората дакийска война.[8] Първоначално, изглежда, той е бил настанен в опразнения от V Македонски легион Oescus,[9] а към края на траяновото управление е бил настанен окончателно в Durostorum,[10] където остава до края на античността. През дакийските войни на Домициан или Траян в нашата област е пребивавал временно, отчасти или изцяло leg. XVI F(lavia) f(irma).[11]

Гарнизонът на провинция Мизия преди нейното разделяне в 86 г. се е колебаел между два и четири легиона. До 45 г., като оставим настрана помощните войски, той се е състоял само от IV Скитски и V Македонски легион. В 45 г. към тях се прибавил и VIII Августов легион, така че до към 62 г., през което време IV Скитски бил заменен от VII Клавдиев, гарнизонът на Мизия се състоял от три легиона. С заминаването на изток на V Македонски легион в 62 г. в Мизия остават отново два легиона (VII Клавдиев и VIII Августов).[1] През 69 или 70 г. мястото на заминалия VIII Августов легион било заето от I Италийски и през същата година дошъл и leg. V Alaudae. През лятото или есента на 71 г. се завърнал в Oescus и V Македонски легион, така че Мизия имала вече гарнизон от четири легиона (VII Клавдиев, I Италийски, V Alaudae и V Македонски.)[2] При разделянето на Мизия в 86 г. по-вероятно е Долна Мизия, като изложена на по-чести нападения, да е останала с три легиона, именно V Македонски в Oescus, I Италийски в Novae и V Alaudae в Durostorum, заменен след унищожаването му в 87 г. според Patsch от IV Флавиев легион.[3] Следователно в областта между Дунава и Балкана без Добруджа, която не само географски, но и етнически в древността е била самостоятелно обособена,[4] почти винаги е имало два легиона редовна римска войска, която е квартирувала през епохата до Хадриан в Oescus и Novae. Освен това части от други легиони са стояли на гарнизон на изток от Янтра и на запад от Цибрица.

---

[1] Ritterling, RE XII 1540 sqq.; Patsch, цит. съч. CCXIV 1937, 179.

[2] Ritterling, цит. съч. 1277, 1542; Patsch, цит. съч. CCXVII 1933, 9.

[3] Filow, Die Legionen 46, 63, 89 от 86—101 г., според Syme JRS XVIII 1928, 49, 55 от 93—100 г.

[4] Ritterling, RE XII 1542 sq.

[5] Patsch, SBAW CCXVII 1937, 46.

[6] Patsch, SBAW CCXVII 1937, 46 sq.

[7] CIL III 6128=7425 (п. 31), ИБАИ XIV 1940—41, 272 (п. 32)

[8] Ritterling, RE XII 1698.

[9] ИБАИ XIII 1934, 451 (п. 8) и 7 керемиди и тухли с печат leg. XI CPF от Oescus, срв. Frova, Boll. dell' Ist. Naz. di Arch. e St. dell Arte XI 1948, p. 23.

[10] RA 1936 II 256, п. 14 от 116—117 г., срв. Stein, Leg. Mös. 64.

[11] Надгробен неизданен надпис на войник от поречието на Янтра.

3. Народностен и социален състав на легионите изобщо

За да имаме по-ясна представа за ролята на легионите като масови носители и разпространители на италийски бит, римска култура и латински език вън от Италия, ще трябва да се спрем накъсо върху народностния и социалния им състав изобщо през разглежданото от нас време до Хадриан и в частност на тия от тях, които са били на гарнизон в нашата област и пряко са взели участие в нейната романизация. Преди всичко от решаваще значение за тая роля на войската е било обръщането ѝ от Август (14 г. пр. н. е.) в постоянна професионална войска и настаняването ѝ на постоянни лагери в граничните и новоспечелените провинции на империята.[5] Принципът, че в легионите могат да служат само римски граждани, е бил нарушен през гражданските войни на 1 в. до н. е. поради нуждата от създаване на огромни армии. През императорската епоха приемането на неграждани в легионите е ставало все повече и повече необходимост най-напред в легионите на изток. Относно рекрутирането на войници за легионите през императорската епоха Mommsen[6] различава три периода: 1. От Август до Веспасиан Италия и латинският запад дават войници за западните легиони, гръцкият изток за източните. Далматинските и мизийските легиони правят един вид преход между източните и западните. В тях не рядко се срещат ориенталци. 2. От Веспасиан до Хадриан остава общо взето в сила августовата наредба за рекрутирането. Италия, обаче, ако и не напълно, е престанала да дава войници за легионите. 3. Хадриан въвежда локалното рекрутиране. Легионът се попълва вече от провинцията, в която е на гарнизон, а в случай на недостиг и от съседните провинции.[1] През първия период рекрутирането на легионите е засягало както градовете с пълно гражданско право в императорските провинции, така също освен Италия още и цивилизованите провинции с прокарана градска уредба, именно Сицилия, Бетика в Испания, Нарбонска Галия, Гърция, Мала Азия. На изток рекрутирането се е насочвало предимно към ония области, чието войнствено и годно за военна служба население не е притежавало национално самочувствие, което да го противопоставя на римляните. Такава област е била централната част на Мала Азия, населявана от галати и изаврийци.[2] Много често тия ориенталци тепърва с постъпването си във войската са придобивали римско гражданско право и римски имена.[3] Според Mommsen[4] Веспасиан изключил италийците от служба в легионите по политически причини, като все пак влизането на единици от тях с цел да авансират е продължавало да бъде възможно. За съзнателен и преднамерен акт от страна на Веспасиан, който целел да отстрани от най-здравата част на римската войска бунтовнически настроения италийски градски и селски пролетариат и по тоя начин да заздрави положението на новата династия,[5] едва ли може да се говори. Изключването на населението на Италия от служба в легионите или изобщо от каквото и да е военно задължение не е било преднамерено и никога не е било прокарвано напълно.[6] Наченките на постепенното освобождаване на Италия от задължението ѝ да дава войници за легионите и прехвърлянето на това бреме върху провинциите предхождат флавиево време. Това е могло да стане без особени трудности, когато романизацията на западните провинции напреднала и когато римското гражданско право се разпространяло върху по-широки слоеве от населението на източните провинции.[7]

---

[1] Ritterling, RE XII 1258, 1619; Patsch, SBAW CCXIV 1933. 162 sq.

[2] Ritterling, RE XII 1271.

[3] Срв. по-горе стр. 11.

[4] Срв. Weiss, Die Dobrudscha im Altertum, 2, 24; Fluss, RE XV 2363 sq. Като степен народ скитите спират на границата на добруджанското плато (Батовската река).

[5] Dessau, Röm. Kaiserz. I 222 sqq.; Mommsen, Gesam. Schr. VI 177.

[6] Mommsen, Gesam. Schr. VI 23 sqq. 30, 36 sqq., 39.

---

[1] Срв. и Liebenam, RE V 623 sq.

[2] Dessau, Röm. Kaiserz. I 227.

[3] Dessau, цит. съч. I 226 sq.

[4] Mommsen, Gesam. Schr. VI 38, с него Rostovtzeff, Gesellschaft I 76 sq.

[5] Срв. Rostovtzeff, Gesellschaft I 91.

[6] Dessau, Röm. Kaiserz. I 228; Liebenam, RE V 615 sq.

[7] Dessau, цит. съч. I 230.

Включването на богатите провинциалисти в римското знатно съсловие и привличането на провинциалистите по-активно в редовната римска войска разширило социалната база на императорската власт при Веспасиан и способствувало за нейното заздравяване.[1]

Относно социалния състав на войската през юлиево-клавдиево време Ростовцев изказва мнение,[2] че рекрутираните за легионите доброволци от Италия (предимно Средна и Северна Италия) са принадлежали на градския и селския пролетариат, който във военната служба намирал препитание и изгледи след свършването ѝ, подпомогнат от държавата, да се настани някъде в замогващите се икономически провинции и там да прекара сносно остатъка от живота си. Причините, които са довели до пролетаризирането на част от свободното италийско градско и селско население при наследниците на Август от юлиево-клавдиевата династия (14—68 г.), са били замогването на провинциите и техната икономическа еманципация и свързания с това упадък на Италия като индустриална страна и страна с едро интензивно земеделие, построено на капиталистически основи и робски труд. Едрите стопанства постепенно поглъщали средните, които не могли да намерят пазари за своите произведения, а също и земята на селяните. Едрите земевладелци-капиталисти предпочитали да отдават земята под наем срещу малък, но сигурен доход и да я засяват с жито, вместо да добиват вино и дървено масло. Тия условия докарали безработица и градски и селски пролетариат.[3] Ако и принадлежащи на малоимотната селска и градска класа, обаче, тия италийски войници са притежавали здрав бит и са били носители на значителна култура поради общото високо ниво на живота в Италия през тая епоха.[4] Те рязко са се различавали от местното провинциално население, особено в провинциите по северната граница на империята. В полза на мнението на Ростовцев говори и обстоятелството, че рядко ние виждаме тия италийци, когато изслужват военната си служба, вече като ветерани да се завръщат по родните си места, докато принадлежащите към по-заможната част на третото съсловие произхождащи от Италия центуриони са много по-здраво свързани с родната си земя. Либертинският елемент ще да е бил застъпен твърде незначително[5] всред италийските легионери, ако се съди по малкия брой характерни за императорската романизация имена и големия брой оригинални италийски имена. При Флавиевци и особено при Траян, съобразно с постепенното утвърждаване

---

[1] Ковалев, История ант. общ. II 240 sq.
[2] Rostovtzeff, цит. съч. I 77.
[3] Rostovtzeff, цит. съч. I 83 sqq.
[4] Rostovtzeff, цит. съч. I 83 sqq.
[5] Противно на мнението на Rostovtzeff, цит. съч. I 89.

на новия начин на рекрутиране, легионите променят своя състав. Те престават да бъдат представители на третото съсловие в Италия. Те се набират вече предимно измежду римските граждани на романизираните провинции, според Ростовцев[1] от провинциалната буржоазия, от кръговете на земевладелците и арендаторите, които са живеели в градовете или вън от тях в полските си къщи. Провинциалният пролетариат, който в повечето градове не принадлежал към гражданството, могъл лесно да не бъде допустнат в легионите. Новата династия на Флавиевци се опирала на провинциализирана, но не и варваризирана войска. Съдейки по епиграфския материал, обаче, мъчно бихме намерили някаква разлика в социалната принадлежност на легионерите от Италия при юлиевоклавдиевата династия и на легионерите от провинциите през същото време и по-късно при Флавиевци и Траян. Настаняването на родените в провинциите легионери край лагерите като ветерани или поселването им в провинцията, в която са служели, не трябва да се отдава само на навика им. То предполага откъсване от родната земя и поради слаба материална връзка, нещо, което не виждаме при офицери и центуриони, чиито надгробни надписи се намират много почесто в родните им места.

4. Произход и социален състав на стануващите в нашата област легиони

След тоя кратък преглед на народностния и социалния състав на римските легиони изобщо през I в., нека сега се спрем върху легионерите, които по това време са служели в нашата област и било с продължителното си пребиваване, било с заселването си край лагерите и във вътрешността на областта са били истинските носители и разпространители на романизма. Както видехме, през юлиевоклавдиево време в нашата област е бил на гарнизон IV Скитски легион. От него тук не са намерени досега никакви частни оброчни или надгробни надписи. Но от намерените извън Мизия надписи на негови войници, можем да получим задоволителна представа за състава му. Десет от единадесетте войници и центуриони, които се споменават в тия надписи, носят характерните за ранната императорска епоха разнообразни италийски имена. Само в един случай[2] имаме романизиран гал от Vienna в Нарбонска Галия,[3] чието гентилно име издава явно келтски произход. Той постъпил като войник най-късно през времето на Тиберий[4] и като конник и центурион прослужил 35 години в IV Скитски легион, за да завърши службата си като praefectus cohortis II Thracum. След свършването на службата си той се настанил в северноиталийския град Aquileia, гдето е намерен неговият надгробен надпис. От останалите десет души с италийски имена, девет, чиято родина несъмнено е била Италия, се настаняват също след свършване на службата си в италийските градове. За шест от тях[1] можем да приемем въз основа на трибата, че са се завърнали в родните си места. В един случай[2] ветеранът се е настанил в едно съседно градче на родното си място Arretium. В останалите два случая[3] не може да се установи, дали лицата са се завърнали в родните си места. Само един надпис произхожда извън Италия, именно от Dium в Македония.[4] Вероятно в случая имаме ветеран, който се е завърнал в своя роден град. Заселването на почти всички ветерани от това време в Италия и то не само на центурионите (5 на брой), но и на низшите военни чинове (5 на брой), говори както за предимно италийския произход на войниците и центурионите от легиона изобщо, така и за неразривната им връзка с родните им места, която несъмнено не е била продиктувана от сантименталност, но се е основавала на известно добро материално състояние. При някои от тях, предимно при центурионите, това се потвърждава от факта, че те имат свои liberti[5] или пък че упражняват патронат,[6] ако и притежанието на роби в ограничен брой да не е още белег на заможност. Половината от тях са авансирали в своята militia caligati до центурион,[7] един до signifer,[8] един е започнал своята военна кариера като преторианец.[9] Освен споменатия случай на романизиран гал, вероятно не в първо поколение, надписите не издават в нито един случай перегринален или либертински произход. От двата надписа, които дават сведение за брачните връзки на войниците и центурионите, имаме нееднаквост на nomen gentile у мъжа и жената в един случай при центурион[10] и в един

---

[1] Rostovtzeff, цит. съч. I 91.
[2] An. ép. 1902 I 148, n. 41 = Dessau, ILS 9090.
[3] За напредналото романизиране на галите от Нарбонска Галия през I в. на н. е. срв. Weiss, RE VII 659 sqq.
[4] Ritterling, RE XII 1558.

---

[1] CILV 5595 двама братя от Ager Mediolanus, CIL XI 1806 от Saena или някой съседен град в Етрурия, CIL IX 4123 от Aequiculi, 4058 от Carsioli, XI 5960 от Pitinum mergens.

[2] CIL XI 5935.

[3] CIL V 5828 Mediolanum и 8185 полуостров Histria.

[4] CIL III 592.

[5] CIL IX 4123, XI 5935, 5960, V 5828.

[6] An. ép. 1902 I 148, n. 41.

[7] CIL IX 4123, XI 5960, IX 4058, XI 5935, V 8185.

[8] CIL V 5595.

[9] CIL XI 5935.

[10] CIL IX 4123. При различни имена у мъжа и жената имаме много повече основание да приемем нейния свободен произход, отколкото при еднакви имена. За еднаквостта на nomen gentile у мъжа и жената срв. Dör, Röm. Namengeb. 214 sqq.

случай връзка на прост ветеран с робиня (contubernalis).[1] Всичко това показва, че рекрутираните през юлиевоклавдиево време войници за IV Скитски легион не са принадлежали на най-безимотната част от италийското население, а на един негов слой, за който връщането в родните места не е било безразлично. Със своите оригинални италийски имена и липсата на гръцки или други чужди cognomina и следователно без чуждоплеменни примеси, тия италийци са били положителен елемент в разпространението на романизма по Долни Дунав. Поради изтъкнатото обстоятелство, обаче, те са предпочитали да се завръщат по родните си места, и броят на останалите в Мизия или съседните провинции измежду тях ще да е бил незначителен, на което се дължи и липсата на паметници от войници и ветерани на легиона през неговото пребиваване в Мизия.

За състава на другия римски легион, който при Клавдий и Нерон е престоял четвърт столетие в нашата област, именно VIII Августов легион, ние също така имаме задоволителна представа предимно от надписите, намерени вън от Мизия. Единственият надпис,[2] който е намерен в лагера на легиона Novae (Стъклен до Свищов), е на вероятно още действуващ cornicen. В всичко единадесетте надписа, които могат да се отнесат към пребиваването на легиона в Мизия, се споменават имената на тринадесет низши военни чинове от легиона. Девет от тях[3] носят типичните разнообразни италийски имена, докато другите четирима носят имена, които са характерни за императорската романизация през 1 в.[4] Както и трябва да се очаква, последните произхождат от провинциалните градове, двама от Македония,[5] единият от Philippi, дедуциран от Веспасиан в родния му град Reate, другият,[6] поселил се в Stobi близо до своята родина Pelagonia; третият,[7] заселил се в Salona на далматинския бряг, произхожда от Aquae Sextiae в Нарбанска Галия. Тримата дължат римското си гражданство пряко или чрез дедите си на юлиевата династия, както показват техните gentilicia. Месторождението на четвъртия, Valerius, не е дадено в надписа.[8] Имената на центурионите в последния надпис, с които са обозначени центуриите, към които са се числели двамата войника, също са типични италийски. Трима от войниците произхождат от Северна Италия (Mediolanum).[1] Северноиталийско е името и на заселилия се в 60 г.[2] ветеран в Тарент,[3] който поради трибата Pollia би могъл да бъде роден също и при лагера на легиона. Погребаният в Novae cornicen,[4] има средноиталийски произход (Fanum Fortunae в Умбрия). Имената на останалите войници, ветерани и центуриони[5] говорят за италийски произход, ако и това да не е изрично упоменато в надписите. Шестима от единадесетте, за чието местонастаняване имаме данни в надписите, се заселват в Италия: роденият вероятно при лагера на легиона[6] или някъде в Северна Италия е бил дедуциран от Нерон в Тарент; роденият в Philippi е бил дедуциран от Веспасиан в Reate,[7] вероятно трима са се завърнали в родното си място Mediolanum,[8] а един,[9] чието родно място е вероятно вън от областта Venetia, се е настанил в града Altinum на същата област. При Клавдий са били заведени ветерани от VIII Августов легион в основаните от него колонии Savaria в Pannonia inferior и Celeia в Noricum,[10] при Веспасиан в основаната от него colonia Flavia pacis Deultensium (Девелт, Бургаско).[11] Несъмнено една от причините да бъдат настанени именно ветерани от VIII Августов легион в Девелт е била продължителната им служба в съседната Мизия, с чиито климат, условия на живот и неприятели те са били свикнали. Също така и в съседната провинция Македония (Stobi)[12] са били настанени ветерани. Също така ще трябва да приемем, че ветерани от VIII Августов легион са останали да живеят и в крайлагерното селище при Novae, където, както ще видим по-нататък,[13] италийски преселници, вероятно от цивилен произход, използувайки връзките си с войници от VIII Августов легион, са се настанили още през клавдиево или нероново време. Връщането на част от ветераните по родните им места в Италия, настаняването на ветерани от провинциален произход чрез дедукция в Италия или поединично на други места в провинциите (нито един от провинциалистите ветерани не се завръща в родното си място) показва, че общественият слой, от който са произхождали войниците на VIII Августов легион, едва ли е бил различен в Италия и в провинциите. Дори възвръщането на тримата ветерани в родното им място Mediolanum говори за по-здрава връзка на италийските войници с родните им места, и следователно за по-добро материално състояние. Надписите ни дават сведения още и за общественото, семейното и материалното положение на войниците. В три случаи[1] ветераните заемат видно положение в италийските градове. Двамата братя от Mediolanum заемат в родния си град сакралната длъжност VIviri,[2] а ветеранът от Altinum—най-високата муниципиална длъжност IIIIvir i. d.[3] Както изтъкнахме вече, ако и притежаването на по няколко роби да не е още белег на богатство, все пак то говори само по себе си за принадлежност към по-заможния слой на третото съсловие. Една част от ветераните[4] имат свои освободени роби. Това са предимно тия от тях, които са се настанили в Италия. Относно чиновете, които са достигнали тия войници, те се разпределят така: на действителна служба трима войника,[5] ветерани девет.[6] Като оставим двамата центуриони в надписа от Рим,[7] чиито имена служат само да означат центурията, в един случай[8] произхождащ от Галия войник е достигнал до чин центурион. Що се отнася до семейното положение на войниците и ветераните, само в два случая надписите дават сведения за жените им. Роденият в Philippi ветеран,[9] съответно може би на своя нов романизъм, има за съпруга своя освободена робиня от гръцки произход. Произхождащият от Aquae Sextiae в Нарбонска Галия центурион[10] има за съпруга жена, която носи същото гентилно име и следователно стои на същата степен на романизация и може би произхожда също от Нарбонска Галия, където от времето на Юлий Цезар името Iulius е било твърде разпространено сред придобилите римско гражданско право гали.

---

[1] Брачните връзки на свободни с роби се наричат също contubernia, срв. Fiebiger, RE IV 1164 sq

[2] ИБАД III 1912, 193 sqq. (n. 2).

[3] ИБАД III 1912, 193 sqq. (n. 2), CIL V 5827, 5713 двама, 2162, VI 31692, двамата дуумвири, 3640 втория войник, An. ép. 1946 II 224, n. 212.

[4] CIL III 7325 (=630), 2035, IX 4684, VI 3640. Според Ritterling, RE XII 1652 последният надпис едва ли се отнася до пребиваването на легиона през 69 г. в Рим. Данните на надписа, обаче, не биха пречили на датирането му през 1 в.

[5] CIL IX 4684, срв. Ritterling, RE XIII 651.

[6] CIL III 7325 (=630), срв. Ritterling, на същото място.

[7] CIL III 2035.

[8] CIL VI 3640 първият войник.

Налага се на това място да разгледаме един твърде важен въпрос за романизирането на провинциите, именно въпроса за семейното положение на войниците. В ранната императорска епоха, по-точно ранно августово време, лагер-

---

[1] CIL V 5713 двама братя, 5827 поради трибата.
[2] Tac. ann. XIV 27.
[3] An. ép. 1946 II 224, n. 212.
[4] ИБАД III 1912, 193 sqq. (n. 2).
[5] CIL V 2162, VI 3640, 31692.
[6] An. ép. 1946 II 224, n. 212.
[7] CIL IX 4684, срв Ritterling, RE XII 1253.
[8] CIL V 5713, 5527.
[9] CIL V 2162.
[10] CIL III 5220, срв. Ritterling, RE XII 1253.
[11] CIL VI 31692 (=3828), срв. Ritterling, RE XII 1274 sq., 1651
[12] CIL III 7325 (=630).
[13] Срв. гл. 12.

---

[1] CIL V 5713, 2162.
[2] Сакрална колегия за императорския култ seviri Augustales, състояща се обикновено от освободени роби, но в Средна и Северна Италия също, и от свободородени представители на третото съсловие, срв. Marquardt Staatsverw. I^2 197 sqq.
[3] Marquardt, цит. съч. 152 sqq.
[4] CIL V 2162, 5713, IX 4684, III 2035, 7325 (=630).
[5] CIL VI 3640, ИБАД III 1912, 193 sqq. (n. 2).
[6] CIL III 7325 (=630), VI 31692 (двама), V 2162, 5713 (двама), 5827, IX 4684, RA 1946 II 224, n. 212.
[7] CIL VI 3640.
[8] CIL III 2035.
[9] CIL IX 4684.
[10] CIL III 2035.

ният живот е изключвал създаването на семейство, ако и самият император никога да не е забранявал изрично на своите войници да сключват бракове. От постановленията на августовия закон за безбрачието (lex Papia Poppaea), под който войниците са попадали като римски граждани, те са били освободени по силата на един друг закон, според който се отлагали всички задължения на лица, които отсъствуват от родината си по държавна служба. В 44 г. Клавдий узаконил безбрачието на войниците, като им дал веднаж за винаги правата, с които се ползували съпрузите. Това безбрачие е съществувало и по-рано и дори в по-широки размери отколкото при Клавдий. Колкото повече зимният лагер се обръщал в постоянен и смяната му ставала по-рядка, толкова и възможността за създаване на връзки между войници и местни жени или жени от крайлагерните селища (canabae), които се създали при постоянните лагери, се увеличавала. Тия връзки ставали трайни не само с течение на време, но и от самото начало били замисляни като трайни. От редовния брак те са се отличавали с някои формалности, които равнодушно са били отминавани. Най-напред такива връзки са се създали на изток, където войниците не са били по рождение римляни и лагерът се е намирал край някой голям град (напр. Александрия). На запад това е станало по-късно поради силното различие в културното ниво. Мястото на тия връзки не е бил лагерът, който е бил недостъпен за жени, но крайлагерното селище. Така една значителна част от войниците още през 1 в. са били женени и са се радвали на обилно поколение, което често като произлязло от неравен брак не е следвало бащата и не е имало претенции да го наследява.[1] Конкубинатът се явява през тая ранна епоха, както свидетелствуват и надписите, най-честата форма на брачни връзки у войниците. Но несъмнено в крайлагерните селища още от самото начало, както споменахме малко по-горе, ако и единично, впоследствие с нарастването на селищата верятно по-често, са се настанявали и италийски семейства, с чиито дъщери войниците са могли да сключват бракове. Също така можем да допустнем, че една, ако и не голяма част от войниците, са постъпвали в легионите вече като семейни. Възрастта на постъпването във войската, средно около 20 години, ни дава основание за такъво предположение, като знаем, колко рано встъпвали в брак дори в Рим, камоли пък в градчетата и селата на Северна и Средна Италия[2], откъдето са били вербувани

---

[1] Dessau, Röm. Kaiserz. I 234 sqq.

[2] Обикновената възраст за женитба у младежите е била след обличането на toga virilis, т. е. изпълването на 17 години. Според августовия закон за безбрачието крайната възраст за задомяване у мъжете е била 24 години. След тая възраст нежените са подлежали на наказание, срв. Blümner, Röm. Privataltert. 343 sq.

войниците, а също и в провинциите. Трябва да допустнем, че част от тия семейства също са могли да бъдат привлечени в крайлагерните селища. Надгробният надпис на действуващия cornicen от VIII Августов легион,[1] който е бил погребан в Novae, е издигнат от неговите синове Vitalis и Ferox. Ще трябва да приемем, че войникът е имал семейство, създадено вероятно чрез конкубинални връзки, което е живяло в крайлагерното селище.

Значително повече са в нашата област следите на V Македонски легион, чието едновековно пребиваване в нея запълва почти изцяло разглежданата от нас епоха. Неговият принос за романизма в Мизия е значителен. Намерените в нашата област и вън от нея надписи на негови войници, ветерани и центуриони ни дават възможност да си съставим задоволителна представа за обществената им принадлежност и произхода им. Престояването на легиона в Мизия било прекъснато за девет години (62—71), когато той бил изпратен на изток. Така двата различни начина на рекрутиране съвпадат и с двата периода на неговия престой в Oescus. Още преди заминаването си на изток легионът е бил вербуван както в Италия така и измежду римските граждани на източните провинции и на Македония.[2] Според изрично упоменатото си родно място в надписите войниците на V Македонски легион през тая епоха са произхождали в 4 случая от Италия: Brixia[3] на север от р. По, Luca на границата между Етрурия и Лигурия,[4] Spoletum в Умбрия[5] и [Par-?]ma в Северна Италия,[6] в два случая от Мала Азия, Троада[7] и Амазия в северен Понт,[8] и в три случая от Македония, Stobera,[9] Edessa[10] и Stobi[11]. При престояването на легиона в нашата област през флавиевотраяново време вербуването му започва да става предимно от източните провинции, като несъмнено и лагерното селище е давало вече известни рекрути.[12] Единственият възможен случай на рекрутиране в западните провинции по това време е на ветеран от Oescus с неозначен легион, който е произхождал от Нарбонска Галия.[13] През това време са постъпили в V Македонски легион ветераните от Ефес[1] и Никомидия (Измид на Мраморно море).[2] Вербуването от източните провинции продължава и, наред с рекрута, който дава крайлагерното селище, като че ли става единствено, когато легионът непосредствено след втората дакийска война се премества в Troesmis. Това важи за простите войници,[3] докато центурионите произхождат еднакво от Италия[4] и от източните провинции.[5] Имената на войниците и ветераните също са в състояние да ни дадат известни указания за техния произход и особено за степента на романизацията им. През юлиевоклавдиево време не само вербуваните в Италия войници, но също така и произхождащите от Македония и Мала Азия носят предимно разнообразните оригинални италиски имена,[6] което е белег, че и вън от Италия те произхождат от италийски преселници. Така напр. ветеранът от Троада[7] е вероятно син или внук на някой от ония колонисти, които Август настанил там между 27 и 12 г. пр. н. е. Имената, които издават императорска романизация[8] или имат явен перегринален произход,[9] са все още редки. През флавиевотраяново време, съдейки по надписите, това съотношение не се променя първоначално чувствително в полза на новия романизъм, ако и войниците да не се вербуват вече в Италия.[10] Но вече постъпилите през втората половина на траяновото управление войници имат в повечето случаи шаблонни императорски имена. При двете престоявания на легиона през 1 в. в нашата област центурионите му са произхождали вероятно предимно от Италия, както това е дадено в самите надписи[11] или може да се предполага по италийските им имена.[12] В един случай центурион с оригинално италийско име произхожда от Испания[1] и в по един случай с шаблонно императорско име от Рим[2] и от Apollinaris Reiorum в Нарбонска Галия,[3] също друг случай на подобно име без да е указано родното място[4]. За променения вече състав на легиона при преместването му в Troesmis говори най-красноречиво намерената там латеркула[5] с имената на 125 veterani и missici (без указание на praenomen, триба и родно място), които са били уволнени в 134 г. и следователно са постъпили в легиона към 108—109 г. т. е. около времето на преместването му в Troesmis. Повече от половината от тях имат за gentilicia шаблонните императорски имена Iulii (32 случая), Valerii (28), Flavii (7), Claudii (5). Когномените им са твърде обикновени, но все още всички римски. Също така единият от двамата[6] настанени в Troesmis ветерани, чието родно място е сигурно Oescus, и следователно са постъпили в легиона, още докато е бил там на лагер, носи императорско име.[7] Относно настаняването на ветераните от V Македонски легион на постоянно местожителство през разглеждания от нас период ние също имаме известни данни. Вероятно към края на августово, а сигурно вече през тибериево време те започват да се настаняват край лагера на легиона. Най-ранните известни досега техни надписи от Oescus[8] отнасят напускането на военната им служба към края на тибериевото или първите години на клавдиевото управление. Тяхното настаняване край лагера и във вътрешността продължило и през флавиевотраяново време.[9] При Калигула или през първите години на клавдиевото управление ветерани от V Македонски легион са били настанени и в Далмация,[10] а при Нерон (60 г.) в Тарент, а може би и на други места в Италия.[11] Относно семейното и обществено положение на войниците от легиона надписите дават сведения само в няколко случая. В шест надписа на войници и ветерани, поселени вън от Мизия[12] или на служба още в легиона[13]

---

[1] ИБАД III 1912, 193 sqq. (n. 2).

[2] По-пълен списък от Mommsen, Eph. ep. V 1884, 214 sq. дава Van de Weerd, Trois légions rom. 27 sq. Но и двата са вече доста остарели.

[3] Kalinka 319, n. 405 (n. 17).

[4] Kalinka 321, n. 407 (n. 18)

[5] CIL XI 4788.

[6] CIL III 6647.

[7] ИБАД III 1912, 5, n. 2 (n. 16).

[8] CIL III 14155^{11}.

[9] CIL IX 6155.

[10] CIL III 14492.

[11] RA 1910 II 453 sq., n. 173, постъпил в легиона вероятно през нероново време.

[12] ИБАД III 1912, 6, n. 3 (n. 19), CIL VI 3342.

[13] CIL III 14417 (n. 23).

---

[1] ИБАД III 1912, 6, п. 3 (п. 19).

[2] ИБАИ VIII 1934, 70 sq., п. 2 (п. 22).

[3] CIL III 7500 от Hemesa в Сирия, 6184 и 6188 от Ancyra в Галатия (Мала Азия), 7501 и 7502 от Amastris в Витиния (провинция Понт).

[4] CIL III 6195 = 755 от Fundi в Лациум.

[5] CIL III 14214^{10} от Amasia в Северен Понт и 6186 от Laodicea в Сирия.

[6] Общо с италийски имена: ИБАД III 1912, 5 п., 2 (п. 16), Kalinka 319, п. 405 (п. 17), 321, п. 407 (п. 18), Ritterling, RE XII 1575 (п. 3, п. 4), CIL III 14155^{12}, IX 6155, XI 4788.

[7] ИБАД III 1912, 5. п. 2 (п. 16).

[8] ИБАД III 1912, 5, п. 2 (п. 16) войникът-наследник. Може би също CIL XI 3369.

[9] CIL III 14492.

[10] Провинциалисти с италийски имена: ИБАД III 1912, 6, п. 3 (п. 19), ИБАИ VIII 1934, 70 sq., п. 2 (п. 22); с императорско име без даден произход, Kalinka 291, п. 370 (п. 20).

[11] CIL IX 390=391 от Ariminum.

[12] CIL III 8753, VI 3580 a, b, XI 710, 4368, IGR III 902, ИБАИ IV 1926-27, 313 (п. 44), VI 1930-31, 306 (п. 33), CIL III 14211^{10} (п. 9), ИБАД III 1912, 5, п. 2 (п. 16).

---

[1] An. ép. 1902, п. 188.

[2] CIL VI 3584 по произход конник, преместен от V Македонски в I Италийски легион, центурион и в други легиони.

[3] CIL III 7397.

[4] CIL III 12411 (п. 34). [5] CIL III 6187—6181.

[6] CIL III 6190, 6201. Името на третия роден в Oescus ветеран не е запазено (CIL III 7507).

[7] CIL III 6190. Името на другия (CIL III 6201) е Antonius.

[8] ИБАД III 1912, 5, п. 2 (п. 16), Kalinka 319, п. 405 (п. 17), 321, п. 407 (п. 18).

[9] ИБАД III 1912, 6, п. 3 (п. 19), Kalinka 291, п. 370 (п. 20), ИБАИ VIII 1934, 70 sq., п. 2 (п. 22).

[10] Salona, CIL III 8753 = 2028, ÖJh XXV 1929, 70 sq., срв. Ritterling, RE XII 1253 sq.

[11] CIL IX 6155, срв. Tac. ann. XIV 27, срв. още Ritterling, RE XII 1263 sq. Ветераните от Drobeta (CIL III 14216^5, 14216^6, 1584) са по всяка вероятност от пребиваването на легиона в Troesmis.

[12] CIL III 14155^{12}, RA 1910 II 453 sq. п. 173.

[13] Ritterling, RE XII 1575 (п. 3, п. 4).

или най-сетне като ветерани, настанени край лагера на легиона или по-навътре [1], са дадени имената на съпругите им. В три случая последните носят съответно италийските имена на мъжете си също индивидуални италийски имена, [2] които не са идентични с имената на мъжете им. В три случая съпругите са вероятно от либертински произход, като в единия жената има еднакво с мъжа си nomen gentile и гръцко име, [3] в другия еднакво с мъжа си praenomen и nomen съответно на императорския романизъм на своя съпруг, [4] а в третия, въпреки различното си италийско име, тя е означена като liberta. В още един случай на ветеран от Oescus, чийто легион не е означен, е дадено името на неговата освободена робиня, която му издига надпис като на свой патрон. [5] Ще трябва да приемем, че семейството на починалия в Oescus войник [6] от V Македонски легион е живяло в крайлагерното селище, както вероятно са живели там семействата на много други войници от легиона, за които до нас не са дошли сведения, и както това е било също и с войниците на VIII Августов и по-късно на I Италийски легион в Novae. [7] Семействата, които са си създавали войниците, са продължавали обикновено да живеят в крайлагерното селище и когато войниците са завършвали своята военна кариера. Дори често те именно са ставали причина за оставането на ветераните при лагера. Синовете на тия ветерани обикновено са постъпвали в легиона като войници, както това е изрично засвидетелствувано в два надписа на ветерани от V Македонски легион. В единия случай синът е също войник от V Мак. легион [8], в другия центурион от I Италийски легион. [9] Вероятно синове на войници ще да са били и онези ветерани по произход от Oescus, които се настаняват в Troesmis край лагера на легиона си. [10] В един друг надпис на ветеран от тоя легион [11] се споменава името на дъщерята. Значителният брой ветерани, които са се настанявали на постоянно местожителство край лагерите, ще трябва да се обясни според Mommsen [12] както с практически, така и с правни причини. Както е известно, войниците от легионите,

---

[1] ИБАД III 1912, 6, п. 3 (п. 19); Kalinka) 291, п. 370 (п. 20); ИБАИ VIII 1934, 89 sq. (п. 24).

[2] CIL III 14155¹²; RA 1910 II 453 sq., п. 173; ИБАД III 1912, 6, п. 3 (п. 19).

[3] Kalinka 291, п. 370 (п. 20), ИБАИ VIII 1934, 89 sq. (п. 24).

[4] Ritterling, RE XII 1575 (п. 3, п. 4).

[5] CIL III 14417 (п. 23).

[6] Ritterling, RE XII 1575 (п. 3, п. 4).

[7] Вж. по-горе стр. 18

[8] ИБАД III 1912, 6, п. 3 (п. 19).

[9] Kalinka 291, п. 370 (п. 20).

[11] CIL III 6190, 6201 срв. по-горе стр. 23.

[12] ГНМ 1921, 213 sq. п. 2 (п. 21).

[13] Gesam. Schr. VI 192 sq.

особено през ранната императорска епоха, след изслужване на военната си служба са били задържани при лагера в особена военна организация (sub vexillo). [1] Но освен тях и другите ветерани често са предпочитали да останат край лагера. [2] Важна роля тук е играел един правен момент. Новосъздадените римски граждани, каквито са били често, както видехме по-горе, войниците от легионите [3], е трябвало да имат и принадлежност към някоя община с римско гражданско право, както това се изисквало през императорската епоха. Такова право или суррогат на такова право те са намирали в лагерните селища. Докато през юлиевоклавдиевата епоха ветераните от V Македонски легион се настаняват край лагера при Oescus, при Флавиевци и Траян те се настаняват вече и в по-вътрешните части на Мизия. [4] Понякога те са привличали тук и своите братя, близки и родители. Такъв изглежда да е случаят с ветерана от Nicomedia, [5] чийто брат и майка са живели също там и там са били погребани. При центурионите, съответно на тяхното по-високо обществено положение и по-добро материално състояние, имаме данни за притежание на роби и за упражняване на патронат. [6]

През флавиево време (69—86 г.) вероятно в източната част на нашата област с лагер Durostorum или някое по-западно място [7], е пребивавал leg. V Alaudae. Легионът, който първоначално е принадлежал към рейнската армия, е бил попълнен през кризата в 69 г. с извънредни набори от Галия и Рейнската област. През престояването му в Мизия тоя състав е бил постепенно променен, като на мястото на освободените ветерани са били взети новобранци от Македония и източните провинции. За състава на легиона през това време имаме сведение, както сега се приема [8], в надписа от Tropaeum Traiani [9]. От родните места на загиналите легионери, както и от имената им, личи, че те са вербувани при Веспасиан. От Италия произхождат 3 войника, по един от Рим, Camenelum и Dertona в Лигурия, 2 от Noricum, по един от Celeia и Iuvavum, 2 от Gallia Narbonensis, по един от Forum Iulii и Vienna, 8 или 9 от Германия (Claudia ara Agrippiensium), 1 от Далмация (Aequum), 1 от Македония (Heraclea), 4 от Мала Азия, по един от Caesarea и Isinda и двама от Nicea. Вероятно през пребиваването на легиона в Мизия е служил и войникът, чийто надгробен надпис е намерен в Tergeste (Истрия).[1] Съдейки не само по родните им места, но и по имената им повечето от тях издават нов романизъм. Двамата войника от Noricum носят името Valerius, от Нарбонска Галия Valerius и Octavius, от Claudia ara Agrippiensium 2 Iulii, 1 Valerius, от Мала Азия 1 Flavius. Но покрай тия шаблонни императорски имена имаме и оригинални италийски като Billius (Dertona), Gavillius (Claudia ara Agrippiensium), Blaesius (Aequum), Vittelius (Caesarea), Cassius (Isinda), Vidius (Tergeste), които говорят, доколко въпросните войници са вербувани в провинциите, повече за италийски произход на техните бащи и деди.

---

[1] Срв. още Liebenam, RE VI 1606; Schulten, RE III 1451 sqq.

[2] Според малко преувеличеното сведение на Тацит ann. XIV 27, дори и когато ветераните са били настанени в Италия, те са имали силно желание да се завърнат и поселят в провинциите, в които са служили. Seneca, Consolatio ad Helviam VII 7 е схванал правилно римския колонизаторски стремеж с израза: ubicumque vicit Romanus, habitat.

[3] Вж. по-горе стр. 12.

[4] ИБАИ VIII 1934, 70 sq., п. 2 (п. 22) Плиска, CIL III 12411 (п. 34) с. Недан (Павликенско), ГНМ 1921, 213 sq., п. 2 с. Рибен (Плевенско), ИБАИ VIII 1934, 89 sq. (п. 24) с. Коприва (Никополско).

[5] ИБАИ VIII 1934, 70 sq. п. 2 (п. 22).

[6] CIL VI 3580 a, b; CIL III 8753 = 2028.

[7] Patsch, SBAW CCXVII 1937, 3, Anm. 3.

[8] Ritterling, RE XII 1569 sq. с него Patsch, цит. съч. 13, Anm. 4.

[9] CIL III 14214 = Dessau, ILS 9107.

Относно народностния и социалния състав през флавиевотраяново време на I Италийски легион, който почти от създаването си чак до края на античността е останал в нашата област, нашите сведения произхождат предимно от надписите, намерени в Мизия. Вероятни следи от първоначалното рекрутиране на легиона при Нерон имаме в два случая: при войника, чийто надгробен надпис е намерен в Пловдив[2] и чието родно място ще трябва да се разчете не в Ha[drianopoli], но както говорят и другите данни на надписа, вероятно в Ha[sta] в Лигурия. Вторият случай е на поселилия се в Oescus ветеран,[3] произхождащ от Ariminum в Умбрия на адриатическия бряг. Вероятно на пребиваването на I Итал. легион в Галия през зимата на 68/69 г. дължи постъпването си в легиона ветеранът от Lucus в Нарбонска Галия, който се е поселил в Scupi[4]. Изглежда, че през флавиевотраяново време легионът е бил попълван предимно от Македония и от източните провинции. От Македония произхождат четирима или петима: от Heraclea Sentica един или двама[5], от Stobi един[6] и от Nicopolis в Епир един[7]. Произхождащите от източните провинции се разпределят така: от Мала Азия (Ancyra) един[8], от Сирия (Gabala) един[9], и от Палестина (Scythopolis) един[10]. От Мала Азия (Пергам) произхожда вероятно войникът,

---

[1] CIL V 547.

[2] Kalinka, 322, n. 409.

[3] CIL III 12359 (n. 37).

[4] CIL III 8198. Срв. Van de Weerd, цит. съч. 241, Ritterling, RE XII 1409.

[5] CIL III 7441 (n. 6). Наследникът и другар на починалия има същото гентилно име. Възможно е да произхожда от същия град.

[6] CIL III 12409 (n. 28).

[7] CIL III 6144 (n. 29).

[8] AB XXVII 1932, 121, n. 4 (n. 27).

[9] CIL III 6232 (n. 7).

[10] AB XXX 1937, 66, n. 1 (n.5).

който е посветил оброчен дар на Асклепий в Пергам[1]. През флавиево време, ако не и още при Нерон, е постъпил в легиона и ветеранът от Virunum в Noricum[2]. Естествено също така и синове на войници и ветерани, които са си създавали семейства около лагера, са постъпвали на служба в легиона. Ние вече говорихме за сина на един ветеран от V Македонски легион, който е авансирал до центурион в I Италийски легион[3]. Несъмнено техният брой е бил значителен, ако и до нас да са достигнали незначителни сведения. Оригиналните и редки италийски имена при войниците от I Италийски легион отстъпват място на шаблонните императорски имена и имената на могъщите някога фамилии Pompei, Valerii, Licinii. Редки и оригинални са имената на вербуваните в Италия войници,[4] войника от Пергам[5] и евентуално войника от Скитопол[6], който поради трибата би могъл да бъде също от перегринален произход. Подобно е името и на наследника на починалия войник от Gabala[7]. Произхождащите от провинциите войници в повечето случаи носят явни белези на нов романизъм, който възхожда към юлиевоклавдиевата династия или към други видни фамилии. Следователно добиването на римско гражданско право не е станало лично от самите войници, но от техните бащи и деди. Iulius носят като гентилно име един ветеран[8], двама центуриони[9] и един praefectus castrorum[10], Tiberius Claudius е един войник[11] и един центурион[12], двама войника са Valerii[13], един Pompeius[14], и един Licinius[15]. Само в един случай, при ветерана от Virunum[16] в Норикум, името издава келтския произход. При другите случаи на войници от провинциите народностният произход може да се предполага. Така напр. бихме могли да допустнем с известна вероятност келтски (тектосагски) произход при ветерана от Ancyra[17], а родните места Stobi и Nicopolis в Епир[18] говорят може би за македонски и гръцки произход. Относно семейното и социалното положение на войниците и ветераните от I Италийски легион надписите не дават достатъчно данни. Поради това, че някои от тях са издигнати от техни другари[1] или видимо неродствени наследници[2], можем да приемем, че те не са били семейни. В други случаи поради характера на надписа,[3] поради повреда[4] или просто без причина[5] липсват каквито и да са указания в това отношение. Само в надписа на родения в Stobi ветеран[6], който се е поселил край Недан, имаме сведение за неговата съпруга, чието гентилно име Pompeia, еднакво с името на мъжа ѝ, говори за робски, перегринален или изобщо за низш произход. Синът на тоя ветеран е вероятно цивилно лице, което неверно е продължавало да живее в бащиното си имение край Недан, а внукът му е също тъй цивилно лице и buleuta на основания между това Nicopolis ad Istrum[7]. Ветеранът от Nicopolis в Епир[8], който се е заселил край Г. Оряховица, вероятно също е притежавал земя. Негов наследник е бил негов освободен роб. С това ние изчерпваме и социалното положение на ветераните и войниците от I Италийски легион, за което надписите ни дават малко данни. Относно настаняването на ветераните от легиона през флавиевотраяново време данните са изключително епиграфски. За дедукция нямаме сведения. Ветераните се настаняват през това време предимно в крайлагерното селище на Novae,[9] също и на Oescus.[10] Малко по-късно, вероятно през траяново време, ние ги виждаме да се настаняват и по-навътре, в плодородните долини край реките. Такъв е случая с ветераните, чиито надгробни надписи са намерени при Недан[11] и при Г. Оряховица[12]. Имаме също един случай на ветеран, настанил се в Scupi (Горна Мизия).[13] Центурионите на I Италийски легион, подобно на центурионите от другите легиони, продължават и през флавиевотраяново време да бъдат вербувани отчасти в Италия, където са се завръщали след напускането на службата си, отчасти в провинциите и крайлагерните селища на Oescus и Novae. От Италия вероятно и може би от самия Рим е центурионът от конническото съсловие[14], който е слу-

---

[1] IGR IV 279.

[2] AB XXXI 1938, 126 sq. n. 4 (n. 26). За участието на Noricum с много войници в легионите през ранната императорска епоха, срв. Mommsen, Gesam. Schr. VI 68.

[3] Kalinka 291, n. 370 (n. 20), срв. стр. 24.

[4] Kalinka 322, n. 409; CIL III 12352 (n. 25).

[5] IGR IV 279.

[6] AB XXXI 1937, 65, n. 1 (n. 5).

[7] CIL III 6232 (n. 7).

[8] AB XXVII 1932, 121, n. 4 (n. 27).

[9] Kalinka 291, n. 370 (n. 20).; CIL III 6232 (n. 7).

[10] AB XXVII 1932, 121, n. 6 (n. 10).

[11] CIL III 6144 (n. 29).

[12] CIL VI 3584.

[13] CIL III 7441 (n. 6).

[14] CIL III 12409 (n. 28).

[15] CIL III 8198.

[16] AB XXXI 1938, 126 sq. n. 4 (n. 26).

[17] AB XXVII 1932, 121. n. 4 (n. 27).

[18] CIL III 12409, 6144 (n. n. 28, 29).

---

[1] CIL III 7441, 6232 (п. п. 6, 7), AB XXXI 1938, 126 sq. п. 4 (п. 26).
[2] CIL III 12352, 6144 (п. п. 25, 29).
[3] AB XXX 1937, 65, п. 1 (п. 5).
[4] AB XXVII 1932, 121, п. 4 (п. 27).
[5] Kalinka 322, п. 409, CIL III 8198.
[6] CIL III 12409 (п. 28).
[7] CIL III 12410.
[8] CIL III 6232 (п. 29).
[9] AB XXXI 1938, 126, п. 4 (п. 26), XXVII 1932, 121, п. 4 (п. 27).
[10] CIL III 12352 (п. 25).
[11] CIL III 12409 (п. 28).
[12] CIL III 6144 (п. 29).
[13] CIL III 8198.
[14] CIL VI 3584.

жил в много легиони вкл. I Италийски и V Македонски. С подобна служба в много легиони, включително и мизийските, е центурионът, който почва своята военна кариера като войник от V Македонски легион и чийто надгробен надпис е намерен при Недан.[1] Друг един центурион от легиона, който произхождал от Ariminum и заемал видно положение в своя град след напускане на службата си, достигнал до чина primipilus[2]. Един от центурионите, както вече говорихме, произхожда от семейство на ветеран от V Македонски легион[3]. В два други случаи имената на центурионите са дадени за означение на центурията, към която се числят войниците[4], и в един случай имаме в оброчен надпис praefectus castrorum[5]. Имената им в повечето случаи издават нов романизъм: Iulii са двама центуриони[6] и един praefectus castrorum[7], Tiberius Claudius е името на центуриона от Рим[8], който е принадлежал на конническото съсловие. Неговият род, несъмнено от робски или перегринален произход, е стигнал твърде бързо до коннишки ранг. Вероятно неговият баща е добил римско гражданско право при Клавдий. Другите двама центуриони[9] носят типични италийски имена.

Освен легионите, за които говорихме до тук, следи са оставили в нашата област през тая епоха и други легиони, чието пребиваване е било временно или краткотрайно. От действуващия в нашата област през първото десетилетие на нашето леточисление leg XX Valeria victrix[10] притежаваме надгробния надпис от Реселец,[11] в който освен починалият войник, чието родно място е Северна Италия, се споменува още един войник, който носи също оригинално италийско име. През траяново време в Oescus е пребивавал за кратко време XI Клавдиев легион,[12] чието престояване е засвидетелствувано с надгробен[13] надпис на войник, произхождащ от Македония и, съдейки по името, със сравнително нов романизъм. Войникът е бил семеен. Поради движението на легиона, обаче, от Германия в Панония и Долна Мизия през времето, към което отнасяме неговата служба, мъчно е да твърдим, че семейството му го е следвало. От IV Флавиев легион, който е пребивавал в нашата област през домицианово и траяново време, по-вероятно в западната й част,[1] към което насочват и намерените паметници, имаме два оброчни надписа на ветерани, от Гиген[2] и от Синаговци (Видинско)[3]. Те са били вероятно заселени на тия места и първият от тях е заемал длъжността pater sacrorum в култа на Deus Invictus. Вторият ветеран, който прави посвещение на Диана, дава името вероятно на жена си, което е еднакво с неговото гентилно име. Понеже той носи едно от редките и разнообразни имена, еднаквостта на имената у двамата е белег най-малко на низка обществена принадлежност, ако не на несвободен произход у жената. Другият ветеран носи също типично италийско име. От VII Клавдиев легион, в чиято военна област е спадала от 70 г. нататък областта между Цибрица и Тимок,[4] имаме надгробен надпис на ветеран[5] от Ratiaria. Освен оригиналното италийско гентилно име, надписът не ни дава поради своята фрагментарност други данни за тоя ветеран, който несъмнено се е бил поселил в Ratiaria.

---

[1] CIL III 12410 (п. 34).
[2] CIL XI 385—387.
[3] Kalinka, 291, п. 370 (п. 20), вж. по-горе стр. 24.
[4] CIL III 7441, 6232 (п. п. 6, 7).
[5] AB XXVII 1932, 121, п. 6 (п. 10).
[6] Kalinka 291, п. 370 (п. 20), CIL III 6232 (п. 7).
[7] Вж. заб. 5.
[8] CIL VI 3584.
[9] CIL XI 385—7, III 7441 (п. 6).
[10] Вж. по-горе стр. 9.
[11] Kalinka 320, п. 406 (п. 1).
[12] Вж. по-горе стр. 11.
[13] ИБАИ VIII 1934, 451.

5. Ветерани от легионите като цивилно население в нашата област

След като направихме преглед на социалния и народностния произход на войниците от легионите, които са били на гарнизон в нашата област до времето на Хадриан и пряко са участвували в нейната начална романизация, нека сега обобщим приноса на тяхната най-активна част, ветераните, които се явяват тук като най-здрава опора на романизма през тая епоха. Около лагера Oescus те започват да се настаняват вероятно още към края на августово и сигурно през тибериево време.[6] Тяхното настаняване край лагера е продължило и през флавиевотраяново време[7], когато започва настаняването на ветерани и от I Италийски легион в Novae[8]. От Веспасиан са били настанени ветерани вероятно и в Ratiaria[9]. През флавиево и особено през траяново време са били настанени ветерани и на други места край Дунава, а

---

[1] Срв. по-горе стр. 10 сл.

[2] CIL III 6128=7425 (п. 31).

[3] ИБАИ XIV 1940/42, 272 (п. 32).

[4] Вж. по-горе стр. 11 сл.

[5] ГНМ VI 1932-4, 54, п. 13 (п. 30).

[6] Вж. по-горе стр. 23; ИБАД III 1912, 5, п. 2 (п. 16); Kalinka 319 sq., п. 405 (п. 17), 321 п. 407 (п. 18).

[7] ИБАД III 1912, 6, п. 3 (п. 19), CIL III 12352 (п. 25), Kalinka, 291, п. 370 (п. 20), CIL III 14417 (п. 23).

[8] AB XXXI 1938, 126 sq. п. 4 (п. 26), XXVII 1932, 121, п. 4 (п. 27) вж. стр. 28.

[9] ГНМ VI 1942-4, 54, п. 13 (п. 30).

също вече и във вътрешността, както това е засвидетелствувано за ветераните от I Италийски, V Македонски и IV Флавиев легион, чиито надгробни или оброчни надписи са намерени вече на значително разстояние от Дунава край Недан (Павликенско), Горна Оряховица, Плиска[1], Коприва (Никополско), Рибен (Плевенско) и Синаговци (Видинско)[2]. От единадесетте ветерани, чиито родни места са дадени в надписите, трима произхождат от Италия,[3] четирима от Мала Азия[4], двама от Македония[5] и по един от Gallia Narbonensis[6] и от Noricum.[7] Освен тримата италийци вероятно от италийски произход са дедите или бащите на някои от другите ветерани. Оригиналните средноиталийски имена със своето разнообразие са едно доста сигурно указание за това. Такъв изглежда да е случаят с някои произхождащи от провинциите ветерани[8], както и някои, чиито имена, без да бъде дадено родното място, указват на италийски произход.[9] Но през флавиево и траяново време се явяват и ветерани, чиито романизъм е очебийно нов. Типичните за императорската романизация техни имена показват неримския произход на бащите или дедите им.[10] Техният по-далечен народностен произход, обаче, е невъзможно да се определи, поради чисто римските им имена. Известни догадки можем да правим при ветераните, чието провинциално произхождение е дадено в надписите.[11] Следите на келтския произход са запазени само при ветерана от Noricum.[12] Един друг много важен въпрос, на който надписите дават задоволителен отговор, е до каква степен ветераните са били семейни и са оставили потомство, което е продължавало да живее като романско население в нашата област. В шест случая[1] грижата по издигането на надгробните надписи е била предоставена на лица, които не са били в преки родствени връзки с починалите ветерани. При твърде сложните наследствени отношения през императорската епоха, ако и това да не е съвсем сигурен белег за липса на преки наследници, все пак то дава възможност за предположения в тая насока. В други пет случая[2] липсват сведения за семейното положение на ветераните поради повреда на надписите или по други причини. В шест надписа[3] имаме сведения за семействата на ветераните. Брачните им връзки съответствуват на степента на техния романизъм и на техния произход. Обикновено ветераните с индивидуални италийски имена имат за съпруги жени с индивидуални италийски имена, различни от имената на мъжете си.[4] Наопъки ветераните с характерните за императорската романизация имена имат за съпруги жени, които носят nomnen gentile на своите съпрузи.[5] В един случай към името се прибавя гръцки cognomen,[6] в друг случай друго име.[7] Това е указание вероятно на несвободния произход на жените и следователно на невисокото социално положение на семейството. В един случай при индивидуалното италийско име у съпруга, жената носи неговото име.[8]

---

[1] Поради доставянето на градивния материал за прабългарските строежи от различни и отдалечени места, мъчно е да се определи откъде произхожда надписът.

[2] CIL III 12409 (п. 28), CIL III 6144 (п. 29), ИБАИ VIII 1934, 70 sq. п. 2 (п. 22), ИБАИ VIII 1934, 89 sq. (п. 24), ГНМ 1921, 213 sq. п. 2 (п. 21), ИБАИ XIV 1940/42, 272 (п. 32).

[3] Kalinka 319, п. 405 (п. 17), 321, п. 407 (п. 18), CIL III 12352 (п. 25).

[4] ИБАД III 1912, 5, п. 2 (п. 16), 6, п. 3 (п. 19), AB XXVII 1932, 121 п. 4 (п. 27), ИБАИ VIII 1934, 70 sq. п. 2 (п 22).

[5] CIL III 12409 (п. 28, 6144 (п. 29).

[6] CIL III 14417 (п. 23).

[7] AB XXXI 1938, 126 sq. п. 4 (п. 26).

[8] ИБАД III 1912, 5, п. 2 (п. 16), 6, п. 3 (п. 19).

[9] ГНМ VI 1932-4, 54 п. 13 (п. 30), CIL III 6128=7425 (п. 31), ИБАИ XIV 1940—2, 272 (п. 32), ГНМ 1921, 213 sq. п. 2 (п. 21).

[10] Kalinka 291, п. 370 (п. 20), AB XXVII 1932, 121, п. 4. (п. 27), CIL III 12409 (п. 28); 6144 (п. 29); ИБАИ VIII 1934, 89 sq. (п. 24).

[11] AB XXVII 1932, p. 121, п. 4 (п. 27), CIL III 12409 (п. 28), 6144 (п. 29), ср. по-горе стр. 27, CIL III 14417 (п. 23).

[12] AB XXXI 1938, 126 sq. п. 4 (п. 26), ср. по-горе стр. 27.

Относно мирновременното занимание на ветераните надписите не дават никакви сведения. Както това е било и другаде, трябва да приемем, че те са били оземлени с достатъчно големи участъци земя, която им е осигурявала добро съществувание.[9] В новосъздаващите се селища край лагерите и на други места те са образували висшия слой на романизираното и романизиращe се население, който е имал в ръцете си местните инициативи и ръководната роля в управ-

---

[1] ИБАД III 1912, 5, n. 2 (n. 16), Kalinka 321, n. 407 (n. 18), CIL III 12352 (n. 25), AB XXXI 1938, 126 sq. n. 4 (n. 26), CIL III 6144 (n. 29), CIL 14417 (n. 23).

[2] ГНМ VI 1932—4, 54, 13 (n. 30), CIL III 6128 = 7425 (n. 31), Kalinka 319, n. 405 (n. 17), AB XXVII 1932, 121, n. 4 (n. 27), ИБАИ VIII 1934, 70 sq. n. 2 (n. 22).

[3] ИБАД III 1912, 6, n. 3 (n. 19), Kalinka 291, n. 370 (n. 20), CIL III 12409 (n. 28), ИБАИ VIII 1934, 89 sq. (n. 24), XIV 1940—42, 272 (n. 32), ГНМ 1921, 213 sq. n. 2 (n. 21).

[4] ИБАД III 1912, 6, n. 3 (n. 19).

[5] Kalinka 291, n. 370 (n. 20), CIL III 12409 (n. 28), ИБАИ VIII 1934, 89 sq. (n. 24).

[6] Kalinka 291, n. 370 (n. 20).

[7] CIL III 12409 (n. 28).

[8] ИБАИ XIV 1940—42, 272 (n. 32), вж. по-горе стр. 30.

[9] За плодородието на Мизия, която още през времето на Нерон е могла да изпрати в Рим голямо количество жито (CIL XIV 3608=Dessau ILS 986) срв. Kazarow, Beiträge zur Geschichte der Thraker 39; Fluss, RE XV 2406 sq.; Patsch, SBAW CCXIV 1933, 166 sq. За развито скотовъдство и пчеларство в Мизия срв. Kazarow, цит. съч. 48 сл.

лението.[1] Надписите от това време наистина не ни дават никакви данни за това им участие, но това не означава още, че крайлагерните селища през тая епоха не са се ползували поради малочисленост с ius canabense.[2] Въздигането им в колонии говори против това. По-късно при Хадриан и след това ние виждаме ветераните често като декуриони в муниципиите и колониите. Ветераните са вземали участие и в религиозния живот на селищата и в някои случаи са играли и тук ръководна роля. Особено изглежда такъв да е бил случаят при императорския култ и при войнишките култове, на които те са били носители. В оброчния надпис от Oescus[3] ветеранът от IV Флавиев легион заема в култа на Митра ръководната длъжност pater sacrorum. Тоя култ е имал адепти и сред цивилното население от източен произход, както ще видим по-нататък.

Надписите ни дават възможност да надникнем в кариерата и на по-нататъшните продължители на рода на ветераните. В един случай синът на ветеран от V Македонски легион е войник от същия легион[4], в друг случай синът на ветаран от V Македонски легион е центурион в I Италийски легион.[5] В един трети случай синът на ветеран от I Италийски легион е вероятно цивилно лице.[6] Основаната от тоя ветеран фамилия, която по-нататък заема видно положение в новооснования между това Nicopolis ad Istrum, може да се проследи до трето поколение.[7] В един четвърти случай е дадена дъщерята на ветеран от V Македонски легион,[8] която е женена вероятно за цивилно лице с типично за императорската романизация име.

Надписите също ни дават известни данни за обществените връзки и отношения на ветераните. Както и трябва да се предполага, тяхната среда в тия нови селища е била предимно военна и, доколкото е била цивилна, се е състояла от либертини и перегрини главно от гръцки и изобщо източен произход. Връзките им с тая среда се изразяват в наследяване или издигане на надгробните им надписи. При ветераните, които не са имали семейства, наследници се явяват както войници от легиона,[9] така също и техни освободени роби.[10] Притежанието на пълно римско гражданско право и народностният произход в тия нови селища едвали са имали някакво значение за определяне на обществените отношения. В един случай ние виждаме един римски гражданин и ветеран с несъмнен келтски произход[1] да стои в тесни приятелски връзки с лице, което има източен произход и е било вероятно освободен роб.

---

[1] За управлението на canabae срв. Mommsen, Gasam. Schr. VI 193 sq., 198 sqq.; Schulten, RE III 1451 sqq.

[2] Mommsen, цит. съч. 202.

[3] CIL III 6128=7425 (n. 31).

[4] ИБАД III 1912, 6, n. 3 (n. 19), вж. по-горе стр. 24.

[5] Kalinka 291 n. 370 (n. 20), вж. по-горе стр. 24.

[6] CIL III 12409 (n. 28).

[7] Вж. по-горе стр. 28.

[8] ГНМ 1921, 213 sq. n. 2 (n. 21).

[9] ИБАД III 1912, 5, n. 2 (n. 16).

[10] CIL III 6144 (n. 29).

6. Приносът на центурионите за романизма в нашата област

Разглеждайки приноса на третото съсловие за романизацията на нашата област, ние не можем да не се спрем и на центурионите, които обикновено са почвали своята кариера като прости войници. През императорската епоха центурионатът престава да бъде привилегия на заслужилите войници от легиона. За центуриони биват назначавани войници от други войскови части или от преторианските кохорти или изобщо хора, които никога не са служили, хора от различни слоеве, между които е имало понякога и римски конници, напустнали за случая коннишкото съсловие, които са търсели в центурионата препитание[2] или военно обучение, за да авансират на по-високи офицерски места. Не само чрез приемането на толкова разнородни елементи, но и чрез постоянните умишлени премествания,[3] често в по-късната епоха от единия край на империята на другия, центурионското съсловие не е могло да се чувствува единно и да играе важна роля в живота на империята. Времето на неговите по-далечни амбиции да проникне в сената, както са го ласкаели диктаторите в края на републиката, е било отминало. Амбициите на центурионите през императорската епоха са скромни. Те са доволни да играят първа роля в градските съвети на италийските и провинциалните градове.[4] При юлиевоклавдиевата династия центурионите се рекрутират от Италия, а при Флавиевци и Траян те произхождат както от Италия, така и от провинциите.[5] Връзката им с родните им места в Италия винаги е била много по-силна отколкото у обикновените легионери, понеже са принадлежали на по-заможната част от третото съсловие. Не само центурионите с италийски произход се настаняват след уволнението си в Италия, но ние виждаме и произлизащи от провинциите центуриони да бъдат привличани в Италия.[6] Ролята на центурионите през тая епоха като пионери на романизма е била изобщо малка не само поради техния малък брой (60 души в легион), но и понеже тяхната

---

[1] AB XXXI 1938, 126 sq. п. 4 (п. 26).

[2] Dessau, Röm. Kaiserz. I 243.

[3] Dessau, цит. съч. 244.

[4] Dessau, цит. съч. 242.

[5] Mommsen, Gesam. Schr. VI 56.

[6] An. ép. 1902 I 148, п. 41, срв. по-горе стр. 15 сл.

служба, въпреки своята продължителност в някои случаи от по 37, 45, 48 дори 50 години,[1] е минавала в най-различни легиони. Чувствувайки винаги временното си пребиваване, те едва ли са могли да създадат трайни връзки с романското и романизиращето се население край лагерите и още по-малко с местното население. През дохадриановата епоха ние можем да говорим само за двама центуриони, които са се установили след свършването на службата си в нашата област. Единият от тях, чийто надгробен надпис е намерен при Дъбован[2] на брега на Дунава, е вероятно произхождал от Италия и започнал службата си в една cohors voluntariorum civium Romanorum. Другият,[3] който е почнал като войник в V Македонски легион и наверно е бил роден в Oescus, се заселил край Недан, гдето, както видехме по-горе,[4] през траяново време са били настанени ветерани. В оброчните и надгробни надписи от нашата област се споменават имената и на други центуриони, било като посветители,[5] било като бивши господари на освободени роби или пък за да означат центурията, към която са се числели живи и починали войници.[6] От данните на тия надписи ние не сме в състояние да определим, колко време те са останали в нашата област и где са се настанили след уволнението си. Ние не знаем също, колко време е служил в I Италийски легион роденият в Oescus центурион[7] и дали след свършването на службата си се е завърнал в родното си място. Все пак центуриони с такъв произход са имали яки връзки с населението на крайлагерните селища. Доколко центурионите от нашите легиони са се сродявали през тая епоха с населението от тия селища, каквото сродяване се приема за Дакия[8] през нейната окупация от римляните, за нас остава скрито. Нито един надпис не ни дава каквото и да е указание за това. Ако и родните места на центурионите, освен в токущо споменатия случай на центурион от Oescus, да не са дадени, пъстрите им и разнообразни индивидуални имена във всички случаи, освен в един, указват на италийски произход. При центуриона от Oescus, както и в другия случай от траяново време,[9] имаме белезите на императорска романизация. За да завършим с центурионите, нека кажем няколко думи и за носителите на най-висшата длъжност praefectus castrorum, до която са могли да стигнат войниците чрез центурионата и примипилата.[1] Тая най-висша степен на militia caligati[2] заема един член на третото съсловие с шаблонно императорско име, който прави посвещение на Митра край лагера на Novae.[3] Надписът не дава никакви други данни относно неговото положение.

---

[1] Liebenam, RE VI 1645 sq.

[2] ИБАИ VI 1930—31, 306 (п. 33).

[3] CIL III 12411 (п. 34).

[4] Вж. стр. 31.

[5] CIL III 14211¹⁰ (п. 9).

[6] ИБАИ IV 1926-27, 313 (п. 44); ИБАД III 1912, 5, п. 2 (п. 16); CIL III 7441 (п. 6), 6232 (п. 7).

[7] Kalinka 291 п. 370 (п. 20).

[8] Kerényi, Die Personennamen von Dacia, 291 (на унгарски с немско резюме).

[9] CIL III 6232 (п. 7).

7. Приносът на коннишкото и сенатското съсловие за романизма в областта

Още по-малка отколкото при центурионите е била ролята на коннишкото и сенатското съсловие[4] в романизирането на нашата област. Говорейки за тия две съсловия ние не трябва да си ги мислим по-различни по социален и етнически произход отколкото третото съсловие. Наистина освободените роби са били изключени от висшите държавни постове, но вече синовете на либертините са били почти равни по права на римските граждани, а техните внуци са били пълноправни римски граждани. Така още през ранната императорска епоха синове на либертини са получавали във войската места, заемани от коннишкото съсловие. Често пъти коннишкото звание, което са получавали синове на либертини по тоя път, е било за тях мост, по който те са влизали в сената. Още при Нерон е могло да се твърди (Tac. ann. XIII 27), че по-голямата част от конниците и една значителна част от сенаторите произхождат от либертини. Никакви изисквания за чист римски произход не са ограничавали влизането в сената и заемането на висшите офицерски места.[5] Членовете на коннишкото съсловие като офицери в легионите (tribuni militum angusticlavii) и началници на помощните войски (tribuni cohortium, praefecti alarum) и членовете на сенатското съсловие като офицери в легионите (tribuni militum laticlavii),[6] като началници на легионите (legati legionum) и като императорски провинциални управители (legatus Augusti pro praetore) са оставали в нашата област непродължително време. Като младежи, токущо отделили се от семействата си, за да прекарат задължителния военен стаж, който им е откривал достъп до висшите длъжности, или като офицери, които са очаквали авансиране и преместване и за които бракът с провинциални жени е бил забранен и невалиден,[7] членовете на

---

[1] Liebenam, RE VI 1642 sq.

[2] За израза срв. Marquardt, Staatsverw. II² 543.

[3] ИБАИ V 1928/29, 324 sq. = AB XXVII 1932, 121, n. 6 (n. 10).

[4] През императорската епоха двете съсловия са били схващани като едно (uterque ordo).

[5] Dessau, Hermes XLV 1910, 24 sqq.

[6] След Август сенаторските синове са били изключени от prtefectura cohortis et alae, Dessau, Röm. Kaiserz. I 289.

[7] Срв. Dessau, Röm. Kaiserz. I 235.

коннишкото и на сенатското съсловие са чувствували винаги пребиваването си в нецивилизованите провинции, каквато е била Мизия по това време, като временно и връзките им с родните им места (Италия, Испания, Нарбонска Галия) са продължавали да съществуват. В същото положение са се намирали и по-висшите офицери, началниците на легионите. На тях е било забранено да вземат със себе си жените си и дори само посещението в лагера от страна на жената на командира, изглежда, е било нещо нечувано около средата на 1. в.[1] При това недоверчивостта на императора не им е позволявала да останат продължително при един и същ легион. Всичко това е пречело на офицерите да установят трайни връзки с италийското и романизираното население в крайлагерните селища и още по-малко с местното население. От надписите, намерени вън от нашата област, ние знаем имената, кариерата и родните места на значителен брой членове на коннишкото и сенатското съсловие, които през службата си като офицери в легионите или помощните войски и като провинциални управители са пребивавали в нашата област през дохадриановата епоха. Нито един надгробен паметник на конник или сенатор, дори нито един надпис, който да говори за уседналост на член от тия съсловия през това време не е намерен в нашата област.[2] Доколкото можем да съдим по намерения извън нея епиграфски материал, представителите на коннишкото и сенатското съсловие в гарнизоните на нашата област принадлежат обикновено на муниципиалната аристокрация и през юлиевоклавдиево време произхождат с малки изключения от Италия, било че това е упоменато изрично в надписите, или пък трябва да го заключим въз основа на имената. Като военен трибун в IV Скитски или V Македонски легион е служил през 27 или 28 г. по-сетнешният император Веспасиан,[3] който ако и от плебейски род, е принадлежал на сенатската аристокрация. Ние притежаваме епиграфски данни за още няколко нейни членове, които през юлиевоклавдиево време са служели в IV Скитски,[4] V Македонски[5] и VIII Августов[6] легион и всички са произхождали от Италия. Произхождащи от ранноромацизираните провинции членове на сенатското съсловие през това време са все още рядкост.[7] Офицери с коннишка кариера по това време в тия легиони са също рядкост.[1] През флавиевотраяново враме офицерите от V Македонски легион произхождат както от Италия,[2] така също от Испания[3] и Галия, откъдето имаме офицери с нов романизъм и сенаторска кариера.[4] В V Македонски легион е бил tribunus militum laticlavius през последните години на домициановото управление (95—96 г.) по-сетнешният император Хадриан.[5] Също от Италия[6] и от Нарбонска Галия[7] произхождат военни трибуни и легати с коннишка и сенаторска кариера, които са служили в I Италийски легион.

---

[1] Срв. Dessau, цит. съч. I 236.

[2] Споменатият в надписа ИБАД III 1912, 2 sqq. n. 1 (n. 35) praefectus alae служи само да означи алата, в която е служил починалият.

[3] Suet. Vesp. 2, 3, срв. Ritterling, RE XII 1558; Patsch, SBAW, CCXIV 1933, 135.

[4] IGR III 703, CIL XI 1835, III 335, Eph. ep. VIII 415, n. 144.

[5] IGR III 431, CIL VI 1442, XI 3884, XIV 155, IV 1550=31678.

[6] CIL XI 6163, 3004, IX 4164.

[7] От Испания в leg. V Mac. CIL II 3272.

Между временно пребиваващите римляни в нашата област като най-висши представители на сенатската аристокрация се явяват провинциалните императорски наместници, които имали в ръцете си военната и съдебна власт в провинцията. В свитата[8] им, обаче, която е била съставена от техните преки помощници, са били представени всички съсловия на Рим. Освен самите управители, на сенатското и коннишкото съсловие са принадлежали квесторът, приятелите и младите хора, роднини или синове на приятели, които са го придружавали и на които той е възлагал висшите служби, най-вече в съдебното ведомство. Третото съсловие е било представено при заемащите субалтерните административни длъжности (scribae, lictores, accensi, nomenclatores, viatores, tabellarii, praecones, pullarii, victimarii, haruspices, medici, interpretes и architecti). Най-сетне тук са били и либертините и робите, които са уреждали личните работи и са обслужвали провинциалния управител и неговите спътници.[9] Целият тоя персонал е образувал една внушителна група предимно в резиденцията на управителя. Ще трябва да приемем, че тук провинциалното управление е изиграло важна роля за разрастването на града и за умножаването на романския елемент, ако и поради непродължителното престояване на провинциалните управители в една провинция, а заедно с тях и на по-голямата част от помощния персонал, който е бил свързан лично с тях, да не можем да гледаме на тяхното пребиваване като на трайно настаняване.[10] Разбира се една част от прислугата,

---

[1] CIL IX 5363 (и 5364), V 1838 (и 1839).

[2] CIL XI 5992, 3099, X 1258, IX 5533, X 6321, An. ép. 1906 II 469, n. 104, 1908 II 342, n. 97, 1933 II 438, n. 268.

[3] CIL II 4251.

[4] CIL XII 3167, XIII 1686.

[5] Hist. Aug. Hadr. 2, 3; CIL III 550; срв. Ritterling, RE XII 1582.

[6] CIL XI 5745, 3100, V 6974 (n. 6975), An. ép. 1906 n. 104; вероятно с италийски произход е и legatus legionis CIL III 6813.

[7] CIL XII 3169.

[8] Наречена comites, contubernales, cohors amicorum (comitum), cohors praetoria, срв. Marquardt, Staatsverw. I^2 531 sqq,

[9] Marquardt, Staatsverw. I^2 531 sqq.

[10] Провинциалният управител е могъл да бъде съпроводен в провинцията от жена си, обаче тя не е живеела в преториума, срв. Dessau, Röm. Kaiserz. I 236.

предимно либертините, е успявала да си създаде връзки в провинцията и да остане там, така както това е станало с освободените роби на военни или други лица, както ще видим по-нататък. Резиденцията на долномизийския провинциален управител е била в достъпния откъм морето град Томи, вероятно още от учредяването на провинция Мизия.[1] В Горна Мизия седалището на провинциалния управител е била вероятно Ratiaria. От развитието на тия два града, от които първият се явява и като център на Левопонтийския съюз, а вторият е бил въздигнат от Траян в колония, ще трябва да приемем, че присъствието на провинциалното управление е допринесло за техния напредък, ако и да е липсвала централизация на всички провинциални учреждения.[2] За отделните императорски наместници в Горна и Долна Мизия, за времето на тяхното управление и за тяхната кариера ние препращаме читателя към превъзходната и пълна работа на A. Stein, Die Legaten von Mösien (Dissertationes Pannonicae 11, 1941) p. 18—34, p. 35—40, p. 58—64. От прокураторите, които принадлежат на коннишкото съсловие, от това време имаме запазено сведение само за един, на име Latinianus,[3] който е бил на служба в Долна Мизия. Към временно пребиваващите в нашата област цивилни представители на коннишкото съсловие се отнасят през тая епоха още откупвачите на данъците, наложени на провинцията, и на митата, с което право са се ползували имотните и платежоспособни римски граждани от коннишкото съсловие.[4] Тяхното присъствие през епохата до Хадриан е засвидетелствувано чрез големия надпис от Истрос,[5] както и чрез един надпис от Novae от началото на траяновото управление,[6] в който се споменава името на един conductor publici portorii Ripae Thraciae от източен произход. Относно присъствието на negotiatores,[7] представителите на едрия капитал, вложен в търговски и банкови предприятия, които също са принадлежали на коннишкото съсловие, надписите не ни дават сведения за тая епоха, но ако е имало такива, поради характера на самата провинция техният брой е бил твърде ограничен. Тук случаят не е същият както в Мала Азия или в Нарбонска Галия, която според преувеличеното твърдение на Цицерон била пълна през 70 г. пр. н. е. с negotiatores и publicani.[1]

---

[1] Marquardt, Staatsverw. I 305, Head, hist. num. 275 sqq. Според надписа от Histria, SEG I 329 провинциалният управител на Мизия Tullius Geminus (между 47 и 54 г., срв. Stein, Leg. Mös. 28) е приел делегация на гр. Истрос в Томи. Това е вече доказателство, че по това време градът е бил седалище на провинциалния управител.

[2] В Горна Мизия провинциалното събрание е било свиквано в Remesiana. Също в Тракия резиденцията на провинциалния управител е била в достъпния откъм морето Перинт, а провинциалното събрание е било свиквано в Пловдив.

[3] Stein, Leg. Mös. 112.

[4] Dessau, Röm. Kaisersz. I 142.

[5] Histria XV—XVI 556 sqq. = SEG I 320

[6] AB XXXI 1938, 130 sq. n. 7 (n. 45).

[7] Marquardt, Staatsverw. I^2 539 sq.

8. Преглед на стануващите в нашата област помощни войски

Заедно с легионите са стояли в нашата област на гарнизон и помощни войски, които са се състояли от конни (alae), пехотни (cohortes) и смесени (cohortes equitatae)[2] части. Поради значителния им брой, а през флавиевотраяново време също и поради състава им, тяхното участие в романизирането на нашата област е значително, ако и да отстъпва на ролята на легионите. Най-ранните сведения за присъствието на помощни войски между Дунава и Балкана са от времето на Тиберий, когато cohors I Claudia Sugambrorum veterana equitata взела участие в потушаването на тракийското въстание през 26—27 г.[3] В Мизия (по-късно Долна Мизия) тя остава включително и през времето на Хадриан с вероятен лагер Municipium Montanensium (Михайловград).[4] Преди средата на 1 в. е засвидетелствувано присъствието в западната част на Мизия на cohors I Cispadensium, която остава там вероятно през целия 1 в.[5] За късо време вероятно през първите години на клавдиевото управление е пребивавала в Мизия ala Moesica felix torquata.[6] През последната година на клавдиевото управление (54 г.) вероятно са били на гарнизон в Мизия три двойни али, именно ala Gallorum et Thracum, ala Gallorum et Thracum Antiana и ala veterana Gallorum et Thracun.[7] Вероятно през нероново време, а може би и преди това, в Мизия е била на гарнизон ala II Pannoniorum, която заминала на изток наверно с IV Скитски легион (56/57 г.) или с V Македонски легион (62 г.)[8] и се завърнала скоро след 88 г. в северозападната част на Горна Мизия.[9] Пак през нероново време, наверно още преди 62 г., е била на гарнизон в Мизия ala I Scubulorum, която след непродължително престояване е напуснала провинцията вероятно през 69 г.[10] Също през нероново време (между 57/58 и 69/70 г.) е била в Мизия наверно и cohors I Aquitanorum veterana equitata. Все по това време (до 62 г.) е била в Мизия и cohors III Augusta Cyrenaica sagittariorum equitata,[11] която заедно с V Македонски

легион заминала на изток. През траяново време е квартирувала в източната част на Долна Мизия cohors II Gallorum.[1] Към раннофлавиево време се отнася пребиваването в Мизия вероятно също на cohors IV Thracum Syriaca[2] През първите години на веспасиановото управление и през дакийските войни на Домициан се е намирала в Мизия ala I Flavia Augusta Britannica milliaria civium Romanorum bis torquata ob virtutem, както гласи по-сетнешното ѝ название.[3] През веспасианово време също (78 г.) в западната част на по-сетнешна Долна Мизия е квартирувала cohors I Cilicum milliaria, която през последното десетилетие на 1 в. е била в Горна Мизия.[4] Според военна диплома от 78 г. в Мизия е квартирувала по това време също и cohors III Gallorum.[5] Около 80 г. в Мизия е била на гарнизон една друга cohors III Gallorum, която едва ли е идентична със споменатата по-горе. Тя е останала в Долна Мизия чак до времето на Хадриан (следи около Русе).[6] През флавиево време, най-късно от 78 г., и през траяново време в Мизия е била на лагер cohors II Lucensium (лагер при Разград).[7] В дипломата от 78 г.[8] се споменават също в Мизия cohors Mattiacorum[9] и cohors I Sugambrorum tironum.[10] Във връзка с дакийските войни на Домициан е пребивавала кратко време в източната част на нашата област cohors II Battavorum milliaria.[11] През флавиево време вероятно е квартирувала в нашата област ala I Hispanorum[12] и по същото време, вероятно в по-късната Горна Мизия, ala I Claudia nova miscellanea,[13] която остава там и през 2 в.

През първата половина на траяново време в източната част на Долна Мизия е квартирувала ala I Asturum.[14] През флавиево и траяново време е квартирувала в източната част на Moesia inferior (лагер Troesmis) ala I Pannoniorum.[15] През флавиево време е стояла в кастела при Хърлец (устието на Огоста) ala Augusta.[16] Тя е дала вероятно името на кастела и на селището, а впоследствие и на реката.[17] Около края на

---

[1] Pro Fonteio 5, 11.

[2] Те са се състояли от $^3/_4$ пехотинци и $^1/_4$ конници.

[3] Tac. ann. IV 47. [4] Wagner, Auxil. 185 sq.; Филов, ИИД II 1906, 78.

[5] Wagner, цит. съч. 121. [6] Wagner, цит. съч. 121; Cichorius, RE I 1252.

[7] Wagner, 40 sqq.

[8] Вж. по-горе стр. 9 сл. [9] Wagner. цит. съч. 60 sqq.

[10] Wagner, цит. съч. 67. [11] Wagner., цит съч. 128.

---

[1] Wagner, цит. съч. 135; ИИД II 1906, 74; Kubitchek, ÖJh XVII 1914, 160.

[2] Wagner, цит. съч. 193 sq.

[3] Wagner, цит. съч. 20 sqq.

[4] Wagner, цит. съч. 119 sq.; ИИД II 1906, 71.

[5] CIL XVI 22; Wagner, цит. съч. 137; ИИД II 1906, 74. Обстоятелството, че дипломата е намерена при Михайловград, не е доказателство, че кохортата е квартирувал там.

[6] Wagner, 138 sq.; ИИД II 1906, 74. [7] Wagner, 161 sq.; ИИД II 1906, 75.

[8] CIL XVI 22. [9] Wagner, 164 sq. [10] Wagner, 186 sq. [11] Wagner, 94 sq.

[12] Wagner, 43 sqq.; ИИД II 1906, 65 sq. [13] Wagner, 28 sq.

[14] Wagner 10 sq.; ИИД II 1906, 61 sq.

[15] Wagner 58; ИИД II 1906, 66.

[16] Wagner 14 sq.; Cichorius, RE I 1232 b; ИИД II 1906, 63.

[17] Срв. Seure, Arch. Thrace II 175 sqq., който неоснователно се отнася отрицателно към тази възможност.

1 в. в нашата област е квартирувала ala I Bosporanorum milliaria,[1] която е оставила следи при с. Черковица (Никополско), чието градище е било вероятно нейн лагер.[2] През първата половина на трояново време е квартирувала вероятно в Долна Мизия ala I Claudia Gallorum.[3] Пак през трояново време е квартирувала вероятно в източната част на Долна Мизия (между Durostorum и Axiopolis) ala I Gallorum Flaviana.[4] Също през трояново време е стояла на гарнизон в Долна Мизия ala I Flavia Gaetulorum.[5] Съдейки по паметниците в Северна Добруджа, през трояново време, а може би още през флавиево време в Долна Мизия е квартирувала ala I Vespasiana Dardanorum,[6] която е останала в провинцията и през 2 и 3 век. Вероятно още при домициановите дакийски войни е дошла от Панония ala II Hispanorum Arvacorum, чието пребиваване в нашата област (лагер градището при Гаврен-Милковица, Никополско) е засвидетелствувано с военна диплома и надгробен надпис от края на 1 в. Вече при Траян я намираме на гарнизон в Добруджа.[7] Към края на 1 в. е стояла в Долна Мизия (предполагаем лагер Durostorum) cohors II Flavia Brttonum equitata, която малко по-късно се е предвижила малко по-назапад към Русе.[8] Пак към края на 1 в. е засвидетелствувано пребиваването в Долна Мизия на cohors II Chalcidenorum, която остава там и при Хадриан.[9] Според военна диплома[10] в 99 г. е била на гарнизон в Долна Мизия, cohors I Hispanorum veterana equitata.[11] Около края на 1 в. в Долна Мизия, неизвестно где, е квартирувала също cohors I Tyriorum (sagittariorum),[12] а също и cohors I Ubiorum.[13] Може би още при Домициан, а сигурно вече при Траян е стояла в Долна Мизия cohors I Lepidiana equitata civium Romanorum bis torquata.[14] Също през трояново време е била на гарнизон в Долна Мизия (в Томи според Wagner) cohors VII Gallorum.[15] В източната част на Долна Мизия, вероятно около Адам-клиси, Хърсово,[16] е стояла през

---

[1] Wagner, 17 sqq.; Cichorius, RE I 1234.
[2] ИБАИ II 1923—24, 227 (п. 13)
[3] Wagner 37; ИИД II 1906, 65.
[4] Wagner 37 sq.; ИИД II 1906, 64.
[5] Wagner 35; ИИД II 1906, 64.
[6] Wagner 33 sq.; ИИД II 1906, 63.
[7] Wagner 47 sqq.
[8] Wagner, 110 sq.; ИИД II 1906, 69.
[9] Wagner 118 sq.; ИИД II 1906, 70.
[10] CIL XVI 44.
[11] Wagner 148; ИИД II 1906, 75.
[12] Wagner 195: ИИД II 1906, 79.
[13] Wagner, 195 sqq.; ИИД II 1906, 79.
[14] Wagner 159; ИИД 1906, 75.
[15] Wagner 141; ИИД II 1906, 74 sq.
[16] Надгробен надпис на ветеран CIL III 12480, което не е сигурно доказателство, че кохортата е пребивавала там.

трояново време cohors I Lusitanorum Cyrenaica.[1] По същото време и по-късно също в източната част на Долна Мизия е квартирувала cohors II Mattiacorum.[2] През трояново време е стояла в Долна Мизия също една cohors IV Gallorum equitata.[3] Пак през трояново време, а може би още от създаването си, е била в Долна Мизия cohors II Flavia Bessorum,[4] също по това време е квартирувала и cohors I Flavia Commagenorum,[5] Присъствието на cohors XXII voluntariorum, което приема Wagner,[6] е недоказано.

В Горна Мизия, към която е принадлежала и частта от нашата област между Цибрица и Тимок, са квартирували значитетен брой али и кохорти. Възможно е някои от тях, чието местопребиваване не е известно, да са стояли в нашата област. Такъв може да бъде случаят със следните кохорти, които са пребивавали в Горна Мизия главно през трояново време: cohors II Gallorum Macedonica equitata,[7] cohors IV Raetorum,[8] cohors I Montanorum civium Romanorum,[9] cohors I Thracum Germanica civium Romanorum equitata,[10] cohors VI Thracnm equitata,[11] cohors I Vindelicorum milliaria civium Romanorum,[12] cohors I Alpinorum equitata,[13] cohors I Britannica milliaria civium Romanorum equitata,[14] cohors I Brittonum (= Ulpia Brittonum) milliaria,[15] cohor III Campestris civium Romanorum milliaria,[16] cohors IV Cypria civium Romanorum,[17] cohors I Hispanorum (pia fidelis),[18] cohors VIII Raetorum civium Romanorum[19] и pedites singulares Britannici.[20]

Освен конните и пехотните помощни войски и легионите, по нашия бряг са стояли и части от дунавската флота, чието име classis Flavia Moesica показва, че тя е била реорганизирана от Веспасиан.[21]

9. Народностен и социален състав на помощните войски

За да имаме задоволителна представа за романизаторската роля на тая пъстра смесица от помощни войски с разнообразни племенни названия, които са останали по-продължително или по-кратко време в нашата област, необходимо е да хвърлим поглед върху племенния и социалния състав изобщо на помощните войски през разглежданата от нас епоха, още повече, че много трудно е поради не точно установеното им и често краткотрайно пребиваване да се доберем до конкретни данни за всяка една от тях. Както е известно, през юлиевоклавдиево време помощните войски са се набирали обикновено доброволно[1] измежду свободните жители[2] на Римската империя, които не са били римски граждани, т. н. перегрини, според Mommsen[3] от имераторските провинции, които са били слабо романизирани или са били съвсем чужди на гръцката и римската култура.[4] Първоначално, както показват и самите им названия, помощните войски са имали изключително национален или племенен състав. Поради страх от общи действия с покореното население те са били настанявани на гарнизон не в областта, в която са били вербувани. Едно опущение в това отношение, което е струвало скъпо на римляните, е било въстанието на далматинците и панонците (6—9 г.). По-късно намираме, както панонските и далматинските, така и тракийските помощни войски всякъде другаде по-често отколкото в тяхната родина.[5] При тия обстоятелства още през първата половина на 1 в. помощните войски са били откъснати от племенната си среда и поради отдалечаването от родината си е трябвало да бъдат попълвани от областта, в която са квартирували. Вече при последните двама императори на юлиевоклавдиевата династия се явява новият начин при рекрутирането на помощните войски, който се утвърждава и налага при Веспасиан. От тоя император нататък изчезва постепенно съществуващата разлика в състава на помощните войски и на легионите. И двата вида войска започват да се набират в провинциите, и на двете места намираме римски граждани по произход, и на двете места срещаме войници, повече в легионите, по-малко в помощните войски, които по рождение и възпитание са принадлежали

---

[1] Wagner 163 sq.; ИИД II 1906, 76.
[2] Wagner, 165 sq.; ИИД II 1906, 76.
[3] Wagner 139 sq.; ИИД II 1906, 74.
[4] Wagner 97; ИИД II 1906, 67.
[5] Wagner 123 sq.; ИИД II 1906, 72.
[6] Wagner 200. Надписът ИБАИ VI 1930—31, 306 (п. 33) дава военната кариера на починалия центурион, която е започвала със служба в тая кохорта.
[7] Wagner 136 sq.; ИИД II 1906, 51.
[8] Wagner 180.
[9] Wagner 168 sqq.
[10] Wagner 189 sq.
[11] Wagner 194 sq.
[12] Wagner 196 sqq
[13] Wagner 82 sq.
[14] Wagner 104 sq.
[15] Wagner 106 sq.
[16] Wagner 116; ИИД II 1906, 52.
[17] Wagner 127 sq.
[18] Wagner 146.
[19] Wagner 181 sq.
[20] Wagner 202 sq.
[21] Patsch, SBAW CCXIV 1933, 121 sq., 169; Fluss, RE XV 2398

---

[1] За възможно принудително рекрутиране на тракийци през 26 г. ср. Dessau, Röm. Kaiserz. I 294 sq.

[2] Робите не са били допускани по никакъв начин във войската. Свещеният за римската управляваща класа принцип на частната собственост е щял да бъде нарушен, ако робът чрез войската станел свободен. Със смъртно наказание е било забранено допускането на роби в войската. Mommsen, Gesam. Schr. VI 250. За рекрутиране във форсмажорни случаи на роби, които предварително са били освобождавани, срв. Dessau, Röm. Kaiserz. I 228, 286, 430.

[3] Gesam. Schr. VI 61.

[4] За рекрутирането на помощните войски общо вж. Mommsen, Gesam. Schr. VI 57 sqq.; Dessau, Röm. Kaiserz. I 284 sqq.; Rostovtzeff, Gesellschaft I 38.

[5] Срв. Dessau, цит. съч. 279 sqq.

към градската част на населението.[1] Поради честото си движение от една провинция в друга през юлиевоклавдиево време помощните войски придобиват разнообразен племенен състав. По тоя начин те стават място, гдето се извършва смешение и претопяване на народностите.[2] Разноплеменните войници, притежаващи в по-голяма или по-малка степен възприемчивост в зависимост от културното ниво на племената, от които са произхождали, са се приобщавали към един по-висок бит, към военна дисциплина и са заучавали латински език, с който са общували помежду си, който е бил официалният език, на който са били издавани заповедите и на който са говорели техните началници, произхождащите от Италия офицери и центуриони. Също така и общуването им с войниците от легионите, с които те често са били в един общ лагер или на общ поход, е изравнявало и сближавало перегрини и римляни. Доказателство за тяхното романизиране в края на службата им, която е траяла най-малко 25, а в някои случаи е стигала дори до 35 и 40 години, са надгробните им паметници, които по нищо не се отличават от надгробните паметници на римските легионери.[3] Най-късно от последните години на Клавдий,[4] след пълно изслужване на службата си, те са придобивали римско гражданско право за себе си и за децата си и, доколкото не са се завръщали в родните си места и не са се удавяли в предишната си среда, те са се вливали в потока на новосъздаващето се край лагерите и на други важни места романско население.

От прегледа на помощните войски в нашата област през тая епоха, който направихме малко по-горе, се вижда, че сред това разнообразие от западни, дунавски и източни кохорти и али[5] преобладават, съобразно с истинското съотношение изобщо на помощните войски, западните. Една единствена местна войскова част, ala Moesica felix torquata, се е намирала за непродължително време при Клавдий в нашата област. В тая ранна епоха вероятно тя все още се е състояла от рекрутирани предимно на мястото мизийци. Квартируващите по-късно през флавиево и траяново време няколко тракийски кохорти, поради новия начин на рекрутиране и поради престояването им в източните и западните провинции на империята или смесването им с западни помощни войски, са имали вече твърде разнообразен състав.[1] Разнообразният състав на квартируващите в областта помощни войски се потвърждава и от оскъдните епиграфски данни, с които разполагаме до сега за тяхното пребиваване. Надгробните надписи на починалите войници, които наред с ветераните са образували ядрото на уседналото романизирано население от перегринален произход, са запазени в малък брой и в незадоволително състояние. Надписите, които произхождат от градищата при Хърлец,[2] Oescus,[3] и Черковица[4] на Дунава, където са квартирували ala Augusta, ala Gaetulorum и ala Bosporanorum, ни говорят за петима конника, от които са запазени имената само на трима. От тях единият, който е постъпил във войската вероятно през флавиево време носи изцяло латинско име[5] според името на тогавашния долномизийски императорски наместник. При другия,[6] чието рекрутиране пада в предфлавиево време, е дадена народността[7] и името му, което е германско. Третият носи келтско име и е имал семейство, което е живяло край лагера Oescus вероятно към края на траяновото управление и е погребало там невръстните си деца.[8] Повече данни за тия конници надписите не ни дават.[9] Римски гражданин по рождение или пък син на романизирани перегрини е бил тръбачът (buccinator) на cohors Mattiacorum, чийто надгробен надпис е намерен при Тенча.[10] Родителите му вероятно са били заселени в нашата област.

---

[1] Rostovtzeff, Gesellschaft I 91 sq.

[2] Според Mommsen, Gesam. Schr. VI 153 това смешение е било умишлено провеждано от римската власт, докато Dessau, Röm. Kaiserz. I 281 sq. с право не го смята за преднамерено.

[3] Dessau, Röm. Kaiserz. I 282 sq. Срв. напр. хубаво изработените плочи на конници п. п. 27 и 29 (XII 43, 44) у Димитров, Надгр. пл.

[4] За флотата вече в 52 г. (CIL XVI 1), за алите и кохортите вече в 54 г. (CIL XVI 2, 3), срв. Dessau, цит. съч. I 276, Kübler, RE XIII 643 sqq.

[5] Срв. Mommsen, Gesam. schr. VI 101.

През втората половина на 1 в. се явява между Дунава и Балкана и то не само в крайбрежната част, но и по-навътре, романско население от перегринален произход и с военна кариера. Около лагерите, в които са квартирували помощни али и кохорти, ветерани от тия части са се настанявали сигурно още през първата половина на 1 в., както видяхме това при ветераните[11] от легионите. В надгробния надпис от Хърлец,[12] който произхожда вероятно от втората половина на

---

[1] Поради оскъдните епиграфски данни, както и поради незнанието ни, колко време е пребивавала в нашата област всяка една от известните помощни войскови части, невъзможно е да направим преглед на народностния и социален състав на отделните войскови части, както направихме това за легионите. Опитът на Van de Weerd, цит. съч. 312, показва най ясно тая невъзможност.

[2] CIL III 12347 (п. 12), Kalinka 324 sq. n. 413 (п. 11).

[3] Надпис намерен при разкопките в Oescus през 1948 г. (п. 14).

[4] ИБАИ II 1923—24, 227 (п. 13).

[5] CIL III 12347 (п. 12).

[6] ИБАИ II 1923—24, 227 (п. 13).

[7] Ufius, вероятно грешно четение за Ubius.

[8] Непубликувания надпис от Oescus.

[9] За присъствието на галски конници в Хърлец, освен споменатия малко по-долу надпис на едуец, срв. още намерената там оброчна плоча на галската богиня Епона, АИНМ 135, п. 192.

[10] CIL III 12437 (п. 15).

[11] Вж. по-горе стр. 30

[12] ИБАД III 1912, 2 sqq, п. 1 (п. 35).

нероновото управление, починалият на 80 години едуец, който е служил във войската 35 години, се е оттеглил на почивка вероятно през времето на Калигула или най-късно в началото на клавдиево време и се е настанил край лагера на конната част, в която е служел. През юлиевоклавдиево време е постъпил във войската също ветеранът от ala Hispanorum, по произход вероятно от келтското племе Tungri, чийто надгробен надпис е намерен при градището на Гаврен.[1] И в двата случая, както показват племенните им означения, имаме келти, които не са имали градски произход. В дипломата от Михаиловград от 78 г.[2] имаме вероятно първия засвидетелствуван в нашата област случай на ветеран, рекрутиран според утвърдилия се при Веспасиан нов начин за набиране на помощните войски. Ветеранът, наверно от киликийският град Αἰγαία, произхожда от перегринално, но до известна степен романизирано семейство, както показва името на бащата. Също така вероятно градски произход имат рекрутираните най-късно през нероново време ветерани от помощните войски, които произхождат от Анкира[3] и Лариса.[4] В надписа от Михаиловград,[5] ако приемем предлаганото допълване, се касае за войник от помощните войски с гръцки перегринален произход. Също така перегринален произход, възможно не в първо поколение, има и ветеранът от ala II Aravacorum,[6] който е живял през втората половина на 1. в. край лагера на конната част, сегашното градище край Гаврен. Ветерани от помощните войски са се настанили и край лагера на V Македонски легион в Oescus, както показва фрагментарният надпис на ветеран от IV Галска кохорта, датиращ от траяново време.[7] Във всички изброени случаи без един, ветераните, независимо от своя племенен произход, са притежавали римско гражданско право, което са добили след изслужването на военната си служба, или през флавиевотраяново време са го имали при постъпването си във войската. Само в един случай[8] имаме лице, което е постъпило в помощните войски като libertinus и след 35 годишна служба все още не е било получило пълно римско гражданско право.[9] Имената на посочените до тук ветерани, доколкото тия имена са романизирани, носят белега на типичната за 1 в. императорска романизация. Наистина трудно е в някои случаи само въз основа на имената, особено където не са дадени имената на родителите, да се определи степента на романизация.

---

[1] Kalinka, p. 318, n. 404 (п. 36).

[2] CIL XVI 22 (п. 39). [3] CIL XVI 28 (п. 40).

[4] CIL XVI 39 (п. 41). [5] CIL III 12378 (п. 38).

[6] CIL III 12359 (п 37).

[7] CIL III 14417^1 (п. 42).

[8] ИБАД III 1912, 2 sqq. п 1 (п. 35).

[9] Срв. Dessau при надписа.

Твърде често постъпващите във войската перегрини са вземали името (praenomen и nomen) на управляващия император[1] или на провинциалния управител. Но понякога императорското име е могло да бъде придобито и при бащата или дядото. Когато нямаме други сигурни данни за датиране, трудно е да се установи, дали лицето е първият от семейството, който носи това име. С постъпването си във войската или флотата много често перегрините още веднага са заличавали всички следи на своя произход, като са приемали чисто римски имена. Типичен пример за това представя писмото, което морякът от мизенската флота Апион пише до баща си Епимах в Египет[2] около средата на 2 век. С пристигането си в Misenum новобранецът съобщава на баща си и новото си име, което е Antonius Maximus. Имената на тия ветерани според образуването си могат да се разделят на три групи: 1. Имена с римски praenomen и nomen и с родното име като cognomen.[3] 2. Напълно римски praenomen, nomen и cognomen[4] 3. Характерното за гърците именуване със собственото име и името на бащата в genitivus.[5] Във военните дипломи от Михаиловград[6] и Негованци[7], съдейки по имената, имаме белези на романизъм поне във второ поколение, но същевременно и здраво придържане о елинските традиции чрез начина на именуване и чрез теофоричното име в дипломата от Негованци.

За социалното положение на тия в повечето случаи нови римски граждани можем да съдим по три от надписите, където то е дадено. В два случая[8] ветераните от помощните войски, ако и келти по произход, имат жени с гръцки имена, следователно от гръцки или предноазиатски произход. В надписа от Хърлец[9] починалият либертин има за съпруга вероятно, ако и това да не е указано в надписа, освободена робиня. В надписа от градището при Гаврен[10] ветеранът, който носи изцяло римско име, характерно за ранната императорска романизация, има жена, която носи същото име, белег на нейния несвободен или перегринален произход. От тия бракове се вижда общественото ниво на тия нови романизирани семейства, по какъв начин са били те създавани и от какви народностни елементи се е подхранвал романизмът тук на Балкана. И в двете семейства,[1] при които мъжете произхождат от западните, а жените от източните провинции, основата на семейния им и съвместен живот безспорно е образувало общението им на латински език. У мъжете, които са прекарали тридесет и пет години във войската, ще трябва да приемем по-добро познаване на латински език отколкото у жените, чиито гръцки имена показват по-слаба приобщеност към романизма. Тия надписи представят интерес и от гледище на племенното смешение, което тук на Балкана, на кръстопътя между изток и запад, е ставало непрекъснато от предисторическо време дори до наши дни. За романизирането на тия перегрини говори приобщеността им към италийския градски бит, израз на който се явяват надгробните им плочи, изработени със същата грижливост и взискателност, както и на ветераните от легионите.[2] Надгробните им плочи свидетелствуват същевременно и за доброто им материално състояние, понеже издигането им в тия лишени от подходящ камък места е било свързано все пак с значителен разход.

Набирането на войници за помощните войски и флотата от нашата област е започнало вероятно още през тибериево време, може би едновременно с набирането на траките на юг от Балкана след смазването на въстанието през 21 и 26/27 год. През това време, обаче, поради силното огорчение у траките вследствие на жестоко потушеното въстание, те едва ли са били годни за служба във войската и затова са били взети в флотата като гребци.[3] Първият римски флотски войник (remix), чието име и народност знаем, е напуснал флотата през 52 год. и следователно е постъпил най-късно в 26 г. Той е бесът Sparticus, син на Diuzenus.[4] Най-късно в 29 год. е постъпил в конна част друг един тракиец, който е напуснал войската през 54 год.[5] Ще трябва да приемем, че в тия войскови части е имало и траки, чието местожителство е било в нашата област. Най-късно през първите години на клавдиевото управление е постъпил в мизенската флота дакиецът Tutius, чийто баща Butus носи чисто тракийско име.[6] Той е напуснал флотата през 71 год. и се е заселил вероятно в своето родно място, където при с. Дългоделци (Ломско) е намерена и неговата военна диплома. Както съобщава Dio Cass.[7] даки е имало и отсам Дунава. В лицето на тоя дакиец ние имаме най-рано засвидетелствува-

---

[1] Ср. Cagnat, Cours d'épigraphie 78.
[2] Schubart, Gr. Papypi I, 40; Wilcken, Chrestomathie n. 480.
[3] CIL III 12378 (п. 38), ИБАД III 1912, 2. sqq., n. 1 (п. 35), Kalinka 318, n. 404.
[4] CIL III 12359 (п. 37), CIL XVI 28 (п. 40).
[5] CIL XVI 22 (п. 39), CIL XVI 39 (п. 41).
[6] CIL XVI 22 (п. 39).
[7] CIL XVI 39 (п. 41).
[8] ИБАД III 1912, 2 sqq. n. 1 (п. 35), Kalinka 318, n. 404 (п. 36).
[9] п. 35.
[10] CIL III 12359 (п. 37).

---

[1] п. 35. и п. 36.
[2] Срв. по-горе стр. 45, заб. 3.
[3] Mommsen, Ges. Schr. V 409; Dessau, Röm. Kaiserz. I 295.
[4] CIL XVI 1 от Stabiae (Италия).
[5] CIL XVI 3 от Сарасънлар на 45 клм. югоизточно от Силистра, срв. и Wagner, Auxil. 41.
[6] CIL XVI 13 (п. 43).
[7] Dio Cass. LI 22, 6—7.

ния случай от романизирането на местното тракийско население в областта между Дунава и Балкана, което изобщо през цялата тая епоха до Хадриан остава чуждо на романизма. Твърде възможно е да принадлежи на 1 в. и надписът от Misenum на флотския войник T. Tiberius Marcus n(atione) Musiaticus.[1] От засвидетелствуваните около 25 тракийски али и кохорти, които разбира се не всички са били съставени едновременно,[2] ще трябва да приемем, че една или друга измежду тях или пък контингенти в някои от тях са били набрани и в лежащите на север от Балкана части на Тракия. Освен споменатите по-горе[3] ala Moesica felix torquata, която през клавдиево време се е намирала в Мизия, друга една ala Moesica е била на гарнизон през 78 г. в оная част от Германия, която впоследствие е била провинция Germania inferior.[4] В сравнение с Тракия рекрутирането в Мизия е твърде слабо вероятно поради слабата населеност на областта. Поради това и романизирането на населението чрез службата във войската е било много по-слабо отколкото в Тракия.

10. Ролята на войската за разпространението на романизма в нашата област

Продължителната военна служба в легионите, която при създаването на постоянната войска в 13 г. пр. н. е. е била определена на 16 години, в 5 г. на н. е. е била увеличена на 20 г., но при смъртта на Август в 14 г. е имало войници, които са служели вече 30 и повече години,[5] а в надписите се срещат случаи дори и на 40 годишна служба, е минавала със съвсем редки изключения в една войскова част и следователно твърде често в една провинция. Ако и в по-малка мярка това важи и за помощните войски, които обикновено са били придадени към някой легион и преместването им до голяма степен е зависело от неговото преместване. Независимо от това, дали войниците след свършването на военната си служба са напускали завинаги лагера и са се заселвали в други провинции или пък като ветерани са оставали в крайлагерното селище или другаде в същата провинция, тяхното продължително присъствие е било от голямо значение за романизирането на провинциите. Те са си създавали връзки с пъстрото население на крайлагерните селища и, доколкото са били римски граждани и римляни, чрез своя по-добър бит и по-висока култура, чрез изгодите, които са

---

[1] CIL X 3640.

[2] Dessau, Röm. Kaiserz. I 280 sq.

[3] Вж. стр. 40 и 45.

[4] CIL XVI 23.

[5] Marquardt, Staatsverw. II^{2} 542 sq.; Dessau, Röm. Kaiserz. 222 sq.

имали като членове на властвуващ народ, и чрез сигурния си латински език,[1] те са допринасяли за утвърждаване на романизма у либертините и полуроманизираните перегрини. Там те са си създавали връзки с жени от робски или перегринален произход, което обстоятелство често е ставало причина да останат след свършване на военната служба край лагерите. През разглежданата от нас епоха до Хадриан общо 10,000—12,000-на римска редовна войска, броят на два легиона,[2] се е намирала постоянно в нашата област.[3] Но наред с легионите в тая гранична провинция е имало и помощни войски, чиито състав е надхвърлял тоя на легионите. Особено около дакийските войни на Домициан и Траян техният брой се е значително увеличил. Така напр. според две военни дипломи от 14 август 99 г.[4] в Долна Мизия е имало най-малко 6 али и 13 кохорти. През следващата 100 г. в Горна Мизия е имало според друга военна диплома[5] най-малко 3 али и 22 кохорти.[6] Докато през юлиевоклавдиево време приобщеността на тия войски към романизма е все още зависяла от културното ниво на племената, от които са били вербувани, през флавиево и особено през траяново време войниците от помощните войски не се отличават вече по произход и социално положение от войниците в легионите.[7] Следователно през това време най-малко 22,000 римски войници,[8] в повечето случаи с напълно сигурен или пък твърде напреднал романизъм, са се намирали концентрирани на няколко места в нашата област, най-вече по дунавския лимес. Но наред с войската, както ще видим по-нататък, е имало и значително на брой[9] цивилно население, съставено от римски граждани, дошли в нейна услуга, перегрини с напреднал романизъм, дошли от романизиращите се провинции, либертини и роби на военните лица. Всички те са представляли внушителен брой римско или романизирано население, съсредоточено в неголям брой селища сред една област, чието пръснато в малки селища и колиби примитивно тракийско население едва ли е надминавало 200,000 души.[1] Не само като първопричина за създаването на цивилни селища и за икономическото съживяване на провинциите,[2] но и пряко чрез многостранната си строителна дейност, която е обхващала постройката на пътища и сгради за собствени нужди и за нуждите на провинциалното управление, изграждане на укрепителната система по лимеса, постройка на канали, мостове, пристанища, пресушаване на блата, работа в мини, кариери и пр.,[3] римските легиони и помощни войски са били първостепенен фактор за разпространението на римската култура, за повишаване на жизнения уровен сред покорените народи и за спечелването им за романизма.[4]

---

[1] Тук трябва да отбележим, че произхождащите от източните провинции войници и ветерани, както това отбелязахме на своето място, съдейки по имената са били в повечето случаи от италийски преселени фамилии и следователно са имали като майчин език латинския.

[2] За числеността на легиона срв. Marquardt, Staatsverw. II^{2} 334 sq., 455; Liebenam, RE VI 1606.

[3] Вж. по-горе стр. 12.

[4] CIL XVI 44, 45.

[5] CIL XVI 46.

[6] За числеността на гарнизоните в Мизия срв. още Gren, Kleinasien und der Ostbalkan, 100 sqq.

[7] Вж. по-горе стр. 44.

[8] През августово време и по-късно през 1 в. един легион заедно с придадените към него помощни войски се изчислявал на около 11,000 души.

[9] Gren, цит. съч. 101 sq.

11. Освободени роби и перегрини като цивилно население

Наред с ветераните от легионите и помощните войски още в самото начало на римската военна окупация на Мизия се явява в нашата област и цивилно население от невоенен произход. Създаването на постоянната войска и постоянните лагери, в които се завръщали легионите след походите, дало възможност на придружаващите ги търговци да се настанят край лагерите в съществуващите селища на местното население или, където не е имало такива, да изградят в непосредствена близост до лагера цяло селище от бараки, т. н. canabae[5]. Там легионерът е могъл да се снабди с всичко, което му е било необходимо, да продаде ненужните си вещи и да осребри плячката си. В много случаи и самото командване на войската е разчитало на тоя начин на снабдяване. В тия крайлагерни селища твърде често са оставали, както видяхме вече, и излезлите от служба войници, които общо взето са предпочитали да се настанят там, гдето са прекарали голяма част от живота си.[6] В крайлагерните селища, които през целия 1 в. са били отделени от лагерите поради желанието да се избегне колизия между военната и гражданската власт,[7]

---

[1] За слабата населеност на Мизия през 1 в. свидетелствуват преселенията на отвъддунавско население в нея, срв. Kazarov, Beiträge zur. Kulturgeschichte der Thraker, 10, 9; Patsch, SBAW CCXIV 1933, 163 sqq; Fluss, RE XV 2361 sq.; Beloch, Die Bevölkerung der griechisch.-röm. Welt 464 приема гъстота под 5 души на квадратен километър. Срв. също Gren, 145, Anm. 232, където е дадена литература по въпроса.

[2] Срв. Gren, цит. съч. 89 sqq., 99 sqq, 105 sqq., 136 sqq., 147 sqq.

[3] Marquardt, Staatsverw. II^2 568 sqq.

[4] Liebenam, RE VI 1658.

[5] За отношението между canabae и лагера на легиона срв. Gren, цит. съч. 101 sqq., който застъпва едно твърде приемливо компромисно становище между становищата на Mommsen, Gesam. Schr. VI 176 sqq, и Bohn, Germania X 1926, 25 sqq.

[6] Dessau, Röm. Kaiserz. I 233.

[7] Mommsen, Gesam. Schr. VI 179.

са се настанявали освен търговците на дребно и занаятчиите още и леки жени (meretrices), най-вече от несвободен произход, които са били привличани тук масово поради невъзможността войниците да установяват законни брачни връзки[1]. Нито през републиканската, нито през императорската епоха се е удало на римската власт да отстрани тия жени от войската. Ако още Сципион е намерил в 134 г. пр. н. е. в лагера при Нуманция 2000 такива жени, то отстраняването им от войската през императорската епоха, когато край постоянните лагери е имало вече селища, е било още по-малко възможно С тези жени войниците твърде често са създавали трайни връзки и са ги вземали впоследствие за съпруги.[2] Социалният състав на създаващето се цивилно население край лагерите не е достигал нивото на войниците от легионите. В неголям брой случаи през епохата до Хадриан тук са били привличани роднини и близки на легионерите, които са принадлежали на обществения слой, от който са произхождали и легионерите. Членове на муниципиалната аристокрация от източните провинции се явяват тук към края на траяновото управление. Най-значителната част от цивилното население тук се е състояла от освободени роби, които се явяват и като най-рано засвидетелстваното цивилно население от невоенен произход в нашата област. По-голямата част от тях е произлизала от придружаващите войската роби, които центурионите и офицерите доста често са държали и водели със себе си като лична прислуга.[3] Добиването на свобода и на ограничено римско гражданско право от робите е било един частноправен масов актив който държавата не се е месела пряко. Наистина това гражданско право им е носело защитата на държавата, но малко политически права поради аристократическото управление на републиканския и по-късно буржоазноцентралистичното управление на императорския Рим. Все пак на освободените роби се е гледало като на ценно допълнение към състава на гражданството. Много полезни занаяти са били упражнявани предимно от тях. Естествено не са били заетите с тежкия физически труд на полето и в работилниците роби, които са достигали до освобождение, но предимно членовете на familia urbana, които в качеството си на прислуга понякога са наброявали по стотици в домовете на римските магнати. Освобождавани са били и фактически свободно живеещите заети с по-специални занаяти физически и умствени работници.[4]

---

[1] Nesselhauf, CIL XVI p. 154 sqq.

[2] Marquardt, Staatsverw. II^2 560 sq.

[3] Sal. b. Iug. 45; Caes. b. Gall. VII 20, 9; срв. Liebenam, RE VI 1674, 1661; Marquardt, Staatsverw. II^2 427.

[4] Dessau, Röm. Kaiserz. I 69 sqq.

В крайлагерното селище на V Македонски легион в Oescus освободените роби се явяват като най-рано засвидетелствуваното цивилно население в Мизия. Най-старият известен до сега надпис от Oescus, който датира вероятно още от първото десетилетие на нашето леточисление, е именно надгробният надпис на освободен роб на центурион от V Македонски легион.[1] Същият надпис съобщава като наследник и едно друго лице, което, съдейки по името, е било също освободен роб или римски гражданин от перегринален произход и е живяло също в Oescus, защото поради различния етнически произход между двамата не е могло да има роднинска връзка, която да бъде поддържана отдалече. Също в крайлагерното селище на Oescus е живяло през 1 в. семейството на Marius Agathopus,[2] който, съдейки по името, е бил вероятно освободен роб или римски гражданин от перегринален произход. Ползвайки се от правото, което са имали освободените роби, той дава вече на децата си чисто римски имена (с римски cognomina),[3] за да заличи у потомството си следите на неримския си произход. От началото на 2 в. ни е известен друг освободен роб,[4] именно Quintus Pompeius Eutyc(h)es, освободен роб на един от началниците на V Македонски легион и по-сетнешен управител на Долна Мизия. Вероятно осводен роб или римски гражданин от перегринален произход е, съдейки по името му, и наследникът на починалия в Oescus през траяново време ветеран от coh. IV Gallorum.[5]

Тоя вид цивилно население ни е засвидетелствуван също и в крайлагерното селище при Novae. От втората половина на 1 в. е надгробният надпис на освободен роб,[6] а от около 100 г. е оброчният надпис на един servus vilicus на един conductor portorii publici ripae Thraciae.[7] Също освободени роби или римски граждани с перегринален произход са семействата на M. Granius Abascantus[8] и Sex. Caesernius Epitynchanus,[9] чиито надгробни надписи са поставени около началото на 2. в. Вероятно също освободен роб или римски гражданин от перегринален произход е бил C. Vibius Therapo, който издигнал надгробен надпис на приятеля си ветеран от I Италийски легион[10] през втората половина на 1 в. Към началото на 2 в. се отнася вероятно и един списък от Novae най-малко на

---

[1] ИБАИ IV 1926—27, 313 (п. 44).

[2] Kalinka p. 322 sq., п. 410 (п. 48)

[3] Dessau, Röm. Kaiserz. I 72 sq.

[4] CIL III 7433 (п. 47).

[5] CIL III 14417 [1] (п. 42).

[6] Димитров, Надгр. пл. 38, п. 56 (п. 46).

[7] AB XXXI 1938, 130, п. 7 (п. 45).

[8] Димитров, цит. съч. 35, п. 48 (п. 49).

[9] Димитров, цит. съч. 38, п. 57 (п. 50).

[10] AB XXXI 1938, 126, п. 4 (п. 26).

осем души,[1] чиито имена издават дребни съществувания, някои сигурно освободени роби. Вероятно също освободен роб е бил и C. Popillius Onesiphorus,[2] чиято надгробна плоча е издигната от един мъж с гръцко име и една жена с римско име. Освен в Oescus и в Novae освободени роби са се заселили и на други места край Дунава и по-навътре, обаче, в епохата до Хадриан все още придържайки се на не особено голямо отдалечение от дунавския лимес. На първо място ще трябва да споменем Ratiaria, което селище, независимо дали е било лагер на по-голяма войскова част или не,[3] през 1 в. се е развило в значителен център, за да може да бъде въздигнато в началото на 2 в. в колония. Настаняването и тук на либертини и романизирани перегрини е засвидетелствувано с надгробния надпис на Iulianus Daphni от траяново време.[4] От двамата братя, споменати в надписа, които са по всяка вероятност романизирани перегрини, най-малко починалият се е бил настанил наверно като търговец в Ratiaria. Те са принадлежели към муниципиалната аристокрация на Мала Азия. При Хърлец, устието на Огоста, където е квартирувала ala Augusta,[5] също се е развило селище, чиито оскъдни епиграфски остатъци ни дават името на една освободена робиня,[6] вероятно жена на ветеран от квартируващата войскова част.[7] Заселването на перегрини и освободени роби от източен произход можем да установим и на юг от Дунава по-навътре в областта. В надписа от Тенча,[8] ако съдим по името на бащата, имаме семейство на романизирани перегрини или на римски граждани от перегринален произход, каквито, както видехме вече,[9] служат през флавиевотраяново време в помощните войски. Още по-наюг, вероятно в околността на Горна Оряховица, се е бил заселил ветеран от I Италийски легион, който е починал около началото на 2 в.[10] Негов наследник, който му издига и надгробен надпис, е неговият освободен роб Zoticus, който съобразно съществуващите тогава обичаи вероятно е наследил земята на своя патрон[11]. По-насевер, от Пейчиново (Беленско), ни е известен друг надгробен надпис[12] на цивилно семейство, от което съпругът е произхождал от

---

[1] CIL III 758 (п. 52). [2] ИБАИ XIII 1939, 319 (п. 51).

[3] Срв. Patsch, SBAW CCXVII 1937, 221 sqq.

[4] AB XXXI 1938, 127 sq. п. 5 (п. 53).

[5] Срв. по-горе стр. 41.

[6] ИБАД III 1912, 2 sqq. п. 1 (п. 35).

[7] Срв. по-горе стр. 48.

[8] CIL III 12437 (п. 15).

[9] Срв. по-горе стр. 44.

[10] CIL III 6144 (п. 29).

[11] Обичаят бездетните господари да правят свои наследници свои освободени роби ни е твърде добре познат от „Гощавка у Тримална" на Петроний.

[12] CIL III 7460 (п. 58).

Massaca в Кападокия и е бил римски гражданин, докато съпругата му е била негова освободена робиня.

Както изтъкнахме вече във връзка с отделните случаи, явяването на цивилно население от робски произход край лагерите е стояло предимно във връзка с войската. Обикновено в тия новосъздаващи се селища са се настанявали освободени роби на военни лица,[1] както това е изтъкнато в някои надписи изрично,[2] а в други може да се предполага. В най-старите надгробни надписи от първото десетилетие на нашето летоброене връзката на освободените роби с военните лица е изрично указана.[3] Но несъмнено и освободени роби на цивилни лица са били привличани в новите селища. Не всички надписи дават възможност да отличим освободените роби от романизиращите се или романизирани перегрини. Последните носят често имена, които са съставени по същия начин както имената на освободените роби т. е. от римски praenomen и nomen (или само римски nomen) и родното име, употребено за cognomen: сравни напр. Resius Chronius и Marius Agathopus или Q. Pompeius Eutyches и Sex. Caesernius Epithynchanus.[4] Освободени роби също са били скривани под имена, които имат римски cognomen.[5] Разлика в социалното, материалното и културното ниво между либертините и перегрините в тия нови селища не е имало или не се е чувствувала. Също така противоречия между свободородените римски граждани от една страна и либертините и перегрините от друга тук едва ли са съществували по простата причина, че свободородените римски граждани в тия създаващи се селища са принадлежали към най-бедната част на третото съсловие, което при императорската централистична власт, опряна повече на коннишкото съсловие и по-малко на сенатската аристокрация, се е радвало на много малко права. Впрочем тия противоречия тук са били още по-малко възможни отколкото в самия Рим и големите италийски пристанищни градове Puteoli и Ostia.[6] Смешението между римски граждани по рождение, либертини и перегрини от източен градски произход в тия нови селища, където традициите и консерватизмът на едно общество с улегнали нрави са били подложени на изпитание, е било често явление. В някои случаи то е изрично засвидетелствувано,[1] в други ще трябва да го търсим отчасти вероятно и под еднаквостта на nomen gentile у мъжа и жената.[2] Надгробните плочи и издълбаните върху тях украси и надписи са еднакво грижливо изработени както у освободените роби и предполагаемите перегрини, така и у римските граждани.

Надписите ни дават достатъчно данни и относно етническата принадлежност на освободените роби и на перегрините, които заедно съставят през тая епоха значителна част от цивилното население. Съдейки по преобладаващите им гръцки имена,[3] ще трябва да приемем в повечето случаи гръцки или предноазиятски произход — малоазийски, сирийски, изобщо от области, гдето елинизмът бил проникнал и се бил затвърдил сред градското население. Сами по себе си гръцките наименования, които тук се явяват като cognomina в романизираните им имена, не са още сигурен белег за гръцка народностна принадлежност. В някои случаи ще трябва да приемем известна степен на романизиране у елинизирани варвари, обикновено не в същото поколение. Това е успех на романизма в тая част на римската империя за сметка на елинизма. Сравнително малко имена могат да се посочат като негръцки, един случай вероятно на витинско име[4] и един на келтско.[5] Решителното преобладаване на гръцките имена при цивилното население с либертински и перегринален произход показва един от важните източници за разрастването на градското население в формиращите се градове. Тоя приток е засвидетелствуван през целия разглеждан от нас период, като почнем със самото му начало в първото десетилетие на първи век[6] и завършим с траяново време.[7] Сред войниците, ветераните и италийските преселници, които вкупом са били повече, тия малоазийци и сирийци са заучавали латински, свиквали са с италийския бит и нрави и в стремежа си да утвърдят напълно своя романизъм и да се асимилират напълно, са давали на децата си позволените от римските закон вече чисто римски имена[8] и по тоя начин са заличавали окончателно у поколението си следите на неримския си произход.[9]

---

[1] Дали освободеният роб в надписа от Реселец, Kalinka 320, п. 406 (п. 1), е бил заселен в Oescus, който по това време (6—9 г. на н. е.) е бил вече лагер на V Македонски легион, е мъчно да се каже.

[2] ИБАИ IV 1926—27, 313 (п. 44), ИБАД III 1912, 2 sqq., п. 1 (п. 35), CIL III 6144 (п. 29).

[3] В надписите от Реселец (п. 1) и Oescus (п. 44).

[4] В надписите от Oescus (п. 44, п. 48, п. 47) и Novae — Стъклен (п. 50).

[5] Напр. в надписа от Реселец (п. 1).

[6] Срв. Dessau, Röm. Kaiserz. I 74 sq.

---

[1] CIL III 7460 (п. 58), ИБАД III 1912, 2 sqq. п. 1 (п. 35).

[2] Димитров, Надгр. пл. 35, п. 48 (п. 49), 38, п. 57 (п. 50), ИБАИ 1940—42, 272 (п. 32), срв. Dör, Röm. Nameng. 215 sqq.

[3] CIL III 6144 (п. 29), AB XXXI 1938, 126 sq. п. 4 (п. 26), ИБАД III 1912, 2 sqq. п. 1 (п. 35), AB XXXI 1938, 127 sq. п. 5 (п. 53), Kalinka p. 322 sq. п. 410 (п. 48), CIL III 7433 (п. 47), AB XXXI 1938, 130, п. 7 (п. 45) (роб), Димитров, Надгр. пл. 35, п. 48 (п. 49), 38, п. 56 (п. 46), п. 57 (п. 50), CIL III 758 (п. 52), ИБАИ XIII 1939, 319 (п. 51).

[4] ИБАИ VIII 1934, 70 sq. п. 2 (п. 22).

[5] ИБАИ IV 1926—27, 313 (п. 44).

[6] ИБАИ IV 1926—27, 313 (п. 44).

[7] AB XXXI 1938, 127 sq. п. 5 (п. 53).

[8] Dessau, Röm. Kaiserz. I 72 sq.

[9] Kalinka, p. 322 sq., п. 410 (п 48), CIL III 12437 (п. 15).

Относно занаятията на тия хора бихме могли въз основа на надписите да кажем малко нещо. Естествено тук либертините са имали възможност да се възползуват в по-голяма мярка от преимуществата, които им е давало ограниченото им римско гражданско право при използуването на провинцията, поради отсъствието на по-висшите слоеве на римското общество. Но все пак основата на тяхното материално благополучие си е оставал трудът им.[1] Те са се занимавали с занаяти, търговия, земеделие. Някои от тях са принадлежели към позаможните слоеве на буржоазията в предноазиатските градове, от които са били дошли.[2] Но това е през траяново време, когато градовете са били достигнали значителна степен на развитие и са могли да привлекат хора от тоя род. Тия лица се явяват и като най-ранните носители на източните култове.[3]

В Odessus, единствения левопонтийски град, който се намира в разглежданата от нас област, романизмът е срещнал отначало противодействие от страна на културното и с национално самочувствие гръцко население. Поне през първата половина на 1 в. настаняването на римляните в Мизия е оказвало тук все още слабо влияние. През времето на Тиберий романизирани граждани в Odessus са още рядкост. Така напр. в листата на жреци от това време,[4] между 47 споменати лица имаме само едно лице с латински praenomen и nomen, което, както гласи когономенът му Ἀθηναῖος, е добило римското си име в Атина, вероятно родното му място, където романизмът по понятни причини е бил по-напреднал. През втората половина на 1 в. римското влияние в Odessus се засилило. При Флавиевци (79—81) се говори вече в един надпис,[5] наред с гражданите още и за Ῥωμαίοις καὶ ξένοις. Естествено под Ῥωμαῖοι не трябва да се разбират изключително римски граждани с италийски произход. Те са могли да бъдат и римски граждани от източен произход, или гърци от Odessus, които поединично са получили римско гражданско право. Поради майчиния си гръцки език последните две категории едва ли са се отличавали от останалите граждани на Odessus.[6] Все пак ние оставаме с впечатление, че романизацията в Odessus поради отдалечението му от дунавския лимес и слабата му връзка с него през дохадриановата епоха е вървяла слабо и може би още по-бавно отколкото в гръцките колонии Histria[1] и Tomi.[2]

---

[1] Dessau, Röm. Kaiserz. I 64.

[2] AB XXXI 1938, 127 sq. п. 5 **(п. 53)**.

[3] AB XXXI 1938, 130 п. 7 **(п. 45)**.

[4] AM X 1885, 317 sq. п. 5. Надписът е датиран от Mordtmann според CIG 205 g (също от Варна).

[5] RČA LXXIV 1928, 46, п. 17 **(п. 65)**.

[6] Rostovtzeff, Gesellschaft I 341 sq. Anm. 84.

12. Римски граждани от италийски и провинциален произход като цивилно население в нашата област

Още през първата половина на 1 в. се явява в крайлагерните селища цивилно население от италийски произход, следователно римски граждани, носители на стар и утвърден от няколко поколения романизъм, които са принадлежали на градското италийско съсловие, от което са били вербувани и голяма част от войниците. Тук те са били привличани предимно посредством връзките си с войската и са намирали препитание, подобно на перегрините и либертините, в търговия и занаяти, с които са обслужвали първоначално войската, а по-късно вероятно отчасти и местното население. От Oescus до сега не са ни известни надписи на такива римски граждани, но съдейки по съседния и по-нов лагер Novae, ще трябва да допустнем, че и тук е имало. От Novae ни е известен един надпис от около средата на 1 в.,[3] който ни дава сведения за едно цяло семейство, което е живяло там и погребало своите невръстни деца. По-късно, през флавиево-траяново време, освен римски граждани от Италия,[4] са се настанили около лагерите, а също и във вътрешността, и римски граждани от неиталийски произход. Такъв е случаят с римските граждани от Nicopolis в Епир[5] (около началото на 2 в.), от Massaca в Кападокия[6] (траяново време), от Nicomedia на малоазийския бряг на Мраморно море (траяново време).[7] Съдейки по императорските шаблонни имена, провинциален произход имат вероятно както зетят на ветерана от V Македонски легион, чийто надгробен надпис е намерен при Рибен,[8] така и лицето, чийто фрагментарен надгробен надпис е намерен в Русе.[9] И двата надписа са от началото на 2 в. Липсата на родното място в някои от надписите на римски граждани от това време се попълва отчасти от характера на самите им имена. Оригиналните и разнообразни имена указват на пряк или косвен произход от Италия. Такъв е случаят с лицето, чийто надгробен надпис е намерен в Ratiaria.[1] През трояново време имаме вече и цивилно население от римски граждани, които не са минали през войската, но чиито бащи са се настанили край лагерите или във вътрешността като ветерани. Такъв е случаят със сина на ветерана от I Италийски легион,[2] чийто надгробен надпис е намерен при с. Недан. Синът, който живее през трояново време, не е вече с военна кариера, а внукът вероятно също цивилно лице, е bulenta на Nicopolis ad Istrum. Освен занаяти и търговия, с които са се занимавали цивилните римски граждани от италийски и провинциален произход през тая епоха, намерените във вътрешността надписи дават основание да приемем като тяхно занимание и земеделие или по-скоро земевладелчество,[3] а надписът от Плиска изрично споменава лекарското занаятие на починалия.[4] Социалното положение на произхождащите от провинциите римски граждани не ще да е било твърде високо, защото във всички надписи, гдето са споменати и жените им, последните носят еднакво гентилно име с мъжете си.[5] В надписа от Ratiaria въпреки оригиналното италийско име и вероятния италийски произход, жената носи също гентилното име на мъжа си.[6] В два случая с несъмнен италийски произход гентилните имена у мъжа и жената са различни.[7] Както вече изтъкнахме при перегрините и либертините, наред с Италия източните провинции са давали най-много преселници. Римските граждани от тия провинции са толкова на брой,[8] колкото и римските граждани от италийски произход.[9] Както вече изтъкнахме и по-горе,[10] някаква съществена разлика в социално, битово и културно отношение едва ли е имало между либертините, перегрините и римските граждани, особено тия от тях, които са произхождали от източните провинции. Съдейки по имената, романизмът на последните не е бил от твърде ранна дата.

---

[1] В един декрет и каталог на герузиасти от Истрия от 138 г. (SEG I 330) се вижда постепенно усилващето се, но все още слабо романизиране на висшия слой на градското население. Срещу 128 герузиасти с гръцки имена имаме 3 Iulii, 5 Flavii, 7 Ulpii, 9 Aelii и 5 други римски имена, всичко 29; срв. още V. Pârvan, MAR III 2, 42 sqq., 114 sq.

[2] Според SEG I 329 Tomi е бил при Клавдий вече седалище на мизийския провинциален управител.

[3] ИБАД III 1912, 192, п. 1 **(п. 54)**.

[4] CIL III 757 **(п. 57)**.

[5] CIL III 12397 **(п. 56)**.

[6] CIL III 7460 **(п. 58)**.

[7] ИБАИ VIII 1934, 70 sq. п. 2 **(п. 22)**.

[8] ГНМ 1921, 213 п. 2 **(п. 21)**.

[9] CIL III 12448 **(п. 59)**.

13. Латински език в нашата област до времето на Хадриан

Търговското и културно проникване на римляните в нашата област към края на 2 и през 1 в. пр. н. е. естествено е дало възможност на отделни лица от местното население да научат латински, така както и общението с гръцките търговци по това време и преди това особено в източната част на нашата област в съседство с понтийските градове е принесло за усвояването на гръцки език от отделни лица из местното население. Сведения за такова познаване на двата езика ние имаме още при похода на Марк Лициний Крас в 29 и 28 г. пр. н. е. При обсадата на една крепост в източната част на Дунавската равнина или в Добруджа, както съобщава Дион Касий,[1] един от обсадените се обръща на гръцки към римляните и уговаря с тях предателство. През същия тоя поход, както свидетелствува Флор,[2] преди сражението един от водачите на мизите, се обърнал на латински към римляните. Тия единични случаи от познаване на двата езика не ни дават основание да мислим за каквато и да е тяхна по-широка употреба. Сведенията на поета Овидий, който прекарал последните години от живота си (8—17 г.) на заточение в Томи, ни показват, че дори в тая гръцка колония, достъпна откъм морето за римляните и несъмнено под тяхно покровителство и власт, латинската реч не е била позната, а в самия град гърците са знаели по-добре гетски отколкото гръцки. В значителен брой стихотворения Овидий рисува както низкото културно ниво, примитивния и несигурен живот дори в самите черноморски гръцки колонии, така и почти нищожното римско влияние и особено непознаването на латински език.[3] Разбира се сгъстените краски на тая мрачна картина са продиктувани от желанието му да предизвика съжаление в Рим, но все пак действителността не е била много по-светла. Настаняването на римската власт в нашата област естествено е заставило отделни лица, които по силата на обстоятелствата е трябвало да се сношават с римската административна и военна власт, да заучат латински език. До времето на Хадриан, обаче, тия отношения едва ли са надхвърляли рамките на отношенията между една окупационна власт и едно население на окупирана област със силно различие в културното ниво. Местното население не се явява през тая епоха в надписите. То не издига нито надгробни, нито оброчни надписи на латински език. Тракийските имена не се явяват и в официалните надписи, както това става по-късно. Но местното население по това време не пише надписите си и на гръцки език. Няколкото случаи от Глава Панега на оброчни гръцки надписи, които могат да се отнесат към тая

---

[1] Kalinka 295 sq., n. 377 (n. 55).
[2] CIL III 12409 (n. 28).
[3] CIL III 12397 (n. 56), 7460 (n. 58), ГНМ 1921, 213, n. 2 (n. 21).
[4] ИБАИ VIII 1934, 70 sq., n. 2 (n. 22).
[5] CIL III 7460 (n. 58). Изрично е упоменато, че жената е liberta.
[6] Kalinka 295 sq. n. 377 (n. 55).
[7] ИБАД III 1912, 192, n. 1 (n. 54), CIL III 757 (n. 57).
[8] CIL III 7460 (n. 58), ИБАИ VIII 1934, 70 sq n. 2 (n. 22).
[9] Дадени под заб. . 7
[10] Срв. стр. 56 сл.

---

[1] Dio Cass. LI 26, 1, срв., Snellman, de interpretibus Romanorum II 115.
[2] Florus, epit. II 26, 13. срв. Snellman, цит. съч. I 79, II 115.
[3] Ovid. Trist. III 11, 8 sqq.; 12, 37 sqq.; 14, 47 sqq.; IV 1, 89 sqq.; V 2, 67 sq.; 7, 51 sqq.; 10 33 sqq.; 12, 55 sqq.; Pont. IV 13, 17 sqq.; срв. Snellman I 82, II 117 sq.

епоха, принадлежат по всяка вероятност, както това изтъкваме по-долу,[1] на романизирани траки, дошли от родните си места на юг от Балкана, за да отдадат почит на лекарските божества. Употребата на латински език през това време е ограничена във военните лагери на легионите, кохортите и алите и в техните крайлагерни селища, както и на отделни места във вътрешността, които поради благоприятното си разположение край пътищата и сред плодородните низини край реките са приели римски и романизирани колонисти.[2]

Границата, която до 45 г. е отделяла провинция Мизия от Тракийското царство, а от това време нататък Мизия от провинция Тракия, е минавала, както това излагаме другаде,[3] значително на север от Балкана, а в областта на Nicopolis ad Istrum и по-наизток чак до Odessus се е доближавала още повече до Дунава. Тя не е била още граница на писмената употреба на латински и гръцки език, както това е в по-късната епоха. Латинската епиграфика по това време е все още тясно свързана с дунавския лимес, а гръцката е проникнала още слабо от юг, засвидетелствувана до сега само в светилището при Глава Панега. За граница между латинската и гръцката епиграфика през тая епоха не може да се говори, защото цели пространства между дунавския бряг и Балкана са били все още лишени от всякакви надписи. Изключение са правели единичните официални римски надписи, които се явяват за черноморското крайбрежие още твърде рано (първият известен до сега от около 72 г. пр. н. е.), а във вътрешността едва през трояново време.[5]

14. Общ поглед върху романизма в нашата област до Хадриан

Настаняването на римляните по долното течение на Дунав е било продиктувано, както видехме в началото[6], от стратегически съображения и окупираната област е била първоначално една не особено широка ивица земя по десния му бряг. Ето защо римската власт отначало не е полагала никакви грижи за романизирането на областта между Дунава и Балкана, нито пък е замисляла експлоатацията на неизползваните й дотогава богатства.[7] По тая причина тук не е бил привлечен римският капитал, римските специалисти и квалифицирана работна ръка, както е бил по-късно случаят с златните мини в Дакия. Единственото капиталистическо предприятие, което установило тук своите канцеларии, бюра и агенти, е компанията, която откупвала от държавата събирането на данъците и митата в митническия комплекс от провинции, известен под името portorium Illyricum, към който се е числела и нашата област, доколкото тя е принадлежала към Мизия.[1] Данни за тия държавни концесии имаме още от 1 в., когато интересите на концесионерите се сблъскали с интересите на гръцките градове по черноморския бряг[2]. Романизмът в нашата област до времето на Хадриан е предимно дело на римската войска. При юлиевоклавдиевата династия той е все още тясно свързан с дунавския лимес и поради съществуващата опасност от външни и вътрешни изненади е съсредоточен в лагерите и край лагерите на легионите и помощните войски при Хърлец, Гиген, Гаврен, Черковица, Стъклен и пр.,[3] които са затваряли достъпните откъм Влашката низина устиета на Огоста, Искър, Вит, Осъм и пр. Римската цивилизация през тая епоха съществува тук благодарение на лагерите. През флавиево и трояново време романизмът печели почва както надолу по течението на Дунава, така и към вътрешността, където на отделни места се явяват римски колонисти.

Областта между Искър и Янтра, в която са се намирали лагерите на двата легиона, при Oescus и Novae, а също и няколко лагера на конни части, носи следите на най-силно проявен романизъм. Като хинтерланд на двата лагера на легиони, тая област е била свързана с тях чрез добре построени пътища, един от които водещ през Троянския проход за Пловдив е бил завършен с всичките си съоръжения вече през 61 г. Под закрилата на силнозащитения лимес плодородната хълмиста земя между двете реки е приела още през флавиево време римски колонисти и при Траян е достигнала известна степен на благосъстояние, за да може да бъде основан там градският център Nicopolis ad Istrum. Особено плодородните и добре напоявани землища около реките са били заети, както изглежда, най-напред от римски колонисти. Известните до сега от тая епоха надгробни надписи на римски граждани и романизирани перегрини обикновено са намерени в местности

---

[1] Вж. стр. 66.

[2] Вж. стр. 63 сл.

[3] Срв. ИБАИ XVI 11 sqq.

[4] CRAI 1933, 278 sqq.

[5] CIL III 14430^1 (= 14207^{18}) с името на Траян или Хадриан.

[6] Вж. по-горе стр. 3 сл.

[7] Dessau, Röm. Kaiserz. I 396; The Cambridge Ancient History X 678, XI 550.

---

[1] Срв. ИБАИ XVI 11 сл.

[2] Histria XV—XVI 557 sqq., SEG I 329.

[3] Лагерите на конните части при устието на Огоста, Вит, Осъм, а също и на легиона при Гиген, са разположени низко сред пасбища и ливади, които пролетно време са били наводнявани. Тук конните части са могли свободно да маневрират и успешно да отбраняват от честите нахлувания по замръзналия Дунав устията на реките, които откриват достъп към вътрешността на издигащата се до 200 метра хълмиста земя, чийто дунавски бряг обикновено е недостъпен.

не далеч от реките.[1] Поради своето изгодно географско положение сред плодородната околност и като възлова станция на пътищата, които водели от Егейско море и Тракия към Влашката низина, старото селище на трибалите Oescus е могло да се развие в значителен градски център още преди да бъде въздигнато от Траян в колония и още тогава е могло да поддържа цивилно население, чийто поминък не е зависел изключително от присъствието на легиона.[2] През флавиево и особено през траяново време надписите дават вече сведения за родени в Oescus лица. Освен споменатите по-горе[3] синове на ветерани от V Македонски легион, от които единият е бил войник от същия легион[4], а другият центурион в I Италийски легион[5], други двама новобранци от Oescus[6] са постъпили в 111 г. в numerus equitum singularium.[7] Следователно те са били родени в Oescus през последните години на домициановото управление. Името на единия от тях T. Flavius показва, че романизирането на семейството, от което произхождал, е станало вероятно при неговия баща, докато името на другия Aelius показва, че той е първият от семейството с римско име, добито през време на военната му служба. Това показва, че и двамата са произхождали от бащи, които не са имали римско гражданско право и следователно са нямали военна кариера.[8] Също така за това време имаме и други сведения. Броят на родените войници в Oescus, когато легионът се преместил в Troesmis, изглежда да е бил значителен. Подобно на произлизащите от другаде ветерани, и те след свършването на службата си не се завръщат в родното си място Oescus, но се заселват край новия лагер на легиона.[9] Ние притежаваме надгробните надписи на трима такива ветерани.[10] През флавиево време вероятно е роден в Oescus също един miles frumentarius от V Македонски легион, командирован в Рим, където починал.[11] Неговото име издава флавиева романизация. Относно

---

[1] Брегаре п. 56, Рибен п. 21, Нелен п. п. 28, 34, Тенча п. 15, Пейчиново п. 58, Г. Ороховица п. 29, Дебелец п. 40.

[2] С право Patsch, SBAW CCXVII 220 смята, че не е имало дедукция на ветерани при въздигането на Oescus в колония. Споменатите от Ritterling, RE XII 1287 ветерани едва ли могат да се смятат като доказателство за организирана дедукция.

[3] Стр. 24.

[4] ИБАД III 1912, 6, п. 3 (п. 19).

[5] Kalinka 291, п. 370 (п. 20).

[6] CIL VI 31146.

[7] Liebenam, RE VI 312 sqq.

[8] Според Mommsen, Gesam. Schr. V 402 sqq. equites singulares са имали ius Latinum и тепърва с изслужване на службата си са получавали пълно римско гражданско право. В това Karlowa, Röm. Rechtsg. I 577, 2 се съмнява.

[9] Patsch, SBAW CCXVII 1937, 189, 5.

[10] CIL III 6190, 6201, 7507; вж. по-горе стр. 23.

[11] CIL VI 3342.

състава на цивилното население в Oescus през юлиевоклавдиево време, що се отнася до оная част от него, която има военен произход, можем да съдим както от намерените на мястото надписи на ветерани, така и изобщо от войнишкия състав на легиона, за което нещо говорихме по-горе.[1] Ако и войниците на легиона през тая епоха да се вербуват почти наравно от Италия от една страна и от Мала Азия и Македония от друга, също и в провинциите те произхождат предимно от италийски преселници. Само един незначителен процент от тях (10–20%) носят белезите на императорската романизация. През флавиевотраяново време, ако и войниците на легиона да се вербуват от крайлагерното селище и от източните провинции, първоначално италийските им имена не намаляват значително в полза на императорския романизъм. Съответно на това и цивилното население от военен произход не изглежда да е променило много състава си. Единственият случай на роден в Италия ветеран, който през това време се заселил в Oescus, е ветеранът от I Италийски легион, вербуван вероятно при създаването на легиона от края на нероново време.[2] По-иначе стои въпросът с цивилното население от невоенен произход. През целия 1 в. то се състои предимно от либертини и перегрини, произхождащи в повечето случаи от източните провинции (три случая вероятен гръцки, един случай келтски произход).[3] Ще трябва да приемем, че и тук е имало цивилно италийско население от невоенен произход, както това е засвидетелствувано за Novae, ако и да нямаме до сега епиграфски данни за това.

Относно другият първостепенен център на романизма между Искър и Янтра, Novae, сведенията за юлиевоклавдиево време са твърде незадоволителни. Около лагера на VIII Августов легион, който е престоял тук от 45 до 69 год., се образувало цивилно селище, което не достигнало до муниципиална или колониална уредба. Цивилното му население от военен произход през тая епоха несъмнено се е състояло до голяма степен от ветерани на VIII Августов легион, за чийто социален състав и произход ние имахме вече случай да говорим.[4] Техният предимно италийски произход дава основание да приемем присъствието на значителен брой италийци, които са се настанили тук не само като ветерани, но и като цивилни лица чрез връзките си с войници от легиона.[5] Съдейки по произхождащите от Македония и Галия ветерани на VIII Августов легион, чиито имена носят белезите на императорска романизация, ще трябва да приемем, че тук са се настанили и римски граждани от провинциален произход с сравнително нов романизъм. Също така, въпреки липсата на паметници до сега, ще трябва да приемем и присъствието на либертини и перегрини от източен произход, както това е засвидетелствувано през тая епоха за Oescus, а малко по-късно и за самото селище при Novae. През флавиевотраяново време в лагера Novae квартирува I Италийски легион. Цивилното население от военен произход естествено отразява вече и състава на легиона, който, като изключим слабите следи на началното му рекрутиране в Италия при създаването му от Нерон, се вербува през флавиевотраяново време еднакво от Македония и от източните провинции.[1] Цивилното население от невоенен произход се състои от либертини, перегрини или римски граждани предимно от източен произход.[2]

---

[1] Вж. стр. 21 сл.

[2] Вж. по-горе стр. 26.

[3] Срв. по-горе стр. 54.

[4] Вж. по-горе стр. 17 сл.

[5] Вж. по-горе стр. 59.

Между многобройните оброчни надписи, намерени в светилището при Глава Панега, някои биха могли да се отнесат с известна вероятност към флавиевотраяново време.[3] Почти всички те са посветени от романизирани тракийци, които, обаче, поради подчертаните връзки на светилището с Тракия на юг от Балкана (Пауталия),[4] произхождат вероятно от тия места, където военната служба и близостта на Македония са наложили твърде рано римското влияние.

В областта между Тимок и Искър следите на гражданско население от военен произход през юлиевоклавдиевата епоха са твърде слаби. От това време ни е известен само един надгробен надпис на libertinus и missicus от конна част.[5] Той се е настанил да живее край лагера на своята част при устието на р. Огоста. Но несъмнено и на други места край Дунава в тая област е имало около лагерите романско население от италийски или провинциален произход като ветерани от легионите и помощните войски или като либертини и перегрини. Това важи особено за Ratiaria, която през флавиево и особено през траяново време бързо нараства до най-значителния град на Горна Мизия пред Viminacium и Singidunum, и бива въздигната от Траян в колония.[6] Освен засвидетелствуваното през това време в тоя град цивилно население от военен и невоенен италийски и от перегринален произход,[7] римски граждани с военна кариера от перегринален произход имаме

---

[1] Вж. по-горе стр. 26 сл.

[2] Вж. по-горе стр 54 сл.

[3] Kazarow, Thr. R. p. 67, n. n. 306, 308, p. 69, n. 318, p. 72. n. 329 (n. n. 66—69).

[4] Kazarow, Thr. R. p. 68, n. 309, p. 76, n. 357, p. 69, n. 319, АИНМ 1907, p. 35, n. 2.

[5] Вж. по-горе стр. 46 сл.

[6] За възможността Ratiaria да е била лагер на IV Флавиев легион вж. стр. 11. Ritterling, RE XII 1287 (с него Patsch, SBAW CCXVII 1937, 223) твърди, че няма доказателства за дедукция на ветерани в града.

[7] Вж. по-горе стр. 30, 55, 60.

още засвидетелствувани при Михайловград,[1] Дългоделци (Ломско)[2] и Неговванци (Видинско).[3] Присъствието в Ratiaria по това време на цивилно население от италийски произход и особено на членове на муниципиалната провинциална аристокрация от изток показва, че селището е било приело вече вид на оживен търговски център. Градът и областта са напредвали бързо в културно отношение. А култура и романизация през тая епоха и в тия области били равнозначни. Педесетина години по-късно територията на Ratiaria е давала вече значителен рекрут за VII Клавдиев легион.[4]

Областта на изток от Янтра до Добруджа и морето не дава почти никакви признаци на романизация през юлиевоклавдиево и флавиевотраяново време. Като изключим фрагментарния надгробен надпис от Русе, който евентуално би могъл да се отнесе към края на разглеждания от нас период,[5] единственият сигурен надпис от това време, в който се споменават двама братя от Никомидия, единият ветеран от V Македонски легион, а другият лекар, произхожда от развалините на Плиска,[6] където материалите са донесени в някои случаи значително отдалече, и следователно мъчно може да се вземе под внимание. Също така не може да ни послужи и надписът CIL V 8197, който датира от преди 70 год., поради факта, че тук Apiaria не е име на родното място на починалия, както приемат някои,[7] но nomen gentile.[8] За романизма в Odessus през дохадриановата епоха срв. по-горе стр. 58 сл.

Участието на областта между Дунава и Балкана във военния, административния и културния живот на империята през дохадриановата епоха е нищожно. Извън рекрутираните от местното селско население прости войници за флотата и помощните войски и от крайлагерните селища за легионите, единици от които са авансирали до центурион,[9] на нас не е известен нито един случай на римски офицер или висше длъжностно лице, което да произхожда от нашата област през тая епоха.[10] Също така не ни е познато нито едно лице от Мизия което да принадлежи на конишкото или на сенатското съсловие. В това отношение нашата провинция през тая епоха е напълно сходна с най-северозападната римска провинция Британия.[1] За някакво културно участие в живота на империята от страна на тамошното население, независимо от произхода му, няма и сянка. Надписите през тая епоха не дават също никакви белези от четене на римските автори, било със съдържанието си, било с имената си.[2] Следвайки законите на общественото развитие в древността, чийто бавен темп ни е добре познат, трябвало е да се изминат поне два века от завладяването и ранното колонизиране дори на богати провинции, за да могат те да участвуват активно в културния живот на империята. Случаят с Испания, Нарбонска Галия и Африка е явно доказателство за това.[3]

---

[1] Вж. по-горе стр. 47.

[2] Вж. по-горе стр. 49.

[3] Вж. по-горе стр. 47.

[4] CIL III 14507.

[5] Срв. по-горе стр. 59.

[6] Срв. по-горе стр. 25, 30, 59.

[7] Van de Weerd, Étude historique sur trois légions romaines du Bas Danube 119 bis.

[8] Срв. Schulze, Lateinische Eigennamen 347.

[9] n. 20, вж. стр. 35 сл.

[10] Срв. Dessau, Hermes XLV 1910, 14. Твърдението на Fluss, RE XV 2391, че още през I в. жители на Мизия са заемали високи постове, е неверно, защото надписът CIL III 5283, който той привежда и където се касае за жена от Дардания, чийто мъж е vir egregius, е най-рано от втората половина на 2 в. Също така другият надпис, който той привежда,

И така резюмирайки направените на разни места в изложението изводи, нека изтъкнем още веднаж, че уседналото романско население през дохадриановата епоха в нашата област, доколкото то е италийско и има римско гражданско право, принадлежи на третото съсловие. Авансирането му във военната кариера е ограничено изключително в рамките на militia caligati. Заможната част от градското население, изглежда, се е състояла както от ветерани и техните потомци така и от либертини и преселени от източните провинции перегрини, някои добили вече римско гражданско право. Поради социалното си положение те все още не са могли да играят по-значителна роля в живота на провинцията и на империята. Докато през юлиевоклавдиево време било направо чрез ветераните и колонистите от Италия, било чрез ветерани с италийски произход от провинциите, италийският елемент е бил значително застъпен и е давал тон на романизма, през флавиевотраяново време притокът на романизирани провинциалисти от военен и цивилен произход се засилва. Както изтъкнахме вече, ако и италийските войници и цивилни преселници да са произхождали от пролетаризираните фамилии на третото съсловие, те са

притежавали здрав бит и са поддържали сравнително високо жизнено ниво. В повечето случаи те са представяли най-предничаво градско население, което по битови и културни потребности рязко се е различавало от местното селско тракийско население, което особено в тая област, лишена от градски центрове и отдалечена от гръцките колонии в Тракия и по Черноморското крайбрежие,[1] е стояло на още по-низко културно стъпало отколкото неговите съплеменници на юг от Балкана. Импозантните каменни строежи на крепостни стени, сгради, улици, водопроводи, храмове и надгробни паметници по протежение на дунавския лимес, чиито развалини в Oescus, Utum, Dimum, Novae, Iatrus и пр. и днес все още рязко контрастират с неотърсилия се все още от тракийския примитивизъм глинен строеж на нашите крайдунавски селища, потвърждават тия мисли. Поради силното си различие в културното ниво, местното население през тая епоха не е могло да установи с колонистите брачни връзки, каквито връзки между римски граждани и либертини и перегрини от източен произход са многократно засвидетелствувани. Нито един надпис от това време не дава сведения за каквато и да е връзка не само на римски граждани, но също и на либертини и романизирани перегрини с местното тракийско население, което отсъствува напълно от надписите. Но и самостойно в свои оброчни или надгробни надписи на латински език траките на север от Балкана по това време все още не се явяват. Римските крайлагерни селища през това време, ако и да стоят още откъснати от местното население и да живеят самостоен висок културен живот, пренесен от италийската им родина и от културните източни провинции, непонизен още от вливането на елементи от примитивната местна култура и неуязвен още от всеобщия по-късен упадък, все пак се проявяват активно и настъпателно към околната по-низко стояща среда. Те са имали завидната участ да се оформят и развият през 2 в. в истински градски центрове, да заякчат и разширят влиянието си сред околното тракийско население през следващите векове и да избегнат участта на римската колонизация в Гърция, Македония и Южна Тракия, където романизмът се оказал безсилен да се бори продължително с мощния културен гръцки свят.

CIL XI 705 от Bononia, в който жената и майката на загиналия в сражение трибун от leg. VII Cl. са по произход от Дардания, както по имената, така и по стила си и означението на легиона е от края на 2 в.

[1] Dessau, Hermes XLV 1910, 13.

[2] Единственият случай на опит за метрически надгробен надпис CIL III 12437 **(п. 15)** от Тенча е най-рано от траяново време.

[3] Консули от Испания имало още през 1 в. пр. н. е. Също от 1 в. имаме консули и първия провинциалист на императорския трон — Траян. От Нарбонска Галия имаме лица, които заемат конишки длъжности още при Юлий Цезар, а от времето на Тиберий доста често консули и други висши длъжностни лица. Първият римски консул от Африка е по времето на Веспасиан и след това доста често консули и висши длъжностни лица от тая провинция, срв. Dessau цит. съч. 8 sqq., 10 sqq., 21 sqq. За участието на провинциите в литературата, което почти съответствува на участието им в военния и административния живот на империята срв. Bickel, Geschichte der römischen Litteratur 90 sq.

---

[1] Живущите около Odessus траки, които столетия наред са общували с гърците от града, изглежда, са стояли на по-високо културно ниво. Те са били проникнали и в самия град, а единици от тях са се издигнали до участие в религиозния, а вероятно и политическия живот на града. Пример за това ни дава намерената във Варна листа на жреци от тибериево време (ср. стр. 58, заб. 4), в която между 47 души един е тракиец

Епиграфска документация

Нумерата на надписите са дадени в изложението с черни цифри в скоби

1. Реселец (Белослатинско), Kalinka p. 320, п. 406 = Dessau, ILS 2270.

L. Plinius Sex(ti) f(ilius) | Fab(ia) domo | Trumplia | mil(es) legionis) XX | annorum XLV | stipendiorum XVII .| Hic si[t]us est. | Testamento fieri| iussit. |Secundus| L. Plini et P. Mestri |libertus fecit.

6—9 г. на н. е., срв. Ritterling, RE XII 1770 sq., Fluss, RE XV 2372 sq., Patsch SBAW CCXIV 1933, 87 sq. За Plinius Schulze 89, за Mestrius Schulze 193. За Trumplia в долината на Mella (по горното й течение) срв. Nissen, Ital. Landesk. II 197.

2. Novae — Стъклен (Свищовско), ИБАД III 1912, 193 sqq., п. 2.

P. Farfinias| P. f. Pollia| Severus Fan(o)| Fort(unae) corn(icen) leg(ionis) VIII Aug(ustae)| v(ixit) an(nis) L, m(ilitavit) a(nnis) XXX. H(ic) s(itus) e(st). Vitalis et Ferox| fili f(aciendum) c(uraverunt).

45—69 г., срв. Ritterling, RE XII 1649. За Farfinias срв. даденото у Schulze 357 Furfanius, срв. също BCH XXXVI 1912, 267 Φορφανός. За Fanum Fortunae в Ager Gallicus на брега на Адриатическо море срв. Hülsen, RE VI 1996 и Nissen, Ital. Landesk. II 383 sq. Ако и да е служил 30 години, Farfinias е бил още на действителна служба. За продължителната военна служба през 1 в. срв. Domaszewski, Rangordn. 79. За надписа срв. още Seure, Arch. Thr. II 143 sqq., п. 153.

3. Oescus — Гиген (Никополско), Ritterling, RE XII 1575.

L Septimius C. f. mi(les) leg(ionis) V Mac(edonicae) vix(it) a(nnis) XL, militav(it) a(nnis) XXI. H(ic) s(itus) e(st). Aculia l(iberta) coi(ux) fa(ciendum) c(uravit).

1 в., може би още преди Клавдий поради липса на когномен. За Septimius и Aculia срв. Schulze 229 и 111.

4. Oescus — Гиген (Никополско), Westdeut. Zeitschr. XXI 1902, p. 189, п. 202.

L. Septimius C. [f.] mi(les) leg(ionis) V Mace(donicae) vix(it) a(nnis) LX, militav(it) a(nnis) XXX. H(ic) s(itus) e(st). Moeolia l(iberta) [et] coiux f(aciendum) c(uravit).

1 в. може би още преди Клавдий. За Septimius срв. Schulze 229. Твърде е възможно тоя надпис да е по-лош препис от предшествуващия надпис.

5. Novae — Стъклен (Свищовско), AB XXX 1937, 66, п. 1.

Lunae sac(rum).| C. Tullius C. f.| Col(lina) Apollina|ris Scythop(oli) p(rovinciae) P(alaestinae)| aquil(ifer) leg(ionis) I Ital(icae) d(onum) d(edit).

Края на 1 или началото на 2 в. За Tullii срв. Münzer, RE VII A 800, за името Tullius срв. Schulze, 30, 246. За Apollinaris Pape, WbEN

107. Scythopolis (сега Bethsean), главен град на палестинския декапол. Името на посветителя показва гръцки произход. Към трибата Collina са се числели римски граждани от гръцко, специално азиатско произхождение, срв. Wissowa, RE IV 481.

6. Novae — Стъклен (Свищовско), CIL III 7441.

C. Valerius|C. f. Fab(ia)| Longinus Her(aclea)|mil(es) leg(ionis) I Ital(icae)| (centuriae) Vaselli Mar|celli mili[t](avit) ann(os)| XIIII, vixit ann(os)|XXXIII.| P. Valerius Ger|manus commani|pularis et heres| f(aciendum) c(uravit).

Края на 1 в., срв. Димитров, Надгр. пл. 46, п. 88. Името Valerius указва на императорска романизация. Вероятно и вторият войник произхожда от Македония. Родното място на починалия е Heraclea Sentica (до Демир Хисар), чиито жители — римски граждани са били зачислени към трибата Fabia, срв. Rosenberg, RE, suppl. III 459.

7. Novae — Стъклен (Свищовско), CIL III 6232, p. 1336.

. . . . .||Donatus Gab(ala)| mil(es) leg(ionis)|I Ital(icae) | vix(it) ann(os) XXXII, mil(itavit) ann(os) XIIII.| H(ic) s(itus) e(st).| L. Attius Max|simus (centuria) Iuli| Verecundi| her(es)| f(aciendum) c(uravit).

Началото на 2 в. Неизвестно местонахождение, вероятно Novae, срв Ritterling, RE XII 1410. Gabala, град в Сирия. За Attius срв. Schulze 67.

8. Oescus — Гиген (Никополско), ИБАИ VIII 1934, 451.

C. Cornelius Iustus | mil(es) leg(ionis) XI CPF Moecia|Pel(agonia) mil(itavit) an(nis) XVI, vix(it)| an(nis) XXXV. Hic situs est.| C. Cornelius| Iustus f(aciendum) c(uravit)| patri.

Първото десетилетие на 2 в. За името Cornelius, което указва на недалечна романизация, срв. при п. 52. Областта Pelagonia (около Битоля в Македония) е принадлежела към трибата Moecia, срв. Kroll, RE XIV 230

9. Сираково (Оряховско), CIL III 14211^{10}(=12386).

Deanae| Decum(us)| Mussidiu[s] |Proculu[s]| (centurio) leg(ionis) V Mac(edonicae) |R. R. AVI|v. s. l. m.

1 в., вероятно от първото пребиваване на легиона в Oescus, както показва тричленното име. За Mussidius ср. Schulze 197, за Proculus като когномен Schulze 460 Anm. 5.

10. Novae — Стъклен (Свищовско) AB XXVII 1932, 121, п. 6.

Deo] Invict[o]| C. Iulius| Maximus| praef(ectus) castr(orum)| leg(ionis) I Ital(icae).

Около началото на 2 в. поради правилните и грижливи букви. С това датиране е в съгласие и означението praefectus castrorum, срв. Marquardt, Staatsverw. II² 458 sq. Името показва нов романизъм.

11. Augustae — Хърлец (Оряховско), Kalinka 324, п. 413.

. . . vix(it) a]n(nis) XXII,| mer(uit) [a]n(nis) II.|Q. C(. . . ius) Su[r?]a |[p]a[t]r[on(us)] piu|s c(uravit?) f(aciendum?).

1 в. Войникът е бил конник вероятно от ala Augusta. За Sura срв. Schulze 372, 420.

12. Augustae—Хърлец (Оряховско), CIL III 12347.

. . . an(nis)]| L. H(ic) s(itus) e(st). | C. Oppius V|arus eq(ues)| alae Au|[g(ustae). . .

Втората половина на 1 в. срв. Wagner, Auxil. 14 sq. C. Oppius Varus е перегрин, който е приел името на провинциалния управител през 85/86 г. C. Oppius Sabinus (вж. Stein, Leg. Mös. 34). За Oppius сравни Schulze 424, за Varus Schulze 249.

13. Черковица (Никополско), ИБАИ II 1923—24, 227=RA 1925, n. 70.

. . . |BLANDV|SING-BE|RI f. eq(ues)| ala Bos(poranorum)| nat(ione) Ufius.| H(ic) s(itus) e(st). Fratri LI| fac(iendum) cur(avit).

Втората половина на 1 в., срв. Wagner, Auxil. 19. Името на конника ще трябва да се допълни в Blandulus срв. Blanduli като форма на името Vandali (Schönfeld, Wörterbuch der Altgermanischen Personen- und Völkernamen, 51, 256). Името на неговия баща е вероятно Sing[i]ber(t)us, чиято първа част се среща в Singerichus, Singidunum, а втората в Sisbertus, срв. Schönfeld, цит. съч. 208. Ufius е грешно четение за Ubius. В историческо време убиите са полуроманизирани келти. Въпрос е, дали те някога са били германци в езиков смисъл (срв. Feist, Ebertsreallexikon IV 279), ако и някои да ги смятат за германци от десния бряг на Рейн (срв. Schönfeld, цит. съч. 245). За възможността в нашия надпис да стои Ubius срв. CIL XIII 2613 = Dessau 2509 Albanus Excingi f. eques ala Asturum natione Ubius.

14. Oescus—Гиген (Никополско), намерен при разкопките през 1948 г.

D. M. | Celeri|nae et Cel|erino f|il(iis). Celer|ina an(norum)|V fil(ia), fil(ius) an(norum) | III. | Magio Vir(uno)| eq(ues) al(ae) Get(ulorum)| fil(iis)| p(ientissimis) f(aciendum) c(uravit).

Вероятно началото на 2 в. Възможно е споменатата тук ala Getulorum да е идентична с ala I Fl. Gaetulorum, която се е намирала през траяново време в Долна Мизия, срв. по-горе стр. 42. Името Magio се среща в Галия, Норикум и Панония и вероятно е келтско име: CIL XIII 4420, 5375, CIL III 11570, 3377, 3594, 12014_{347}, 4600. За Virunum вж. при n. 26.

15. Тенча (Търновско), CIL III 12437.

D. M.| Si modo sunt Ma|nes, sentiant spes vi|t(a)e nostr(a)e fueras; nu|(n)c quis ubi iaceas, indi|cat iste lapis. L. Spureni|us Herculanus [p]at(e)r et | [Fl ?] Paula mater L. Spuren|nio Rufo b(ucinatori) c(o)h(o)r(tis) Mattia|corum militant[i] an(nos) XX| bene merenti posue|runt. Valete viatores.

Края на 1 в.? Относно датирането на надписа съществуват известни затруднения. Споменаването на cohors Mattiacorum, която според диплома от 78 г. (CIL XVI 22, срв. надпис RA 1906 II p. 469, n. 104) се е намирала в Мизия, би ни дало основание да датираме надписа през последните две десетилетия на 1 в. Wagner, Auxil. 164 sq. смята, че под cohors Mattiacorum ще трябва да се разбира cohors I Mattiacorum, и датира надписа приблизително по същото време. Но от друга страна епиграфските данни на надписа могат да сочат евентуално едно по-късно време. Въз основа на тях бихме могли да смятаме, че под cohors Mattiacorum се крие cohors II Mattiacorum, която през хадрианово време и през първите години на Антонин Пий се е намирала в тая област, срв. Wagner, Auxil. 165 sq. За Spuren(n)ius срв. Schulze 94, за Herculanus, ius като гентилно име Schulze 358, за Rufus Schulze 295, за Paula Schulze 503, 3.

16. Oescus—Гиген (Никополско), ИБАД III 1912, 5, n. 2.

C. Rosciu[s]| C. f. Ani(ensi) [C]a|pito Troad(e) |veteran(us) leg(ionis) V |Mac(edonicae), milita(v)-it ann-(is) XXIV, vixit| ann(is) LV. H(ic) s(itus) e(st). |C. Val[eri]us | Pud[e]n[s m]iles| leg(ionis) V M[a]c(edonicae), (centuria) Ati|li Veri heres | fiduciarius f(aciendum) c(uravit).

Около средата на 1 в. За Roscius срв. Schulze 176, за Atilius често име в Етрурия срв. Schulze 151, 3. Според Ritterling, RE XII, 1585 тоя ветеран е произхождал от Augusta Troadis. В градовете на Троада е имало голям брой римски граждани. Тяхното число е било значително още преди митридатовата война, срв. Ruge, RE VII A 543. В тамошния град Александрия Август изпратил вероятно през 14 г. пр. н. е. колония, която се е числела към трибата Aniensis (Kornemann, RE IV 550, Ritterling RE XII 1241). Името на ветерана показва вероятния му италийски произход, докато името на наследника е от характерните за императорската епоха имена на романизирани перегрини.

17. Борил (Бешли, Оряховско), Kalinka p. 319 sq. n. 405.

C(aius) Vibi|us C(ai) f(ilius)| Fab(ia) Fro|nto do|mo Bri|xia vet(e)|r(anus) leg(ionis) V| Ma[c(edonicae)] vi|x(it) [an]n(is) |LXXIIII?

От преди 62 г. (нероново време), срв. Ritterling, RE XII 1576, срв. и CIL III 12348. За Vibius срв. Schulze 102, за Fronto като когномен срв. Schulze 45, 3, 315. Brixia (сега Brescia), град на ценоманите на север от р. По, въздигнат от Август в гражданска колония, чиито жители са се числели към трибата Fabia, срв. Hülsen, RE III 884 sq., Nissen, Ital. Landesk. II 196 sqq. Brixia се споменава често като родно място на войници (Eph. ep. V 252), също и на цивилни колонисти, CIL III 12690.

18. Oescus — Гиген (Никополско), Kalinka p. 321, n. 407.

C. Anni|us C. f.|Ani(ensi) Milo | Luca vet(eranus) | leg(ionis) V Mac(edonicae)| vix(it) ann(is) |[L]X. [H]e[r]|[es. . .

Вероятно нероново време., срв. и Димитров, Надгр. пл. 23, n. 6. За Annius срв. Schulze 122, 519, за Milo Schulze 306, 361. Luca (сега Serchio) на границата между Лигурия и Етрурия, римска колония от 180 г. пр. н. е., срв. Nissen, Ital. Landesk. II 287, Honigmann, RE XIII. 1538 sqq.

19. Oescus — Гиген (Никополско), ИБАД III 1912, 6, n. 3.

D. M.| P. Scribon[i]|us P. f. Col(lina)| Epheso Varus| vet(eranus) leg(ionis) V | Mac(edonicae) | mil(itavit) annis XXVI, | vix(it) ann(is) LV.| H(ic) s(itus) e(st). | Arellia Celeri|na et Scriboni|us Celer mil(es) leg(ionis)| eiusdem| f(aciendum) c(uraverunt)| coniunx et fil(ius).

Края на 1 в. или началото на 2 в. За Scribonius срв. Münzer, RE II A 858 sq., за Arellia Schulze 440. За Varus като когномен Schulze 249. Възможно е това семейство да е принадлежало към cives Romani consistentes в Ефес, срв. Kornemann, RE IV 1185, но към трибата Collina са се числели също така и римски граждани от гръцки (м. азийски) произход, срв. Wissowa, RE IV 481.

20. Oescus — Гиген (Никополско), Kalinka p. 291, n. 370.

D. [M.]| C. Iuli C. [f.]|Col(lina) Cele|ri veter(ano)| leg(ionis) V Mac(edonicae) |et Iuliae|Tyche.|C. Iulius Cres|cens (centurio) leg(ionis) I | Italic(ae) |parentib(us) piissimis fec(it).

Около началото на 2 в., срв Димитров, Надгр. пл. 23, п. 3. Според името и трибата му, бихме могли да приемем, че тоя ветеран е произхождал от М. Азия или е бил син на ветеран, произхождащ от М. Азия. Романизмът му възхожда към юлиевоклавдиевата династия. Името на неговата съпруга Iulia Tyche (срв. Pape, WbEN 1571) говори вероятно за несвободен произход. Синът е роден при лагера на V Македонски легион в Oescus. Легионът между това е напустнал Oescus и той служи в I италийски легион.

21. Рибен (Плевенско), ГНМ 1921, p. 213 sq. n. 2.

L. Varro|nius Fe|lix vet(eranus) | leg(ionis) V M(acedonicae). V|al(eria) Varro|nia Ma|xima fil(ia) | et C. Iulius | Rusticus | gener [pi]entissi|mo possu|erunt.

Края на 1 в. или началото на 2 в. За Varronius срв. Schulze 249, 302 sq.

22. Плиска, ИБАИ VIII 1934, 70 sq. n. 2.

D. M. [S.] | M. Octavius| Firmi f. Pal(atina)|Aper Nicom(edia)| medicus vixit | annis p(lus) m(inus) XLIX | et Lisame Polla | vixit [a]nn(is) p(lus) m(inus) LXV, | quae O[ctav]io [v]i[vo]| natis viv[is] le[gem]| natura[e] absolvit.| Marcus Octavius [Pal(atina)] D[o]|mitius Nicom(edia) vet(eranus) [l]eg(ionis) | V Mac(edonicae) matri suae et| [f]ratri pientis(simo) posuit.

Началото на 2 в., Димитров, Надгр. пл. р. 25, п. 15. За Octavius срв. Schulze 201. Името указва може би на италийски колонисти в Nicomedia (сега Измид на брега на Мраморно море). Името на майката Lisame е вероятно витинско. Лекарят не е бил на военна служба, защото това би било поменато в надписа. За семейното положение на двамата братя надписът не дава сведения, но най-малко лекарят не е бил семеен. За широкото и спонтанно разпространение на името Octavius срв. Münzer, RE XVII 1801 sqq.

23. Oescus — Гиген (Никополско), CIL III 14417.

D. M.| L. Firmo| L. f. Narbo(ne)| Valentin(o)| veteran(o).| Vix(it) ann(is) LXX. | Firmia Se|cunda lib(erta)| patrono| b(ene) m(erenti).

Около началото на 2 в. поради западният произход на ветерана. Според Димитров, Надгр. пл. 24, п. 10 надписът е от първата половина на 2 в. За Firmius като гентилно име срв. Schulze 167.

24. Коприва (Никополско), ИБАИ VIII 1934, 89 sq.

Deum Matri | Mag(nae) Caia Va|leria C. Val(eri)| Longi(ni) ve|ter(ani) leg(ionis) V | Mac(edonicae) | co(n)iux | v(otum) l(ibens) s(olvit).

Около началото на 2 в. Имената издават императорска романизация.

25. Oescus — Гиген (Никополско), CIL III 12352.

[Q.] [T]al[o]n(ius)| [Q. f(ilius)] An[i(ensi)]| Co(n)sta(n)s Ar|imini vet(eranus) | leg(ionis) I Itali(cae) | vix(it) an(nis) L. | H(eres) f(aciendum) c(uravit).

Края на 1 или началото на 2 в. За Talonius срв. Schulze 94. Когноменът е осмислен от Mommsen. Ariminum в ager Gallicus на брега на Адриатическо море, латинска колония от 268 г. пр. н. е., от 90 г. пр. н. е. градът има римско гражданско право и е причислен към трибата Aniensis, срв. Nissen, Ital. Landeskunde II 248 sqq.

26. Novae — Стъклен (Свищовско), AB XXXI 1938, 126 sq., n. 4.

C(aio) Bruttio C(ai) f(ilio) | Cla(udia) Gouto Vir(uno) | vet(erano) leg(ionis) I Ital(icae). Vix(it) | ann(is) LXXX. H(ic) s(itus) e(st). C(aius) Vibius Therapo | amico bene merenti | secundum formulam | testamenti [eius] | f(aciendum) c(uravit).

Началото на 2 в. За Bruttius срв. Schulze 423, 524. Goutus е келтско име (още Goutius и Goutio), срв. Holder, Altceltischer Sprachschatz I 2034. Романизираните келти са продължавали да пазят келтските си имена 2—3 поколения (срв. Schober, Grabst. Pann. Noric. 10 sq.; Kerényi, Die Personennamen von Dacia, 295). C. Vibius Therapo е вероятно освободен роб от източен произход. За Therapo срв. Pape, WbEN 496. C. Vibius се среща често като име на войници от V Македонски легион (CIL III 647, 5130, 14155, Kalinka 319 sq. n. 405). Virunum (сега Mariensaal до Klagenfuhrt) в Noricum (срв. Mommsen, CIL III p. 597), колония от времето на Клавдий (Ritterling, RE XII 1253), е принадлежал към трибата Claudia. За ранното романизиране на Noricum и за голямото му участие в рекрутирането на легионите и преторските кохорти срв. Mommsen, Röm. Gesch. V³ 180 sq.

27. Novae — Стъклен (Свищовско), AB XXVII 1932, 120 sq., n. 4.

D. M. | C. Iul(io) Fab(ia) An|cyra Mag|no vet(erano) leg(ionis) I | Ital(icae) vix(it) an(nis) | . . .

Края на 1 или началото на 2 в., срв. Димитров, Надгр. пл. 26, п. 20. Ветеранът има вероятно перегринален произход, както показва името и родното му място. За Ancyra (в Galatia, Мала Азия), чиито римски граждани са се числели към трибата Fabia, срв. Hirschfeld, RE I 2221 sq.

28. Недан (Павликенско), CIL III 12409.

Dis M(a)nib(us) | P. Pompeio | P. f(ilio) [A]em(ilia) Magno Stob(is) | vet(erano) leg(ionis) I Ital(icae). | Vixit an(nis) LX. | [H(ic)] s(itus) e(st) | C. Pompeius | Magnus f(ilius) et [h(eres)] patri | bene merit(o) | et Pom[p]eia | Marcia co|iunx [h]ono|ris [e]t facul|tatis causa | posuerunt.

Около началото на 2 в., срв. Димитров, Надгр. пл. 49, п. 101. Pompeius е италийско име, но в случая едва ли се касае за лице с италийски произход. Вероятно романизмът на тоя ветеран е сравнително нов. В 9 г. на н. е. проконсул на Македония е бил Sextus Pompeius, който е бил едър земевладелец в тая провинция и е допринесъл за успеха на романизма сред македонското население, срв. Patsch, SBAW CCXIV 1933, 117. Stobi (до Градско край Вардар) е по времето на Август вече муниципия, по-късно през 3 в. колония, срв. Kornemann, RE IV 549, Saria, RE IV A 49. За ранното колонизиране на Македония (още през 1 в. пр. н. е.) срв. Hahn, Rom u. Romanismus 60; Patsch, SBAW CCXIV 1933, 154 sqq. Рода на тоя ветеран, който се е установил в имението си край Недан, можем да проследим до третото поколение. Негов внук вероятно е buleuta на Nicopolis ad Istrum, срв. CIL III 12410.

29. Горна Оряховица, CIL III 6144 (p. 1338).

D. M. | Tib(erius) Claudi(us) | Tib. f(ilius) Sergia | Nicopoli | Niger vet(eranus) leg(ionis) | I Ital(icae) vi(xit) an(nis) LX. | Tib(erius) Cl(audius) Zoticus | lib(ertus) et he(res) f(aciendum) c(uravit).

Около началото на 2 в., срв. Димитров, Надгр. пл. 49, п. 104. Тоя ветеран произхожда от Nicopolis в Епир, както показва трибата Sergia, срв. Ritterling, RE XII 1417. Името му показва императорска романизация, вероятно във второ поколение. Името на освободения роб Zoticus (срв. Pape, WbEN 450) издава гръцки или предноазиатски произход.

30. Ratiaria — Арчар (Видинско), ГНМ VI 1932—34 54, п. 13.

C(aio) Aufidio | [C?] f(ilio) Pap(iria) | [Pu]denti | [vete(rano) le]g(ionis) VII CPF | . . . LD | [vixit an]n(is) LXX. . .

Края на 1 или началото на 2 в., срв. Димитров, Надгр. пл. 35, п. 49. За това датиране говори и означението на легиона. За Aufidius срв. Schulze 269.

31. Oescus — Гиген (Никополско), CIL III 7425 (= 6128).

T. Tettiu[s] | Plotu[s] | vet(eranus) leg(ionis) II[II] | FF p(ater) s(acrorum) D[ei] | Invicti v. s. | l. m.

Началото на 2 в. поради означението на легиона, срв. Ritterling, RE XII 1542 sqq., 1548. За Tettius, което име се среща често в Етрурия и съседните области срв. Schulze 242, за Plotius като гентилно име от Етрурия срв. Schulze 211.

32. Синаговци (Видинско), ИБАИ XIV 1940—42, p. 272.

Dianae | L. Herennius Ge|rmanus vet(eranus) leg(ionis) | IIII P(?)F et Herennia | Secunda l(ibens) m(erito) | posuit.

Началото на 2 в. поради означението на легиона IIII FF (P вероятно грешка при преписването или при отпечатването). срв. Ritterling, RE XII 1548. За Herennius срв. Schulze 82, 282. Еднаквостта на имената говори за нисък обществен произход. срв. Dör, Röm. Nameng. 215 sqq.

33. Черчелан — Дъбован (Никополско), ИБАИ VI 1930—31, 306, RA 1932, p. 205, п. 30.

D. [M.] | M. Iunius M. [f(ilius) - -] | Montanus - - - | mil(es) coh(ortis) XXII [Vol(untariorum) - - -] | coh(ortis) II pr(aetoriae) (centurio ?) leg(ionis) I - - - | I Mine[rviae] - - - V - - R - - - | Aug(ustae), (centurio) le[g(ionis) - - - | H(ic) s(itus) e(st). | Vix(it) [ann(is)] LXII - - - | coniun[x] et - - - | piissimo ex testa[mento] | f(aciendum) c(uraverunt).

Началото на 2 в., срв. Wagner, Auxil. 200. За плебейския знатен род Iunii срв. Münzer, RE X 960 sqq., за името Iunius срв. Schulze 470. За да може да служи в преторианските кохорти, лицето е било по всяка вероятност италиец, срв. Liebenam, RE VI 1607, Lengle, RE VI A 2437, Marquardt, Staatsverw. II^2 467. Към края на своята военна кариера той е бил центурион вероятно в V Македонски легион, край чийто лагер се е заселил след напускането на военната служба.

34. Недан (Павликенско), CIL III 12411 = Dessau, ILS 2666 b.

D. M. | L. Val(erius) L. f. Proclu[s] | mil(es) leg(ionis) V Mac(edonicae) b(ene)f(iciarius) lega(ti) | opt(io) ad spe(m) ordin(is) | (centurio) leg(ionis) eiusd(em) d(onatus) tor(quibus) ar(millis) | pha(le)r(is) bel(lo) Dac(ico), (centurio) leg(ionis) I | Ital(icae), (centurio) leg(ionis) XI Cl(audiae), (centurio) leg(ionis) | XX V(aleriae) V(ictricis), (centurio) leg(ionis) VIIII Hisp(anensis) | mis(sus) h(onesta) mis(sione), vix(it) an(nos) LXXV. H(ic) s(itus) e(st).

Центурионът е бил роден вероятно в Oescus към 50 год. на н. е. Постъпил е на служба вероятно при завръщането на легиона от изток в 71 г., взел е участие в дакийските войни на Домициан, напуснал е войската скоро след дакийските войни на Траян, и се е заселил в своята родна земя. Починал е през хадрианово време. Съкращението Cl(audia) на XI легион се отнася именно към времето на поставянето на надгробната плоча при Хадриан.

35. Augustae — Хърлец (Оряховско), ИБАД II 1912, 2 sqq., п. 1.

Iulius Sat|urio Iuli l(ibertus) | dom(o) Haed(uus) | missic(us) ala | Capit(onis) v(ixit) an(nis) LXXX, | mer(uit) an(nis) XXXV. | H(ic) s(itus) e(st). | Agato lib(erta) | f(aciendum) c(uravit).

Втората половина на нероново време. Името Saturio е вероятно келтско. То се среща често в земите, населявани от келти, напр. Noricum CIL III 11633 (Matucaium), 11571 (Virunum), 5473, 5429, 5472 (долината на Мур), 5152 (Celeia), и съседните земи CIL III 12014_{655} (Carnuntum), 6010_{198} (Petronell), 2024 Salona, от Галия CIL XIII 7442, 7494, 7494 a, b. Тоя едуец е могъл да бъде взет в войската само при изключителните обстоятелства на първото десетилетие на н. е. след поражението на Вар в Германия и при въстанието в Панония и Далмация, срв. Dessau, Röm. Kaiserz. I 227 sq. И след 35 годишна служба тоя освободен роб все още не е имал пълно римско гражданско право, каквото имат войниците от помощните войски най-късно от времето на Клавдий (54 г. CIL XVI 2, 3). Войсковата част, в която е служел, е означена с името на нейния началник. За тоя начин на означение срв. Dessau, Röm. Kaiserz. I 275. Едуйците са келтско племе между Арар и Лигер, което е било в особени приятелски отношения с римляните. Освободената робиня и вероятно съпруга на Saturio е била от гръцки или предноазиатски произход. За Agato срв. Pape, WbEN 6.

36. Utum — Гауренско градище (Никополско), Kalinka p. 318, п. 404.

Sulpicius | Massa ve|ter(anus) a[l]ae | Hispan(orum) n|at(ione) Tung(er) vix(it) | ann(is) LX, me|r(uit) an(nis) XXXV. | H(ic) s(itus) e(st). Coni|ux Pieris f(aciendum) | c(uravit).

1. в., срв. Димитров, Надгр. пл. 29, п. 29. За Sulpicius срв. Schulze 518, Anm. 1. Massa е келтско име (още CIL III 5492 от Noricum, CIL XIII 7024 cives Elveticus). Tungri вероятно келтско племе в Gallia Belgica и по-късно в Germania inferior, срв. Schönfeld, цит. съч. 243. За слабата романизация на северна Галия през 1 в. на н. е. срв. Weiss, RE VII 659 sqq. Името на съпругата Pieris (срв. Pape, WbEN 1195) издава гръцки или предноазиатски произход.

37. Utum — Гаурене (Милковица, Никополско), CIL III 12359.

Tib(erius) Cl(audius) Vic|tor vet(eranus) | alae I[I] Ara[va]-|cor(um) mil(itavit) an(nis) | XXIX, vix(it) an(nis) LX | et [C]l(audia) Procula vix(it) | . . . [H(ic)] s(iti) s(unt) | . . . [Re]sti[t]u[t]us | [. . .| sec(u)n|[dum t(estamentum) f(aciendum)] c(uravit).

Края на 1 в. Wagner, Auxil. 48. Перегринален произход в първо или второ поколение. За Procula Schulze 460, 5.

38. Civitas Montanensium — Михайловград (Кутловица), CIL III 12378 (p. 2316⁴⁵).

. . . Val?]er[ius | Eu]odu[s vet(eranus) | al(ae) I H]ispan(orum) [ex stat]ore. Hi[c situs est].

Последните две десетилетия на 1 в. Допълването е несигурно. Vale ius е характерно за императорската романизация гентилно име. За Euodus рв. Pape, WbEN 416.

39. Civitas Montanensium (Михайловград), CIL XVI 22.

. . . cohort(is) Cilicum, cui praest P. Seppienus P. f(ilius) Pol(lia) Aelianus, pediti Perasi Publi f(ilio) Aeg(is).

7 февруари 78 г., военна диплома. Името Perasis(?) може да се съпостави с Περασία (Pape, WbEN 1170), засвидетелствувано като епитет на Артемида в Кападокия. Според Велков, ИБАИ II 1923—24, 83, пехотинецът е от Aegissus в Добруджа, а според Nesselhauf от Aegae в Киликия. Последното схващане е по много съображения за предпочитане: името на бащата е римско, което обстоятелство за Aegissus е невъзможно по това време, докато за Aegae в Киликия, която е римска провинция от 64 г. пр. н. е., е напълно естествено. Родителите на тоя войник са били до известна степен романизирани. Името на сина е вероятно теофорично. Други съображения в полза на Aegae в Киликия срв. при Nesselhauf, CIL XVI 22.

40. Дебелец (Търновско), CIL XVI 28.

. . . cohort(is) I Aquitanorum, cui praest M. Gennius M. f. Cam(ilia) Carfinianus ex peditibus L. Valerio L. f. Pudenti Ancyr(a).

20 септември 82 год., военна диплома. Въпреки римското име тоя пехотинец е от перегринален произход, съдейки по родното му място Ancyra в Галатия (М. Азия), вероятно келт (тектосаг). Келтите в М. Азия са се поддавали на романизация.

41. Негованци (Видинско), CIL XVI 39.

. . . cohort(is) I Cisipadensium, cui praest L. Cilinius L. f(ilius) Pom(ptina) Secundus, pediti L. Cassio Cassi f(ilio) Larisen(o).

16 септември 93 г., военна диплома. Съдейки по родното място, навярно тесалийската Лариса, войникът е бил от гръцки произход, а родителите му, ако и перегрини, са възприели вече римски имена. За гентилното име Cassius срв. Münzer, RE III 1678 sqq.

42. Oescus — Гиген (Никополско), CIL III 14417¹.

. . . vius | . . .s vet(eranus) | coh(ortis) IIII Gal(lorum) | vix(it) an(nis) L, mil(itavit) an(nis) X[XX?]. | H(ic) s(itus) e(st). | Martialis h(eres) | f(aciendum) c(uravit).

Траяново време, срв. Wagner, Auxil. 139 sq. Ако и да се касае за ветеран, епиграфските данни не противоречат на това датиране.

43. Дългоделци (Ломско), CIL XVI 13, военна диплома.

. . . in classe Misenensi sub Sex. Lucilio Basso. . . Tutio Buti f., Dacus.

Името е Tutio или Tutius.

9 февруари 71 г. Tutius (Tutio) е тракийско име, което е имало паралели и в илирийски (Krahe, PN 121) и в латински (Schulze 247). Според Strab. VII 303 през първото десетилетие на н. е. (5 или 9 г.) Aelius Catus е преселил в Мизия 50,000 гети, които Kazarow, Beiträge zur Kulturgesch. der Thraker 10, смята за даки. Според Dio Cass. LI 22, 6—7, даки е имало и на юг от Дунава.

44. Oescus — Гиген (Никополско), ИБАИ IV 1926—27, p. 313, RA 1927 II p. 359, n. 51.

Resius Chronius | Resi Albani (centurionis) leg(ionis) V Mac(edonicae) | libert(us) vixit ann(is) XLV. | Itovius Faustus her(es) f(ecit).

Първото десетилетие на 1 в. на н. е. поради правилната употреба на i-longa и поради знака за 50 ⊥.

За Resius срв. Schulze 520, за Chronius Pape, WbEN 1691. Itovius е образувано чрез суфикс - ovio от Itto, Ittu. Името е вероятно келтско, срв. Holder II 83, Krahe, PN 58. Подобно образувани са келтските имена Licovius, Vericovius и пр. срв. Schober, Grabst. 10, Anm. 6

45. Novae — Стъклен (Свищовско), AB XXXI 1938 130 sq., n. 7, RA 1940 II 232, n. 100.

Invicto] deo | Melichrisus | P. Caragoni | Philopalaestri | [cond(uctoris) publ(ici) port(orii) Ripae Thraciae serv(us) vil(icus) posuit].

Около 100 г. Датирането и допълването според надписа от Истрос (25 октомври 100 г.), Histria XV — XVI 556 sqq. Свързването на двата надписа е направено от Nesselhauf. За гръцките имена на надписа, които се срещат като прилагателни, но не и като собствени имена, срв. Дечев, който издава надписа в AB.

46. Novae — Стъклен (Свищовско), Димитров, Надгр пл. 38, п. 56.

Cassio | Q(uinti) l(iberto) | Chresimo | Patronus | f(aciendum) c(uravit).

Края на 1 в. Освободеният роб е от гръцки или източен произход, както показва името му Chresimus (срв. Pape, WbEN 1690). За знатния плебейски род Cassii срв. Münzer, RE III 1678 sqq., за името Schulze 423.

47. Oescus — Гиген (Никополско), CIL III 7433.

D. M. | Q(uinto) Pompeio | Eutyci lib(erto) | Q(inti) Pompei | Falconis.

Началото на 2 в., срв. Ritterling, RE XII 1576; Stein, Leg. Mös. 64 sq. Починалият освободен роб е от гръцки или предноазиатски произход; за името Euthyches срв. Pape WbEN 427.

48. Oescus—Гиген (Никополско), Kalinka, p. 322 sq. n. 410.

Maria Ma|ryllina et | Marius Iu|stus an(norum) III. | Marius Aga|thopus liberis| suis n(on ?) l(ibens) f(ecit).

1 в., срв. Димитров, Надгр. пл. 24, п. 7. Името Maryllina е изведено обикновено от Marulla или Marullus, срв. Schulze 124, 2, 136, 4 461, 4. В случая, обаче, изглежда, че Maryllina е изведено или пък свързано с Marius. За гръцкото име Agathopus срв. Pape, WbEN 7 Името на бащата издава либертин или римски гражданин от перегринален произход.

49. Novae—Стъклен (Свищовско), Димитров, Надгр. пл. 35, п. 48.

Grania M(arci) f(ilia) | Fusca vix(it) anni(s) XXXV. | H(ic) s(ita) (est). | M. Granius M. f(ilius) | Abascantus coniugi | f(aciendum) c(uravit).

Края на 1 или началото на 2 в. За Granius, което се среща в Етрурия и другаде срв. Schulze 237. За Abascantus (неправилно разчетено у Димитров в Arascantus), извънредно често име на роби и либертини (срв. CIL VI) вж. Pape, WbEN 2. Семейството има перегринален или робски произход. В 1 в. пр. н. е. Granii са били твърде известен род в пристанищния град Puteoli, гдето са се занимавали с търговия, срв. Münzer, RE VII 1817.

50. Novae—Стъклен (Свищовско), Димитров, Надгр. пл. 38, п. 57.

Vivos sibi| Sex(tus) Caeserni|us Epityncha|nus et Cae|serniae Victo|riae obitae| coniugi caris|simae bene | meritae | f(aciendum) c(uravit).

Началото на 2 в. За Caesernius Schulze 136, за Epitynchanus Pape, WbEN 370. Семейството има перегринален или робски източен произход. Еднаквостта на гентилното име у мъжа и жената би говорело по-скоро за либертини, срв. Dör, Röm. Nameng. 215 sqq.

51. Novae — Стъклен (Свищовско), ИБАИ XIII 1939, стр. 319.

C. Popillius | Onesiphorus | vivos sibi posuit | et dis man(ibus). | Paccia et Euphro[nius - - -

Началото на 2 в. За Popillius срв. Schulze 216, 419, за Paccia срв. Schulze 204, 424, за Onesiphorus срв. Pape, WbEN 1063, за Euphronius срв. Pape WbEN 430.

52. Свищов (околността, може би от Novae, фрагмент, CIL III 758.

- - - ASSN- - - | C. Cornelius Te- - - | Q. Cassius V - - -|C. Iemonius La- - - | C. Vibius Eut[y]c[hes] | L. Hebeius Rufu[s] |Q. Cassius Mode[stus] | Q. Cassius Sever[us] | C. Vibius Nata[lis].

Може би началото на 2 в. Членове вероятно на някаква култова колегия. Повечето от тях, както изглежда, са освободени роби или синове на освободени роби. Q. Cassius е име на трима души освободени роби или синове на освободени роби, които са имали някаква връзка с господаря на освободения роб Q. Cassius Chresimus от Novae (срв. п. 46). Подобен е случаят с C. Vibius, което име се среща два пъти. От Novae имаме освободен роб C. Vibius Therapo (срв. п. 26). C. Vibius се среща като име на войници от V Македонски легион (срв. при п. 26). Hebeius е гентилно име, изведено вероятно от Hebe, срв. Pape, WbEN 450. Cornelius е родово име на значителен брой знатни патрициански и плебейски фамилии. Cornelius е станало особено много разпространено име от времето на Сула, когато той като диктатор освободил повече от 10,000 роби, които получили неговото гентилно име, срв. Münzer, RE IV 1249 sqq. За Cassius вж. при п. 46. Произходът на Iemonius е неясен.

53. Ratiaria — Арчар (Видинско), AB XXXI 1938, 127, п. 5.

D. M. | Iuliani | Daphni Thy|atireni | v(ixit) a(nnis) XXX. H(ic) s(itus) e(st). | Crispinus | Daphni bu|leuta Thy|atir(enus) fratri | f(aciendum) c(uravit).

Началото на 2 в. срв. Димитров, Надгр. пл. 50, п. 106. За Daphnus срв. Pape, WbEN 227. Thyatira, сега Акхисар, в Лидия. Касае се за малоазийци, вероятно търговци, с повърхностна романизация, чиито наименования са дадени според гръцкия начин на именуване. Римските им cognomina са употребени като nomina.

54. Novae — Стъклен (Свищовско), ИБАД III 1912, 192, п. 1.

Vivi sibi | M. Antonius | M. f(ilius) domo Crus|tumiae Arniae | Aprio ex Thus|cia et Tanno|nia Valenti|na parentes. | Item M. Antonio | Valentino, vix(it) | an(nis) X, mens(es) III et | Antoniae Aprul|lae, vix(it) an(nis) VIIII | mens(es) VI, filis | piissimis obitis | fecerunt.

45—69 г. За Antonius срв. Schulze 124, за Aprio и Aprulla като cognomina срв. Schulze 124, 4, за Tannonia Schulze 143. Имената и родното място сочат Етрурия и италийски произход. Arna (сега civitella d'Arne), на границата между Етрурия и Умбрия, принадлежала към трибата Clustumina, срв. Kubitschek, RE IV 117, Nissen, Ital. Landesk. II 394. Семейството се е заселило край лагера на VIII Августов легион, срв. Ritterling, RE XII 1649.

55. Ratiaria — Арчар (Видинско), Kalinka 295 sq., п. 77.

D. M. | L(ucio) Aebutio | L(uci) f(ilio) Pap(iria) Gra|to. V(ixit) a(nnis) LVI. | H(ic) s(itus) e(st). | Aebutia | Mar[cia?] | coni[ugi . . .

Края на 1 или началото на 2 в., срв. Димитров, Надгр. пл. 42, п 71. Името Aebutius е италийско, срв. Schulze 279, 357, Обстоятелството че и двамата съпрузи носят едно и също гентилно име говори за низка обществена принадлежност, срв. Dör, Röm. Nameng. 215 sqq.

56. Брегаре (Оряховско), CIL III 12397.

L. Ba[eb]ius [L. f(ilius)] | Pap(iria) [Mace?]do | Nico(poli) v[ix]it | ann(os) L . . . | L. Baebius Cle|me(n)s iunior | frater bene | merenti po|suit. H(ic) s(itus) est.

В 2. ред предлагаме комплекса DO да се допълни в Macedo, понеже несъмнено на това място е стоял когноменът на лицето, какъвто то е трябвало да има, както има и неговият по-млад брат. Двамата братя са вероятно от Nicopolis в Епир (срв. Ritterling, RE XII 1417, Kazarow. RE XVII 523), към който град би подхождал и когноменът, който предлагаме.

Края на 1 или началото на 2 в., срв. Димитров, Надгр. пл. 47, п. 95. Плебейският род Baebii принадлежи към видните римски родове, срв. v. Rohden, RE II 2728 sqq. suppl. I 236 sq. III 192, за името Schulze 133. Преди да бъде консул през домициановo време, L. Baebius Honoratus е бил управител на провинция Македония. Възможно е двамата братя да дължат римското си гражданско право на него.

57. Свищов (Стъклен — Novae). CIL III 757, cf. p. p. 993, 1338.

Dis Manibus | L. Met[i]l[i]us Papiri|ae Iustus Ticino | vix(it) ann(os) LXV et | Met[ti]a | Fel[i]c[i]a vix(it) an(nos) [X]L[II]I. | H(ic) s(iti) s(unt). | Fili | parentibus bene merentibus f(aciendum) c(uraverunt).

Вероятно началото на 2 в. За Metilius и Metellus, както още разчитат името, ср. Schulze 290. За Mettius Schulze 188. Ticinum при устието на р. Ticinus в Северна Италия, важен укрепен град, срв. Nissen, Ital. Landesk. II 190 sq.

58. Бурумлий (Пейчиново), Беленско, CIL III 7460.

D. M. | C. Iulius Bas|sus C. f. Collina | Massacis vixit | annis XXXX. Ex | voluntate testamenti C. Iul(ius) Ingenus | filius et Iulia Veneria | liberta et coniunx | bene de se merenti | faciundum | curaverunt.

Вероятно началото на 2 в. За Venerii като освободени роби на colonia Veneria срв. Schulze 482 sq. Съпругата на починалия е и негова освободена робиня. Massaca град в Кападокия (Мала Азия).

59. Русе, CIL III 12448.

Dis Manibus. | T. V[al]erius Cal|[. . .]ius vixit . . .

Възможно е надписът да е от траяново време.

60. Troesmis (Иглица), CIL III 6190.

D. M. | C. Iulius Sa|turninus | domo Oesci | ex optione vet(eranus) | leg(ionis) V Mac(edonicae) vi|vo se posuit | cum Scribonia | Melitine coniuge.

Времето на Хадриан или Антонин Пий.

61. Troesmis (Иглица), CIL III 6201.

Aul. Antonius | Auli fil(ius) Papiria | Valens Oesci vi|xit annis XXXX. | Antonia Tyran|nis liberta et h[e]|res patrono | b(ene) m(erenti) p(osuit).

Времето на Хадриан или Антонин Пий.

62. Troesmis (Иглица), CIL III 7507.

. . . | vet(eranus) leg(ionis) [V Mac(edonicae) do]|mo Ulp(iae) [Oesci vixit] | annis L[. . . Re]|s[ti]tuta c[oniugi Vir]|ginio d[ulcissi]|mo et [sibi] | po[suit.

63. Рим, CIL VI 31146.

a I. O. M., Iunoni, Minervae, | Marti, Victoriae, Herculi, | Fortunae, Mercurio, Felicitati, Fatis, Saluti, Campestribus, | Silvano, Apollini, Dianae, | Ephonae, Matribus, Sulevis | et Genio Singularium, Augusti | ceterisque dis immortalibus | veterani missi honesta missione | ex eodem numero ab imp. | Traiano Hadriano Aug. p. p. | Camerino et Nigro cos. | VIII idus ianuarias qui mili|tare coeperunt Pisoni et Bolano cos. | l. l. m. v. s.

b. M. Decius Proculus ex dupl(ario) Fl. Sirmi. | M. Flavius Martialis ex dupl. Ul. Oesc[i]. | P. Aelius Candidus ex signif. Fl. Sirmi. | M. Ulpius Pudens ex armor. cust. Fl. Sirmi. M. Ulpius Quintus Fl. Sirmi. | P. Aelius Naso Ul. Oesci.

25 декември 138 г. Оброчен надпис на ветерани от numerus equitum singularium, постъпили на служба през 111 г.

64. Рим, CIL VI 3342.

D. M | T. Fl(avius) Pap(iria) | Valerianus | Oesco | mil(es) fr(umentarius) leg(ionis) V Mac(edonicae) | vix(it) a(nnis) XXVIII, | mil(itavit) a(nnis) VIII. | L. Sallustius | Alexander | h(eres) b(ene)m(erenti) f(aciendum) c(uravit).

Може би времето на Хадриан.

65. Варна, RČA LXXIV 1928, 46, n. 17.

Αὐτοκράτορι Τίτωι Οὐεσπασιανῶι θεῶι Αὐγού]στωι Αὐτοκράτο[ρος Οὐεσπασιανοῦ θεοῦ Σεβαστοῦ υἱῶι ἀρχιερ]εῖ μεγίστωι δη|[μαρχικῆς ἐξουσίας τὸ?. . . ὁ δεῖνα . . . Δ]ιονυσίου ὁ αἰσι|[μνήτης? . . . ἐκ τῶν ἰδίων τὸν ἀδριάντ]|α πρῶτον ἀνέ|[στησεν ἐπιδοὺς καὶ νομὴν πολείταις πᾶσι καὶ] Ρωμαίοις καὶ ξένοις.

66. Глава-Панега (Тетевенско), Kazarow, Thr. R. p. 67, n. 308.

Τιβ(έριος) Κλαύδιος Καίγεισος | εὐξάμενος ἀνέθηκεν.

Възможно втората половина на 1 в. Καίγεισος е тракийско име.

67. Глава-Панега (Тетевенско), Kazarow, Thr. R. p. 67, n. 306.

Κυρίῳ Ἀσκ[ληπιῷ] | Τ(ίτος) Φλ(άουιος) Ἀμάτοκος ἀνέθηκε.

Флавиевотраяново време. Тракийско име Ἀμάτοκος.

68. Глава-Панега (Тетевенско), Kazarow, Thr. R. p. 69, n. 318.

L(ucius) Naevius Probus vet(eranus) posuit | Silvano et Dianae v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) p(osuit).

Началото на 2 в. може би. За Naevius срв. Schulze 263, 2.

69. Глава-Панега (Тетевенско), Kazarow, Thr. R. p. 72, n. 329.

Ἥρωι Σαλδοκελη|νῷ Γάις Γολγρῦς εὐχὴν ἀνέ|θηκεν.

Може би траяново време. За Γολγοῦς, вероятно лат. Golius, ср. Schulze 172.

LA ROMANISATION ENTRE LE DANUBE ET LES BALKANS D'AUGUSTE A HADRIEN

par Boris Gerov

RÉSUMÉ

Dans la présente étude l'auteur a pour but d'étudier la question concernant les origines et le développement de la romanisation dans le territoire entre le Danube et les Balkans, excepté la Dobrudža, à partir de la conquête romaine au temps d'Auguste jusqu'à l'urbanisation par Trajan.

Le premier chapitre représente un exposé de l'histoire de la région pendant cette époque, surtout par rapport aux invasions, aux dévastations et aux migrations des barbares qui empêchaient le développement de la culture et la romanisation de la province.

Le second chapitre s'occupe des légions qui ont stationné dans cette partie de la Mésie pendant l'époque en question. Le troisième chapitre est consacré à un bref exposé de l'origine nationale et sociale des légionnaires en général. C'est déjà Mommsen qui a établi que les légions de Mésie ont été recrutées, jusqu'à l'époque de Vespasien non seulement dans l'Italie et les provinces occidentales, mais également dans les provinces orientales. L'auteur est à l'avis de Rostovtzev en ce qui concerne l'origine prolétarienne des légionnaires recrutés dans les villes et les villages d'Italie, mais il n'accepte pas ses conclusions sur l'origine sociale plus élevée des soldats recrutés dans les provinces: les documents épigraphiques n'en offrent pas de données en ce sens.

Dans le quatrième chapitre l'auteur, en se basant sur les textes épigraphiques provenant non seulement de cette partie de la Mésie, mais également des autres provinces romaines, étudie l'origine nationale et sociale des soldats des légions qui ont stationné entre le Danube et les Balkans pendant l'époque en question. La documentation épigraphique sur la leg. IV Scythica qui a quitté la province en 56/57, provient surtout de l'Italie. Pendant cette époque sa recrue est exercée à peu près exclusivement en Italie (nous n'avons qu'un cas d'origine celtique, de la Gaule Narbonnaise,[1] et un autre de Dium en Macédoine)[2]

---

[1] An. ép. 1902 I 148.

[2] CIL III 592.

La variété des noms propres italiques des soldats[1] et des centurions[2] aussi bien que leur établissement à titre de vétérans en Italie parlent en faveur de leur origine italique d'une part et des liaisons étroites avec leur pays natal d'autre part. Ces liaisons n'étaient pas le résultat d'une sentimentalité, mais d'une certaine prospérité. Les inscriptions ne montrent pas un seul cas (à l'exception du Celte romanisé, que nous avons mentionné ci-dessus) d'origine pérégrinale ou affranchie. De la leg. VIII Augusta qui stationnait ici de 45 à 69, il n'y a qu'une inscription qui provienne de son camp Novae.[3] Pendant cette période la plupart des soldats provenaient d'Italie[4] comme nous informent les documents ou bien comme le prouvent leurs noms. Les légionnaires recrutés dans les provinces (la Gaule Narbonnaise et la Macédoine) portent des noms caractéristiques pour la romanisation impériale.[5] Nous connaissons trois cas où les vétérans occupent une haute situation dans la vie municipale. Les vétérans d'origine provinciale montrent, par leurs mariages, la situation basse du milieu, dans lequel on exerçait les recrues. C'est la leg. V Macedonica, dont la contribution à la romanisation de la région pendant cette époque est la plus considérable. Pendant son premier stationnement (jusqu'en 62) elle a été recrutée aussi bien en Italie[6] qu'en Asie Mineure[7] et Macédoine[8], tandis que pendant son second séjour (à partir de 71 jusqu'à la seconde guerre de Dacie) on a exercé sa recrue dans les provinces orientales[9] et dans les habitations près de son camps[10]. Les noms des soldats qui offrent pendant la période du premier stationnement une originalité et une variété remarquable, montrent que les legionaires même dans les provinces sont d'origine italique. Vers la fin de la seconde période, dans la plupart des cas il y a des noms stéréotypes d'empereurs. C'est à partir de Tibère au plus tard que des vétérans de la légion ont commencé à s'établir près du camp à Oescus,[11] et plus tard, pendant le second stationnement, à l'intérieur du pays.[12] Ensuite l'auteur s'est occupé de l'état social des soldats. Dans trois cas les épouses sont probablement des affranchies et dans trois d'autres peut-être

---

[1] CIL V 5595, 5828, 8185, III 592.

[2] CIL IX 4058, 4123, XI 5935, 5960, V 8185.

[3] BSAB III 1912, 193 sqq.

[4] BSAB III 1912, 193 sqq., CIL V 5827, 5713, 2162, VI 3640, 31692, An. ép. 1946 II n. 212.

[5] CIL III 2035, 7325, IX 4684, VI 3640.

[6] Kalinka n. 405, n. 407; CIL III 6647, XI 4788.

[7] BSAB III 1912, 5, n. 2; CIL III 14155^{11}.

[8] CIL IX 6155, III 14492; RA 1910 II 453 sq, n. 173.

[9] BSAB III 1912, 9, n. 3; BIAB VIII 1934, 70 sq. n. 2.

[10] BSAB III 1912, 6, n. 3.

[11] BSAB III 1912, 5, n. 2; Kalinka n. 405, n. 407.

[12] BSAB III 1912, 6, n. 3; Kalinka n. 370; BIAB VIII 1934, 70 sq. n. 2.

d'origine libre. Dans deux cas des fils de vétérans se sont consacrés également à la carrière militaire. Parfois les légionnaires ont amené leur famille du pays natal. Ensuite on s'est occupé, d'après l'inscription de Tropaeum Traiani,[1] des soldats de la leg. V Alaudae qui stationnait au temps des Flaviens (de 69 à 86) dans la partie orientale du pays. La plupart des légionnaires portent des noms qui parlent de la romanisation impériale. La documentation épigraphique concernant la leg. I Italica qui stationnait à partir de 70 dans notre pays, provient surtout de la Mésie. Elle nous informe que la légion a été recrutée à cette époque surtout dans les provinces orientales[2] et en Macédoine.[3] Les textes épigraphiques qui se rapportent au premier recrutement, en Italie, sont très rares[4] et ne nous amènent pas à des conclusions definitives. Les légionnaires de l'Italie ont des noms italiques rares, tandis que les soldats qui proviennent des provinces, offrent des noms stéréotypes. Un soldat de Noricum porte un nom celtique. Selon son nom et celui de sa femme, le vétéran de Stobi[5] et sa famille étaient récemment romanisés. Son fils est un personnage civil et son petit fils est „buleuta" dans la ville de Nicopolis ad Istrum.[6] Il s'agit probablement dans ce cas d'une famille de propriétaires fonciers.[7] D'autres textes épigraphiques nous font conclure que les cas de ce genre ne sont point isolés. Les vétérans de la légion s'établissaient surtout en Mésie, près de leur camp Novae ou bien ailleurs dans la province. Les centurions de la légion sont ou bien d'Italie ou bien des provinces et des habitations près des camps en Mésie. La fin de ce chapitre s'occupe des traces que les autres légions ont laissé dans le pays: leg. XX Valeria victrix,[8] leg. XI Claudia pia fidelis,[9] leg. IV Flavia felix,[10] leg. XVI Flavia firma,[11] leg. VII Claudia pia fidelis.[12]

Dans le cinquième chapitre l'auteur étudie le rôle des vétérans dans la vie civile du pays. C'est à partir du temps de Tibère au plus tard qu'ils commencent de s'établir tout d'abord près du camp d'Oescus, ensuite près de Novae et ailleurs sur le bord du Danube ou bien à l'intérieur du pays. En effet à l'époque Julio-Claudienne les vétérans sont surtout d'origine italique, tandis qu'au temps des Flaviens et de Trajan la plupart d'entre eux sont issus des pérégrins romanisés. En général les mariages des vétérans répondent au degré de leur romanisation: les noms stéréotypes d'empereurs que portent les hommes, ont ordinairement comme contrepartie des noms stéréotypes de femmes. C'étaient les vétérans qui formaient la classe supérieure de la populations romanisée ou bien en train d'être romanisée. Ce sont eux qui dirigeaient la vie publique sociale et religieuse.[1] Le milieu des vétérans était formé non seulement de militaires, mais également d'affranchis et pérégrins surtout d'origine orientale.[2]

---

[1] CIL III 14214=Dessau 9107.

[2] AB XXVII 1932, 121, n. 4; XXX 1937, 66, n. 1; CIL III 6232; IGR IV 279.

[3] CIL III 6144, 7441, 12409.

[4] Kalinka n. 409; CIL III 8198, 12359; AB XXXI 1938, 126 sq. n. 4.

[5] CIL III 12409.

[6] CIL III 12410.

[7] CIL III 6232.

[8] Kalinka n. 406.

[9] BIAB VIII 1934, 451.

[10] CIL III 7425, BIAB XIV 1940-42, 272.

[11] Une inscription inédite du temps de Trajan.

[12] AMNB VI 1932-4, 54. n. 13.

Dans le sixième chapitre l'auteurs étudie la contribution des centurions à la romanisation de la province. Il est certain qu'ils ne pouvaient pas jouer un rôle important étant donné qu'ils étaient de nombre peu élevé et changeaient très souvent des légions. En tirant leur origine de la partie prosperante du tiers, ils étaient liés d'une façon très étroite avec leur pays natal et les provinces plus avancées. Au courant de cette époque nous n'avons que deux cas de centurions qui se sont instalés dans cette région de la Mésie.[3]

Le septième chapitre est consacrée à la contribution de l'ordre sénatoriale et équestre à la romanisation du pays. Etant donné le court séjour de membres de ces deux ordres dans les légions et les troupes auxiliaires, le rôle qu'ils jouaient dans la romanisation n'était pas important du tout. Jusqu'à Hadrien il n'y a pas un seul document épigraphique qui indique un établissement définitive de membres des ordres en question. C'est un fait que les légions de Mésie étaient dans cette époque une des meilleures écoles militaires dans lesquelles ont été formées les cadres d'officiers. C'est ici que les deux empereurs Vespasien et Hadrien ont comencé leur carrière militaire. Les gouverneurs provinciaux, avec leur entourage, dans lequel étaient représentées toutes les classes de Rome, ont également favorisé le developpement de la romanisation dans leur résidence.

Le huitième et le neuvième chapitre s'occupent des troupes auxiliaires (les alae, les cohortes et les cohortes equitatae) qui ont stationné au cours du I siécle dans la province en géneral et de leur contribution à la romanisation du pays en particulier. L'effectif de ces troupes était plus nombreux que celui des légions. Ces unités militaires qui présentaient tout au moins au moment de leur création un recrutement homogène, ont commencé d'avoir, déjà vers la fin de l'époque Julio-Claudeinne, un aspect bien varié. Ensuite, au temps des Flaviens et de Trajan, elles étaient déjà recrutées dans le même milieu que les légions et ne différaient donc pas de ces dernières en ce qui concerne l'élément ethniques et social. Les inscriptions de soldats et de vétérans de ces corps — la documentation en est très pauvre — affirment notre conclusion. Des vétérans de ces troupes commençaient à s'établir autour des camps déjà au temps de Caligula ou bien pendant les premières annés du gouvernement de Claude[1] — les textes épigraphiques de cette époque montrent très bien l'origine éthnique de ces soldats[2]. Au temps des Flaviens et de Trajan les vétérans qui se sont établis dans la province, proviennent de l'Orient.[3] En ce qui concerne les noms romanisés des vétérans, ils portent la marque de la romanisation impériale. Les inscriptions nous permettent de tirer certaines conclusions sur le caractère social de nouvelles familles romanisées. Des vétérans d'origine celtique ont épousé des affranchies ou des pérégrines des provinces d'Asie Mineure.[4] La base de la vie commune de ces provinciaux d'Occident avec des femmes des provinces orientales a été la langue latine qui donnait justement le caractère romain des familles. Le recrutement de soldats pour la flotte et les troupes dans notre province a probablement commencé déjà au temps de Tibère, bienque le document le plus ancien, le diplôme militaire de 71,[5] soit du début du règne de Claude. Ce diplôme nous offre le premier cas d'un Thrace (Dace) indigène romanisé.

Le chapitre dixième représente un apreçu général de la contribution de l'armée à la romanisation du pays. L'armée était formée par 10,000—12,000 légionnaires et des corps auxiliaires, dont l'effectif était plus élevé que celui des légions. Avec la population civile romanisée et les gens de service, ces forces militaires qui s'étaient installés dans des centres peu nombreux, formaient des enclaves romaines considérables dans un pays très vaste par rapport à sa population qui alors ne comptait pas plus de 200,000 habitants.[6]

Le chapitre onzième s'occupe de la population civile d'origine non militaire. Dans les habitations civiles près du camp de la leg. V Macedonica c'est déjà pendant les dix premières années du I siécle de notre ère qu'apparaissent les affranchis.[7] Ce sont eux qui représentaient la première population civile romanisée dont nous avons des témoignages. La documentation épigraphique d'Oescus nous offre d'autres témoignages sur l'établissement d'affranchis au cours du I siècle.[8] Dans la deuxième moitié du

---

[1] CIL III 7425.
[2] AB XXXI 1938, 126, n. 4.
[3] BIAB VI 1930—31, 306; CIL III 12411.

---

[1] BSAB III 1912, 2 sqq., n. 1.
[2] Cf. aussi Kalinka n. 404.
[3] CIL XVI 22, 28, 39.
[4] BSAB III 1912, 2 sqq. 2. n. 1; CIL III 12359.
[5] CIL XVI 13.
[6] Beloch, Die Bevölk. d. gr. röm. Welt 464.
[7] BIAB IV 1926-27, 313.
[8] Kalinka n. 400; CIL III 7433.

même siècle nous trouvons des affranchis (et des pérégrins) d'origine orientale également dans l'établissement civil près de Novae.[1] Dans certaines inscriptions il est difficile de savoir s'il s'agit d'affranchis ou de pérégrins romanisés. D'autres documents épigraphiques nous parlent qu'une pareille population a également existé dans d'autres endroits sur le bord du Danube[2] et à l'intérieur du pays.[3]

C'est un phénomène ordinaire que l'est le mélange des citoyens romains avec des affranchis et des pérégrins Il est résultat du fait qu'il n'y avait aucune différance entre leur situation économique et leur culture. La partie la plus considérable de cette population romanisée provient des provinces orientales. Il y a très peu de noms propres qui ne soint pas helléniques.[4] C'est dans ce milieu militaire que les Orientaux ont été complètement romanisés. Mais dans les villes grecques du littoral de la Mer Noire la romanisation a trouvé de la résistance de la part de l'hellenisme, c'est pourquoi son avancement y a été retardé. C'est précisément le cas de la ville hellénique d'Odessos. Nous n'avons presque pas de témoignages de la romanisation dans cette ville au temps de Tibère.[5] A l'époque des Flaviens nous y trouvons déjà des citoyens romains.[6] Mais ces citoyens pourraient être aussi bien d'origine italique que d'Odessos ou bien des Provinciaux, qui auraient parlé le grec et ne différaient pas des autres habitants de la ville.

Le chapitre douzième est consacré à la population civile d'origine italique et aux citoyens romains d'origine provinciale. D'après les témoignages épigraphiques on les trouve autours des camps des légions à partir du milieu du I siècle.[7] Les noms stéréotypes d'empereurs parlent dans ce cas également en faveur d'une origine provinciale et d'une romanisation récente,[8] tandis que les noms italiques dans sa variété indiquent une origine italique, soit directe, soit indirecte.[9]

Dans le chapitre treizième l'auteur nous expose la propagation du latin dans la province pendant l'époque étudiée.

Le dernier chapitre nous offre la conclusion des recherches précédentes: l'auteur y fait un aperçu du développement de la romanisation et en détérmine son caractère. La romanisation pendant cette époque est une oeuvre due principalement à l'armée

---

[1] Dimitrov, Die Grabstelen römischer Zeit in Nordbulgarien n. n. 56, 48; AB XXXI 1938, 126 sq. n. 4; CIL III 758, BIAB XIII 1939, p. 319.

[2] AB XXXI 1938, 127, n. 5.

[3] CIL III 6144, 7460.

[4] BIAB IV 1926-27, 313, VIII 1934, 70 sq. n. 2.

[5] AM X 1885, 317, n. 5.

[6] RČA LXXIV 1928, 46.

[7] BSAB III 1912, 192, n. 1; CIL III 757, 7460, 12397; BSAB VIII 1934, 70 sq., n. 2.

[8] AMNB 1921, 213, n. 2; CIL III 12448.

[9] Kalinka n. 377.

romaine. Au temps de la dynastie Julio-Claudienne elle est encore très étroitement liée avec le „limes" danubien et n'est concentrée qu'autour des camps de l'armée. Mais au temps des Flaviens et de Trajan elle gagne du terrain aussi bien vers l'embouchure du Danube qu'à l'intérieur du pays. La région entre l'Iskar et la Jantra, qui était le hinterland des deux légions, à Oescus et à Novae, porte la plus grande empreinte romaine. Pendant la dernière époque Oescus est déjà un habitat considérablement développé où l'on a exercé déjà des recrues.[4] En ce qui concerne l'autre camp, Novae, les témoignages en sont très pauvres. La romanisation était très développée également dans la région entre le Timok et l'Iskar, où, à côté de Ratiaria, nous avons d'autres habitations romaines (Augustae à l'embouchure de l'Ogosta, et Municipium Montanensium, situé à l'Ogosta moyen). C'est la région à l'Est de la Jantra qui a été le moins romanisée.

La région entre le Danube et les Balkans n'a joué aucun rôle dans l'administration militaire et civile et dans la vie culturelle de l'empire pendant cette époque. Ecxepté les recrues exercées parmi les paysans pour la flotte et les corps auxiliaires d'une part et parmi les habitants des habitations autour des camps militaires pour les légions d'autre part — il n'y a que des cas isolés d'avancement jusqu'à centurion —, nous ne connaissons pas un seul cas d'officier ou de personnage haut placé dans l'administration qui provienne de cette province. Nous ne connaissons pas non plus de personnages qui appartiennent à l'ordre équestre ou sénatorial. Nous sommes enfin abouti à la conclusion que la population romaine ou romanisée, tant qu'elle a eu le droit de cité romaine, appartenait au tiers. D'après les matériaux archéologiques elle avait joui d'une grande prospérité qui la séparait de la population thrace du pays et avec laquelle elle n'a pas établi de rapports tels que nous trouvons entre citoyens romains, affranchis et pérégrins d'origine orientale. Cela explique le fait que la population thrace n'est pas representée dans les documents épigraphiques du pays pendant l'époque étudiée.

A la fin de l'ouvrage l'auteur a dressé une liste des documents épigraphiques (p. 70 et suivantes).

---

[1] CIL III 6190, 6201, 7507, VI 3342, 31146.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Настаняването на римляните между Дунава и Балкана. История на областта от Август до Хадриан 3
2. Преглед на стануващите в нашата област легиони до времето на Хадриан 9
3. Народностен и социален състав на легионите изобщо 12
4. Произход и социален състав на стануващите в нашата област легиони 15
5. Ветерани от легионите като цивилно население в нашата област 30
6. Приносът на центурионите за романизма в нашата област . . 34
7. Приносът на конническото и сенатското съсловие за романизма в областта 36
8. Преглед на стануващите в нашата област помощни войски . . 40
9. Народностен и социален състав на помощните войски 43
10. Ролята на войската за разпространението на романизма в нашата област 50
11. Освободени роби и перегрини като цивилно население 52
12. Римски граждани от италийски и провинциален произход като цивилно население в нашата област 59
13. Латинският език в нашата област до времето на Хадриан . . . 60
14. Общ поглед върху романизма на нашата област до Хадриан . 62

Епиграфска документация 70

Резюме на френски 85